

25 lat
MCPS

**WOJEWÓDZKI
PROGRAM
PRZECIWDZIAŁANIA
PRZEMOCY DOMOWEJ**

**WOJEWÓDZTWA
MAZOWIECKIEGO**

NA LATA 2021–2025

AKTUALIZACJA 2024

25^{lat} Mazowsze

Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej

ul. Grzybowska 80/82

00-844 Warszawa

tel.: 22 376 85 00

e-mail: mcps@mcps.com.pl

Dokument wytworzono we wrześniu 2024 r.

Opracowanie: dr Ewa Odachowska-Rogalska

SPIS TREŚCI

Spis treści	3
Skróty	5
Wstęp	6
I. Podstawy prawne Programu.....	8
1. Regulacje prawne	8
2. Zadania samorządu województwa wynikające z obowiązujących aktów prawnych	11
II. Charakterystyka zjawiska przemocy domowej.....	14
1. Definicja przemocy	14
2. Formy przemocy	16
3. Uwarunkowania stosowania przemocy	19
4. Skutki doznawania przemocy	28
III. Skala problemu przemocy domowej	33
1. Charakterystyka problemu przemocy domowej w ujęciu ogólnokrajowym	33
2. Skala problemu przemocy domowej na terenie województwa mazowieckiego.	41
3. Zjawisko przemocy w okresie pandemii.....	45
IV. Formy pomocy osobom doznającym przemocy domowej	49
1. Prawne formy pomocy	49
2. Instytucjonalne formy wsparcia	63
3. Telefony zaufania.....	73
4. Pomoc terapeutyczna i wsparcie psychologiczne osób dotkniętych przemocą domową	74
V. Analiza SWOT zjawiska przeciwdziałania przemocy domowej	75
1. Mocne i słabe strony	75
2. Ocena działania służb pomocowych.....	76
VI. Cele, działania, odbiorcy działań, wskaźniki realizacji Programu	81
1. Cel główny i cele szczegółowe	81

2. Odbiorcy działań	82
3. Działania i wskaźniki realizacji Programu	82
VII. Finansowanie, monitoring i ewaluacja programu	87
1. Finansowanie Programu	87
2. Monitoring i ewaluacja Programu	87
VIII. Wdrożenie zasad deinstytucjonalizacji do działań Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy Domowej Województwa Mazowieckiego na lata 2021– 2025	88
1. Pojęcie deinstytucjonalizacji.....	88
2. Podstawy prawne	90
3. Deinstytucjonalizacja w obszarze pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej i osób zagrożonych przemocą – wytyczne	91
4. Wdrażanie zasad deinstytucjonalizacji w obszarze przeciwdziałania przemocy na terenie województwa mazowieckiego	96
5. Zasady strategiczne w obszarze przeciwdziałania przemocy z uwzględnieniem polityki deinstytucjonalizacji	100
IX. Spis tabel i wykresów	102

SKRÓTY

- **CBOS** – Centrum Badania Opinii Społecznej
- **KGP** – Komenda Główna Policji
- **k.k.** – kodeks karny
- **k.p.c.** – kodeks postępowania cywilnego
- **MRiPS** – Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej
- **NIK** – Najwyższa Izba Kontroli
- **OIK** – ośrodek interwencji kryzysowej
- **OPS** – ośrodek pomocy społecznej
- **PARPA** – Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
- **PTSD** (ang. *Post-traumatic stress disorder*) – zespół stresu pourazowego - specyficzna reakcja psychologiczna na wysoce stresujące wydarzenie, związane np. z realnym zagrożeniem utraty zdrowia lub życia.
- **Program** – Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy Domowej Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2025
- **SWPS** – Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej
- **SWOT** – popularna heurystyczna technika służąca do porządkowania i analizy informacji; nazwa jest akronimem od angielskich słów określających cztery elementy składowe analizy (ang. *Strengths, Weaknesses, Opportunities i Threats* – mocne strony, słabe strony, szanse, zagrożenia)
- **TNS OBOB** – Ośrodek Badania Opinii Publicznej – najstarszy instytut badawczy w Polsce, funkcjonujący od ponad 40 lat. Od 1998 r. należy do międzynarodowej grupy badawczej TNS, która jest jedną z największych organizacji zajmujących się komunikacją marketingową na świecie
- **UE** – Unia Europejska
- **WHO** (ang. *World Health Organization*) – Światowa Organizacja Zdrowia
- **APA** (ang. *American Psychiatric Association*) - Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne

WSTĘP

Celem Programu jest zwiększenie skuteczności przeciwdziałania przemocy domowej oraz zmniejszenie skali tego zjawiska na terenie województwa mazowieckiego poprzez wskazanie wielostronnego spektrum działań w zakresie zapewnienia przeciwdziałania przemocy domowej, zarówno poprzez udzielenie wsparcia osobom podlegającym przemocy, jak i programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc domową, czy podnoszenie świadomości społecznej na temat przyczyn i skutków przemocy domowej. Bardzo ważnym elementem opracowania jest element edukacyjny w celu promowania metod wychowawczych bez użycia przemocy, a także upowszechnienia informacji o możliwościach i formach udzielania pomocy zarówno osobom dotkniętym przemocą, jak i stosującym przemoc domową.

Program zawiera zarówno podstawy prawne regulujące szeroko pojętą tematykę przeciwdziałania przemocy domowej poprzez wskazanie instytucji pomocowych oraz metod upowszechniania i określenia zakresu pomocy, poprzez wyjaśnienie samego zjawiska, jego uwarunkowań i form, aż po metody oddziaływań skierowanych do wszystkich, którzy przemocy podlegali, doświadczyli, obserwowali, czy wreszcie dopuszczali się samodzielnie. Opracowanie zawiera także wskazówki dla instytucji, organizacji i służb zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy domowej.

Z uwagi na brak wytycznych na lata kolejne program w kolejnej wersji został rozszerzony i zmodyfikowany na podstawie analizy danych dotyczących zjawiska przemocy domowej na obszarze województwa mazowieckiego w latach 2016–2020, a także danych dotyczących zjawiska przemocy na terenie województwa mazowieckiego w tych latach. Dane ujęte w Programie pochodzą z Centralnej aplikacji Statystycznej, danych uzyskanych z Policji oraz danych od organizacji pozarządowych. Należy zaznaczyć, że po przyjęciu programów wojewódzkich obowiązujących w obszarze na lata 2021–2025 oraz zebraniu rekomendacji Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy Domowej dla Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2025 podlegał modyfikacji. W stosunku do poprzednich lat nastąpiły podstawowe zmiany w programie związane z uwzględnieniem w planowanych działaniach przyczyn powstawania przemocy oraz rozszerzenia jej zakresu o obszary dotychczas pomijane bądź niedoszacowane.

Warto dodać, że pierwsza wersja programu powstawała w szczególnym okresie, tj. w czasie epidemii COVID-19. W tym czasie na całym świecie, także w Polsce, zaistniała poważna intensyfikacja zjawiska przemocy domowej. Wprowadzone w wielu krajach zakazy przemieszczania się lub/i ograniczenie kontaktów społecznych w pierwszych miesiącach epidemii dramatycznie zwiększyły zjawisko przemocy w danych europejskich. Podobne uwarunkowania obserwowano

także w Polsce. Problem ten zintensyfikował się w domach, w których już występował, ale także odnotowywano go w rodzinach, w których dotychczas nie było podobnego problemu. Jako przyczynę wskazywano frustrację związaną z zamknięciem, problemy z pracą, niepewność i strach o przyszłość.

Na przestrzeni lat objętych programem wprowadzono szereg zmian w kontekście przeciwdziałania przemocy. Program opracowywano w roku 2021, natomiast w 2023 r. uchwalono ustawę z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, która wprowadza do porządku prawnego wiele rozwiązań, których celem jest przede wszystkim zwiększenie bezpieczeństwa osób doznających przemocy domowej. Przepisy ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. z 2024r. poz. 424, z późn. zm.) doprowadziły do opracowania i przyjęcia Rządowego Programu Przeciwdziałania Przemocy Domowej w perspektywie wieloletniej, tj. na lata 2024–2030, co spowodowało konieczność aktualizacji Programu.

Przepisy ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 535) wprowadziły nie tylko zmianę nomenklatury, ale również rozszerzenie katalogu osób doznających przemocy domowej, zwłaszcza o byłego małżonka, byłego partnera lub innego członka rodziny, niezależnie od faktu zamieszkiwania z osobą stosującą przemoc domową. Warto zaznaczyć, że szczególna ochrona i wsparcie powinna być dedykowana małoletnim, zarówno doznającym przemocy domowej, jak i będącym świadkami przemocy, które zgodnie ze zmianami ustawowymi są uznawane jako osoby doznające przemocy domowej. Ponadto zmiany wprowadzone tzw. ustawą Kamilka¹ obligują m.in. do stosowania nowych standardów postępowania w przypadku zaobserwowania przemocy wobec najmłodszych. Nowelizacja miała też na celu rozwój oddziaływań skierowanych do osób stosujących przemoc poprzez wprowadzenie przepisów dotyczących nowej formy wsparcia, czyli programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową².

Nowe regulacje wprowadziły również przepisy umożliwiające złożenie zawiadomienia o popełnieniu wykroczenia przez osobę stosującą przemoc domową, w przypadku uporczywego uchylania się osoby stosującej przemoc domową od udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych lub psychologiczno-terapeutycznych, a także zmiany w procedurze Niebieskie karty i wiele innych kwestii. Zarówno te, jak i wiele innych zmian zostały ujęte w aktualizacji programu w roku 2024.

¹ Ustawa została uchwalona po tragicznej śmierci ośmioletniego chłopca z Częstochowy, jej nazwa nawiązuje do imienia dziecka brutalnie zakatowanego przez swojego ojczyma. W rzeczywistości jest to nowelizacja wprowadzona do obowiązujących przepisów na mocy Obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 marca 2024 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej. Nowe regulacje mają za zadanie zwiększyć bezpieczeństwo i ochronę najmłodszych, a także spowodować szybkie i skuteczne reagowanie na ich krzywdę.

² Dokument ten stanowi załącznik nr 3 do Programu

I. PODSTAWY PRAWNE PROGRAMU

1. Regulacje prawne

Podstawowe akty prawne regulujące zadania samorządu w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej to:

- 1) ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. z 2024 r. poz. 424 i 834)³;
- 2) ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2023 poz. 535);
- 3) ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2023 r. poz. 2151);
- 4) ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2024 r. poz. 1283);
- 5) ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2024 r. poz. 566);
- 6) ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2023 r. poz. 2809).

Inne dokumenty i akty normatywne, wpływające na opracowanie założeń wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy domowej w momencie opracowywania pierwszej jego wersji oraz aktualizacji:

- 1) Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020 – przyjęty uchwałą nr 76 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020 (M.P. poz. 445)⁴;
- 2) Rządowy Program Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2024–2030 – przyjęty uchwałą nr 205 Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2023 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2024–2030 (M.P. poz. 1232)⁵;
- 3) ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2024 r. poz. 37, z późn. zm.);

³ Ustawa zastąpiła wcześniejszą ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 2005 r. Nowelizacja ta miała na celu dostosowanie terminologii do międzynarodowych standardów oraz podkreślenie, że przemoc może występować nie tylko w rodzinach, ale także w innych formach wspólnego zamieszkiwania.

⁴ Aktualizacja: Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2022 - przyjęty uchwałą nr 183 Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 2021 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2022 (M.P. poz. 1204).

⁵ Na podstawie art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. z 2021 r. poz. 1249 oraz z 2023 r. poz. 289, 535 i 1606)

- 4) ustawa z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 956, z późn. zm.)⁶
- 5) ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2024 r. poz. 17, z późn. zm.);
- 6) ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2024 r. poz. 145, z późn. zm.);
- 7) ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2024 r. poz. 750, z późn. zm.);
- 8) Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) – przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (M.P. poz. 260);
- 9) wytyczne Prokuratora Generalnego z dnia 22 lutego 2016 r. dotyczące zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- 10) Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej z dnia 11 maja 2011 r. (Dz. U. z 2015 r. poz. 961 oraz z 2021 r. poz. 844);
- 11) ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego⁷ (Dz. U. z 2023 r. poz. 1550, z późn. zm.);
- 12) Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030 – przyjęta uchwałą nr 135 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 r. w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.) (M.P. poz. 767);
- 13) Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021–2027, polityka publiczna z perspektywą do roku 2030 – przyjęty uchwałą nr 105 Rady Ministrów z dnia 17 sierpnia 2021 r. w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą „Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021–2027, polityka publiczna z perspektywą do roku 2030” (M.P. poz. 843);
- 14) Strategia Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2030⁸ - przyjęta uchwałą nr 92/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 czerwca

⁶ W dniu 30 listopada 2020 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – *Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. poz. 956, z późn. zm.), na podstawie których policjant ma prawo wydać wobec osoby, która swoim zachowaniem polegającym na stosowaniu przemocy, w rozumieniu przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy, stwarza zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby dotkniętej tą przemocą, nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia. To rozwiązanie, realizowane w trybie przepisów ustawy z dnia 1964 r. *Kodeks postępowania cywilnego* (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1575, z późn. zm.), ma na celu szybkie izolowanie osoby stosującej przemoc w rodzinie (aktualnie domową) od osoby dotkniętej przemocą, w sytuacjach, gdy stwarza ona zagrożenie dla jej życia lub zdrowia.

⁷ Ustawa umożliwia wprowadzenie nowych środków pozwalających na izolację osoby podejrzanej o stosowanie przemocy domowej, w tym nakazu opuszczenia mieszkania oraz zakazu zbliżania się do mieszkania.

⁸ https://bip.mcps.com.pl/wp-content/uploads/sites/2/2022/07/Strategia_PS_WM_2021-30.pdf

2022 r. w sprawie przyjęcia Strategii Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2030.

Akty wykonawcze w postaci rozporządzeń do ustaw regulujących założenia wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy domowej bądź wpływających na opracowanie jego założeń:

- 1) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. z 2023 r. poz. 1870)
- 2) Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 29 sierpnia 2023 r. w sprawie wzoru zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy domowej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1827);
- 3) Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie nadzoru i kontroli nad realizacją zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1165);
- 4) Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie Zespołu Monitorującego do spraw Przeciwdziałania Przemocy Domowej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1161);
- 5) Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla osób doznających przemocy domowej oraz wymagań kwalifikacyjnych wobec osób zatrudnionych w tych ośrodkach (Dz.U. z 2023 r. poz. 1158);
- 6) Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową (Dz.U. z 2023 r. poz. 1163);
- 7) Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 22 czerwca 2023 r. w sprawie programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową oraz wymagań kwalifikacyjnych wobec osób prowadzących te programy (Dz. U. z 2023 r. poz. 1166);
- 8) Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 6 lutego 2024 r. w sprawie wydawania przez żołnierza Żandarmerii Wojskowej wobec osoby stosującej przemoc domową nakazu i zakazu, zakazu zbliżania, zakazu kontaktowania oraz zakazu wstępu (Dz.U. z 2024 r. poz. 202);
- 9) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 4 września 2023 r. w sprawie procedury postępowania Policji przy wykonywaniu przez pracownika socjalnego zapewnienia ochrony dziecka w razie zagrożenia jego życia lub zdrowia w związku z przemocą domową oraz podejmowaniu decyzji o zapewnieniu tej ochrony (Dz.U. z 2023 r. poz. 1807).

2. Zadania samorządu województwa wynikające z obowiązujących aktów prawnych

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. w art. 18 i 71 wskazuje, że instytucja rodziny jest objęta szczególną ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej, a jej dobro państwo ma obowiązek uwzględnić w swojej polityce społecznej, zwłaszcza poprzez udzielanie szczególnej pomocy rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji społecznej. Zapis w art. 33 Konstytucji wskazuje ponadto, że kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym, zaś zgodnie z art. 72 Konstytucji, Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka, a każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.

Szczegółowe obowiązki w tym zakresie nałożyla na samorządy ustawa o przeciwdziałaniu przemocy domowej (w wersji znowelizowanej dodano nowe zadania). Zgodnie z jej zapisami samorządy województwa mają obowiązek⁹:

- 1) opracowania i realizacji wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy domowej;
- 2) inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej;
- 3) opracowywania ramowych programów ochrony osób doznających przemocy domowej oraz ramowych programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową, a także ramowych programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową;
- 4) organizowania szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy domowej, w tym obowiązkowych szkoleń dla członków zespołu interdyscyplinarnego oraz grup diagnostyczno-pomocowych.

Podczas tworzenia pierwszej wersji Programu obowiązywały dokumenty wojewódzkie w tym obszarze:

- 1) Strategia Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2014–2020;
- 2) Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej w województwie mazowieckim na lata 2015–2020;

⁹ Zmiana została wprowadzona w Art. 6. Zadania jednostek samorządu terytorialnego w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej; właściwość organów. Zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej są realizowane przez organy administracji rządowej i jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych w przepisach ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2023 r. poz. 901, 1693, 1938 i 2760) lub ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2023 r. poz. 2151), chyba że przepisy niniejszej ustawy stanowią inaczej.

- 3) Wojewódzki Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na lata 2016–2020;
- 4) Wojewódzki Program Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2017–2020.

W momencie aktualizacji Programu obowiązują dokumenty wojewódzkie:

- 1) Strategia Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2030;
- 2) Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2025;
- 3) Wojewódzki Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii Województwa Mazowieckiego na lata 2022–2025.

Należy zaznaczyć, że w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), w kierunkach interwencji znajdują się działania dotyczące zapewnienia jak najlepszej adresowalności świadczeń oraz dotyczące podejmowania działań na rzecz profilaktyki rodziny, które to działania mają być skierowane do rodzin z różnymi dysfunkcjami, w tym zagrożonymi lub dotkniętymi przemocą domową.

Program wykazuje wysoką zbieżność z planowaną strategią polityki społecznej województwa mazowieckiego na lata 2021–2030¹⁰. W dokumencie pn. „Opracowanie nt. diagnozy problemów społecznych oraz koncepcji opracowania „Strategii Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2030”” (dalej: „SPS”) zaproponowano jako cel główny mazowieckiej strategii polityki społecznej do 2030 r. - wzmocnienie kapitału ludzkiego, społecznego i kulturowego oraz zapewnienie większej spójności społecznej przez działania mającego charakter inwestycji społecznych. Podobnie jest w przypadku celu nadrzędnego Programu. Również cele szczegółowe Programu są kompatybilne z kierunkami planowanej strategii województwa, które sformułowano jako przeciwdziałanie kwestiom społecznym, deinstytucjonalizację i rozwój zintegrowanych usług społecznych oraz inwestycje w służby społeczne. Co więcej najważniejsze priorytety wyznaczone w ramach polityki społecznej oraz przeciwdziałania przemocy w ramach planowanej strategii województwa są kompatybilne z działaniami wymienionymi w Programie. W SPS postuluje się, aby koncentrować wysiłki na:

- **Priorytet 1** – Przygotowaniu programów, projektów i podejmowanie działań profilaktycznych, prewencyjnych i interwencyjnych mających na celu podniesienie jakości życia ogółu mieszkańców Mazowsza.

¹⁰ Na etapie tworzenia pierwszej wersji Programu dokument był dopiero opracowywany, w momencie aktualizacji „Strategii Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2030” została już przyjęta- https://bip.mcps.com.pl/wp-content/uploads/sites/2/2022/07/Strategia_PS_WM_2021-30.pdf

- **Priorytet 2** – Podejmowaniu inicjatyw i działań na rzecz różnorodnych grup ryzyka socjalnego i dążenie do przeciwdziałania rozwojowi kwestii społecznych.
- **Priorytet 3** – Podejmowaniu działań na rzecz rodzin i osób młodych w celu zapewnienia spójności społecznej i harmonijnego rozwoju społecznego.

II. CHARAKTERYSTYKA ZJAWISKA PRZEMOCY DOMOWEJ

1. Definicja przemocy

Zgodnie z art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. z 2024 r. poz. 424 i 834), przemoc ta jest definiowana jako jednorazowe lub powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, naruszające prawa lub dobra osobiste osób (...), w szczególności:

- narażające tę osobę na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia lub mienia,
- naruszające jej godność, nietykalność cielesną lub wolność, w tym seksualną,
- powodujące szkody na jej zdrowiu fizycznym lub psychicznym,
- wywołujące u tej osoby cierpienie lub krzywdę,
- ograniczające lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej,
- istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia, w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej;

Warto zaznaczyć, że w polskim systemie prawnym wiele lat posługiwano się terminem „przemoc w rodzinie”, co odróżniało nas od nomenklatury stosowanej na poziomie międzynarodowym i w ustawodawstwach większości europejskich państw. W tamtejszych realiach operowano terminem „przemoc domowa”, z uwagi na fakt i termin „przemoc w rodzinie” stygmatyzuje środowisko rodzinne, które nie jest jedyną ani główną przestrzenią występowania przemocy domowej. Należy też zauważyć, że pojęciem „przemocy domowej” posługiwała się także Konwencja Stambulska (ang. *Istanbul Convention*), uwzględniając je nawet w swoim tytule¹¹ – dokument ten nie posługuje się natomiast terminem „przemoc w rodzinie”. W Polsce zmiana nazwy z „przemoc w rodzinie” na „przemoc domowa” została wprowadzona ustawą z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw¹². Nowelizacja ta miała na celu dostosowanie terminologii do międzynarodowych standardów oraz podkreślenie, że przemoc może występować nie tylko w rodzinach, ale także w innych formach wspólnego zamieszkiwania. Nowy akt prawny nie tylko określa definicję przemocy domowej, ale zawiera także zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej, zasady

¹¹ Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej z dnia 11 maja 2011 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 961).

¹² Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2023 r. poz. 535 i weszły w życie z dniem 22 czerwca 2023 r. Od tego dnia zamiast określenia „przemoc w rodzinie” stosowane jest określenie „przemoc domowa”.

postępowania wobec osób jej doznających oraz zasady postępowania wobec osób stosujących przemoc domową.

W perspektywie psychologicznej przemoc domowa rozumiana jest podobnie do zapisów ustawowych, a zatem odnosi się zarówno do działań, jak i zaniechań osoby stosującej przemoc, dokonywanych w ramach rodziny przez jednego z jej członków przeciwko pozostałym, z wykorzystaniem istniejącej lub stworzonej celowo bądź przez okoliczności przewagi sił lub władzy, godzące w ich prawa lub dobra osobiste, a przede wszystkim w ich życie lub zdrowie (fizyczne lub psychiczne). Takie działania lub/i zaniechania powodują u osób krzywdzonych szkody lub cierpienie¹³. Przemoc zatem to czyn, który uwłacza godności osobistej każdej osoby, a także wymusza konkretne zachowania wbrew jej woli. Akty przemocy mogą występować w formie siły fizycznej, jak i psychicznej. Są to między innymi groźby, wyszydzanie, wyśmiewanie, poniżanie, umniejszanie, a także manipulowanie emocjami¹⁴. Należy zaznaczyć, że intencjonalność rozumiana jako zamiar wyrządzenia krzywdy nie jest warunkiem koniecznym, aby dane zachowanie uznać za przemocowe. Celem intencjonalnego działania osoby stosującej przemoc jest kontrolowanie i podporządkowanie innej osoby, a dopiero konsekwencją są różnego rodzaju szkody osobiste¹⁵.

W przypadku działań przemocowych istotna jest szkoda wyrządzona ofierze, ale także inne przesłanki związane z zamierzonym i wykorzystującym przewagę sił działaniem przeciw członkowi rodziny, przy czym działanie to narusza prawa i dobra osobiste, powodując cierpienie i szkodę. W literaturze przedmiotu wskazuje się na 4 ważne elementy¹⁶:

1. **INTENCJA OSOBY STOSUJĄCEJ PRZEMOC** – przemoc jest działaniem zamierzonym i ma na celu sprawowanie kontroli nad osobą/osobami podlegającymi przemocy oraz ich podporządkowanie, bez uwzględniania potrzeb.
2. **NIERÓWNOWAGA SIŁ** – w relacji, w której dochodzi do przemocy zwykle jedna ze stron ma przewagę nad drugą. Osoba stosująca przemoc jest silniejsza fizycznie lub/i psychicznie. Przewaga sił w przypadku zachowań przemocowych może występować nie tylko na poziomie fizycznym, ale także psychicznym, ekonomicznym, społecznym czy prawnym. To odróżnia przemoc od bezpośredniej agresji, która jest pojęciem węższym. Należy zaznaczyć, że w przypadku przemocy wobec dziecka, przewaga sił w każdej z w/w kategorii.

¹³ Mellibruda, J. (2009). Przeciwdziałanie przemocy domowej, Warszawa: IPZ.

¹⁴ Siuta, J. red. (2010). Słownik Psychologii, Kraków, s. 206.

¹⁵ Mellibruda J. (1996): Patrząc na przemoc. Świat Problemów, 5.

¹⁶ Piechocki Z. (2012). Zespół interdyscyplinarny i grupy robocze. Toruń: ROPS.

3. **NARUSZANIE PRAW, GODNOŚCI I DÓBR OSOBISTYCH** – osoba stosująca przemoc wykorzystuje przewagę siły i swoim zachowaniem, postawą oraz działaniem narusza podstawowe prawa innych osób (np. prawo do netykalności fizycznej, szacunku, wolności czy godności itp.)
4. **SPRAWIANIE CIERPIENIA I BÓLU** – osoba stosująca przemoc swoim postępowaniem (lub/i zaniechaniem) naraża zarówno zdrowie, jak i życie osoby, wobec której stosuje przemoc. Skutki takiego postępowania mogą być natychmiastowe bądź odroczone w czasie, wymierne, bądź nie. Poprzez doświadczanie bólu i cierpienia osoba doświadczająca przemocy ma mniejszą zdolność do samoobrony, co powoduje pogłębianie się zależności od osoby stosującej przemoc.

2. Formy przemocy

Przemoc domowa identyfikowana jest z zachowaniem agresywnym, dokonywanym w domu najczęściej przez osoby najbliższe, które z zasady powinny zapewniać poczucie bezpieczeństwa i dobrą atmosferę rodzinną. Warto jednak zauważyć, że zagadnienie to jest znacznie szersze. W projektowaniu oddziaływań w stosunku do osób podlegających przemocy i ją stosujących należy uwzględnić wszystkie jej formy.

Najbardziej znany podział form przemocy wprowadza rozróżnienie na przemoc fizyczną, psychiczną (czasami zamiennie nazywaną emocjonalną) i seksualną. Niektóre typologie wprowadzają, notabene słusznie, zaniedbanie jako formę przemocy domowej. Poniżej w tabeli przedstawiono rozróżnienie form działań przemocowych. Warto zaznaczyć, że nowe przepisy wprowadzone znowelizowaną ustawą o przeciwdziałaniu przemocy domowej zakładają rozszerzenie katalogu zachowań przemocowych o przemoc ekonomiczną i cyberprzemoc.

Tabela 1. Formy zachowań przemocowych wobec osób doświadczających przemocy domowej

Typ przemocy	Opis	Formy
Przemoc fizyczna	Nieprzypadkowy akt zadania cierpienia fizycznego, którego konsekwencją mogą być także uszkodzenia ciała.	Może przybierać dwa typy zachowań: <ul style="list-style-type: none"> ■ Przemoc fizyczna czynna to wszystkie formy przemocy z użyciem siły fizycznej (np. bicie, szarpanie, popychanie) Przemoc bierna, czyli wszelkiego rodzaju zakazy, nakazy np. zakaz mówienia, chodzenia, załatwiania potrzeb fizjologicznych itp.
Przemoc psychiczna/emocjonalna	Nie pozostawia widocznych śladów fizycznych, może być niezauważalna przez osoby trzecie. Przemoc psychiczna to bardzo nietypowa i trudna do zdiagnozowania forma przemocy.	Zawiera przymus i groźby, zastraszanie, emocjonalne wykorzystanie objawiające się w następujących zachowaniach: <ul style="list-style-type: none"> ■ poniżanie, upokarzanie, obwinianie, manipulowanie poczuciem winy, wyzywiska, wmawianie choroby psychicznej, odmawianie współżycia seksualnego, ■ izolowanie poprzez kontrolowanie kontaktów z innymi, zabranianie korzystania z telefonu, auta; ■ zakaz opuszczania domu,

Typ przemocy	Opis	Formy
		<ul style="list-style-type: none"> ■ oskarżanie o powodowanie lub prowokowanie przemocy, zaprzeczanie i minimalizowanie przemocy, ■ wykorzystanie dzieci do sprawowania kontroli, wzbudzanie poczucia winy, wrogie nastawienie dzieci wobec rodzica, ■ traktowanie partnerki jako służącej, ■ podejmowanie ważnych decyzji bez równego udziału drugiej osoby, zabieranie pieniędzy, kontrola ich wydawania, wydzielanie zbyt małych kwot na utrzymanie, niszczenie przedmiotów, celowa agresja wobec ulubionych zwierząt etc.
Przemoc seksualna	Zmuszanie osoby do aktywności seksualnej wbrew jej woli, kontynuowanie aktywności seksualnej, gdy osoba nie jest w pełni świadoma, bez pytania o jej zgodę lub gdy obawia się odmówić. Jest to najrzadziej rozpoznawana forma przemocy.	<p>Każde wymuszenie aktywności seksualnej na osobie wbrew jej woli:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Wykorzystanie seksualne; ■ kontynuowanie czynności seksualnej nawet wtedy, gdy osoba nie jest w pełni świadoma tego, co się dzieje lub jest świadoma a osoba stosująca przemoc wymusza na osobie poszkodowanej obcowanie płciowe w celu zaspokojenia potrzeb. <p>Przymus może przybierać różne formy:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ bezpośrednie użycie siły fizycznej, różnego rodzaju groźby czy szantaż emocjonalny. <p>Przemoc seksualna jest często powiązana z przemocą fizyczną a także psychiczną.</p>
Przemoc ekonomiczna	Forma przemocy, której celem jest uzależnienie finansowe poprzez kontrolowanie wydatków, odbieranie zarobionych pieniędzy czy uniemożliwienie podjęcia pracy zarobkowej. Warto zwrócić uwagę, że niektórzy badacze zaliczają te formy zachowań do przejawów przemocy psychicznej.	<p>Jest trudna do rozpoznania, ponieważ często jest bagatelizowana, niezauważana a czasem nawet usprawiedliwiana rolami kulturowymi kobiety i mężczyzny w społeczeństwie. Przemoc ekonomiczna wiąże się z następującymi działaniami:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ celowe niszczenie własności, ■ pozbawianie środków do życia; <p>stwarzanie warunków, w których nie są zaspokajane niezbędne do przeżycia potrzeby np. niszczenie rzeczy, zabieranie pieniędzy, sprzedawanie osobistych lub wspólnych rzeczy bez uzgodnienia, zmuszanie do spłacania długów, zabranianie podjęcia zatrudnienia, wydzielanie pieniędzy, rozliczanie z wydatków itp.</p>
Zaniedbanie	Naruszenie obowiązku opieki ze strony osób bliskich. Zaniedbanie/zaniechanie rozumiane jest jako niezapewnienie zaspokojenia podstawowych potrzeb. Ta forma jest szczególnie spotykana w stosunku do osób, które są zależne od osoby stosującej przemoc.	<p>W przypadku tej formy przemocy możemy mówić o dwóch formach zaniedbania, fizycznej i psychicznej. Zaniedbanie fizyczne jest rodzajem przemocy ekonomicznej występuje, gdy mamy do czynienia z brakiem zaspokojenia podstawowych potrzeb, przejawiającej się w różnych formach:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ zaniedbania potrzeb żywieniowych, higienicznych, medycznych; ■ brak lub ograniczanie dostępu do opieki lekarskiej oraz innych potrzeb fizycznych; ■ braku dbałości czy też opieki, stosowanego najczęściej wobec dzieci, osób starszych, niepełnosprawnych, chorych. <p>Zaniedbanie psychiczne przybiera różnorodne formy:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ brak okazywania jakichkolwiek uczuć, ■ odtrącanie, ■ lekceważenie psychicznych potrzeb osób bliskich. <p>Taka forma jest bardzo trudna do diagnozy, a wywiera na ofierze bardzo poważne skutki dla jej psychiki.</p>
Cyberprzemoc	Forma przemocy z użyciem urządzeń elektronicznych, najczęściej telefonu bądź komputera/Internetu. Regularne, podejmowane z premedytacją działanie wobec słabszego, który nie może się bronić. Bywa określana także jako cyberbullying, nękanie, dręczenie, prześladowanie w sieci. Jej celem jest wyrządzenie krzywdy drugiej osobie. Aby móc stwierdzić, że dane działanie nosi oznaki cyberprzemocy, musi odznaczać się ono wszystkimi cechami typowymi dla tego rodzaju	<ul style="list-style-type: none"> ■ agresja słowna, np. wyzywanie na czatach internetowych, zamieszczanie komentarzy na forach internetowych w celu ośmieszenia, sprawienia przykrości lub wystraszenia innej osoby; ■ upublicznianie upokarzających zdjęć i filmów (w tym ujawnianie zdjęć, filmów i innych treści o charakterze seksualnym w celu poniżenia osoby - tzw. sexting);

Typ przemocy	Opis	Formy
	przemocy: intencjonalnością, powtarzalnością, przewagą sił, a także wykorzystaniem narzędzi IT ¹⁷	<ul style="list-style-type: none"> ■ zamieszczanie przykrych komentarzy na profilach innych osób w portalach społecznościowych; ■ włamanie na konto i podszywanie się pod kogoś; ■ szantażowanie; ■ ujawnianie sekretów; ■ wykluczanie z grona „znajomych” w Internecie (w tym celowe ignorowanie czyjejś działalności w sieci).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: (Pospiszyl, 1999; Badura – Madej, Dobrzyńska – Mesterhazy, 2000; Brown, Herbert, 1999)

W tabeli przedstawiono rodzaje (typy) przemocy z uwzględnieniem form działania w zależności od rodzaju. Istnieją także teorie wprowadzające podział przemocy ze względu na jej przebieg. Takim przykładem jest podział przemocy domowej na gorącą i chłodną. W tej pierwszej charakterystyczne jest występowanie furii, czyli bardzo silnego wzburzenia, gniewu uruchamiającego agresywne zachowania. Furia zwykle rozładowywana jest przez osobę stosującą przemoc w akcie agresji bezpośredniej - fizycznej lub/i psychicznej. Towarzyszy jej pragnienie wywołania cierpienia i częsta nieumiejętność powstrzymania się od spowodowania szkody. Przemoc chłodna natomiast zwykle opiera się o realizowanie scenariusza założonego przez osobę stosującą przemoc. Z pozoru może wydawać się spokojniejsza, ponieważ emocje są w tym przypadku tłumione i skutecznie kontrolowane. Nie zmienia to jednak faktu, że nadal są one bardzo intensywne, a tłumienie ich potęguje tylko narastający problem. W takim przypadku oprawca sprawia wrażenie spokojnego i zrównoważonego, ale w istocie realizuje pewien plan, którego celem jest zawładnięcie psychiką osoby, wobec której wymierzona jest przemoc¹⁸. Bywa tak, że taka forma przemocy przyjmuje postać bardzo rygorystycznego stylu wychowania, czy też autorytarnego traktowania członków rodziny. Osoba stosująca przemoc nie tylko jest przekonana o słuszności swoich czynów, ale zawsze znajdzie dla nich usprawiedliwienie (np. „gdybym nie bił to nie wyrosłyby na porządnym ludzi”, „gdybym jej nie doprowadził do porządku, to by w ogóle o dom nie dbała” itp.) i takie przeświadczenie zostawia w psychice osoby, wobec której kieruje swoje zachowanie.

Wymienione rodzaje stosowanej przemocy rzadko występują oddzielnie, przemoc fizycznej często towarzyszy przemoc emocjonalna, a przekraczanie sfery intymnej nigdy nie odbywa się bez ingerencji w psychikę osób doświadczających przemocy domowej. Światowa Organizacja Zdrowia (ang. *World Health Organization* - WHO) określa przemoc w związku jako najczęstszą formę zachowań przemocowych stosowanych wobec kobiet, połączonych z fizycznym, seksualnym i emocjonalnym

¹⁷ R.M. Kowalski, S.P. Limber, A. McCord, *A developmental approach to cyber- bullying: Prevalence and protective factors*, „Aggression and Violent Behavior” 2019, 45, s. 21.

¹⁸ Lubrant, R. (2001). *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Jak pomagać?* W: red. V. Kwiatkowska-Darul, *Przemoc w rodzinie i w szkole*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

znęcaniem się ze strony partnera¹⁹. Problem jest rzeczywiście ogromny, analizy pokazują, że co najmniej jedna na pięć kobiet doświadczyła przemocy w ciągu swojego życia²⁰. Osobami doznającymi przemocy domowej są, jak widać, najczęściej kobiety i dzieci, zdecydowanie rzadziej mężczyźni, choć zasada ta wiąże się przede wszystkim z faktem, że stają się nimi przede wszystkim osoby słabsze, okresowo lub np. ze względu na wiek bądź chorobę – nieporadne życiowo, chodzi tu głównie o osoby starsze i niepełnosprawne. Należy zaznaczyć, że zjawisku przemocy domowej towarzyszy zwykle niski poziom wrażliwości społecznej, przejawiający się najczęściej obojętnością, milczeniem obserwatorów, odmową świadczenia w sądzie, fałszywą lojalnością, niezauważaniem, bądź udawaniem tego faktu, niechęcią do niesienia jakiegokolwiek pomocy²¹.

3. Uwarunkowania stosowania przemocy

Jak już wspomniano, z danych statystycznych dotyczących zjawiska przemocy (dane KGP, TNS OBOP) wynika, że osobami stosującymi przemoc domową są w przeważającym procencie mężczyźni, a osobami doświadczającymi przemocy domowej w znacznej większości przypadków kobiety. Niestety, w wielu przypadkach są to także dzieci i osoby starsze czy z niepełnosprawnościami²².

Należy zauważyć, że dane dotyczące zjawiska przemocy są ciągle niedoszacowane. Dotyczy to zarówno stosujących przemoc jak i osób doświadczających przemocy domowej. Wnikliwa analiza zjawiska stosowania przemocy przez kobiety jest ciągle niemożliwa z powodu panujących w społeczeństwie polskim przekonań i stereotypów. Dla wielu mężczyzn zgłoszenie, że partnerka stosuje wobec niego przemoc fizyczną, byłoby powodem do wstydu, często potęgowanego przez reakcję społeczną. Dodatkowo, kobiety zdecydowanie częściej stosują przemoc psychiczną, której udowodnienie jest znacząco trudniejsze. Tymczasem ocenia się (dane TNS OBOP dla MRiPS), że jeśli chodzi o przemoc psychiczną i ekonomiczną, to podobnie jak w przypadku ich sprawstwa, 1/4 respondentów ocenia, że przedstawiciele obu płci doznają jej równie często.

W literaturze przedmiotu znajdujemy następującą typologię osób stosujących przemoc, ze względu na jej rodzaj i osoby potencjalnie stanowiące cel takiego działania²³:

¹⁹ http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77432/1/WHO_RHR_12.36_eng.pdf, Understanding and addressing violence against women. Intimate partner violence. 2012, World Health Organization.

²⁰ Pospiszył, I. (1994). Przemoc w rodzinie, Warszawa: WSiP.

²¹ Wawrzyniak, J. (2008). Dom i rodzina jako środowisko przemocy. Przegląd wyników badań w wybranych krajach Europy, [w:] R. Szczepaniak, J. Wawrzyniak (red.), Różne spojrzenia na przemoc, Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej.

²² Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Część II – raport z badania profesjonalistów. Wyniki badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, listopad-grudzień 2010 r

²³ Holtzworth-Munroe, A., & Stuart, G. L. (1994). Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them. Psychological bulletin, 116(3), 476.

- 1) osoby stosujące przemoc wyłącznie w stosunku do członków swojej rodziny, nazywani agresorami rodzinnymi – zwykle są to osoby nieprzejawiające oznak zaburzeń psychicznych bądź niediagnozowane;
- 2) osoby stosujące przemoc również poza kręgiem rodzinnym/domowym przejawiający zaburzenia psychiczne, nazywani przez autorów agresorami z pogranicza;
- 3) osoby stosujące przemoc zarówno domową stosują wszystkie rodzaje przemocy (fizyczną, psychiczną, seksualną i inne formy), przy czym bardzo często są to osoby uzależnione od alkoholu, substancji psychoaktywnych lub leków.

Tego rodzaju podział jest istotny ze względu na rodzaj pomocy kierowanej do ww. osób, a mającej przeciwdziałać stosowanej przemocy. Aby dokonać analizy zjawiska oraz zaplanować działania wspomagające lub/i prewencyjne należy przyjrzeć się przyczynom stosowania przemocy.

Powyższy podział nie odnosi się do konkretnych przypadków przemocy, ale do zakresu jej stosowania. Niestety świadkami przemocy (i nie tylko) często stają się również dzieci, a takie doświadczenia pozostawiają w psychice trwałe ślady, które tworzą ryzyko powielenia tego wzorca w przyszłości²⁴. Poza przemocą fizyczną, stanowiącą najczęściej utożsamianą z przemocą formę zachowań, nie mniej istotna w skutkach jest także przemoc emocjonalna. Przemoc psychiczną wobec dziecka stanowią wszelkie zachowania dorosłych, zarówno aktywne, jak i pasywne, które prowadzą do zniszczenia lub zaburzenia pozytywnego, konstruktywnego obrazu siebie oraz w efekcie stają się przyczyną zaburzonego i nieadekwatnego funkcjonowania społeczno- psychicznego dziecka²⁵. W literaturze przedmiotu za przemoc psychiczną wobec dziecka przyjmuje się szeroką gamę zachowań, obejmujących z jednej strony działania aktywne, z drugiej pasywne:

1. Aktywne formy psychicznej przemocy wobec dzieci:
 - a) agresja werbalna;
 - b) wrogość wobec dziecka,
 - c) straszenie,
 - d) szantażowanie,
 - e) wymuszanie lojalności,
 - f) nadmierna kontrola,
 - g) różnorodne formy nadopiekuńczości.
2. Pasywne formy przemocy psychicznej:
 - a) emocjonalne odrzucenie,
 - b) deprivacja potrzeb,

²⁴ Herman, J. L. (2003). The mental health of crime victims: Impact of legal intervention. *Journal of traumatic stress*, 16(2), 159-166.

²⁵ Jarosz, E. (1998). *Przemoc wobec dzieci. Reakcje środowisk szkolnych*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

- c) umniejszanie,
- d) ignorowanie,
- e) unikanie interakcji z dzieckiem.

Szczególnie krzywdzącą formą znęcania się jest przemoc seksualna. Forma ta jest rozpoznawana zdecydowanie rzadziej niż inne formy przemocy domowej, niestety dość często stosowana także wobec najmłodszych. Osobami dokonującymi wykorzystywania seksualnego dzieci bywają często ludzie, których dziecko zna, a nawet osoby, które są mu bliskie lub mają z nim częsty kontakt. Wykrycie faktu wykorzystywania seksualnego dziecka jest bardzo trudne, ponieważ z reguły jedynymi osobami, które mają pełną wiedzę na ten temat są dziecko i osoba stosująca przemoc. A ten ostatni wykorzystuje mechanizmy wciągania dziecko w interakcję, w której odczuwa ono ogromny wstyd przed ujawnieniem tego faktu, zwłaszcza, że często jest ono obarczane współodpowiedzialnością za zaistniałą sytuację.

Ochrona dziecka przed krzywdzeniem nigdy nie będzie skuteczna, jeżeli profesjonaliści pracujący z dziećmi zwłaszcza nauczyciele i pedagodzy, którzy mają szansę jako pierwsi zaobserwować oznaki doznawania przemocy, nie będą reagowali na znane im przypadki krzywdzenia. Rekomenduje się, aby każda placówka oświatowa stworzyła i wprowadziła do swojego regulaminu normy, według których powinien działać pracownik szkoły w razie powzięcia podejrzenia o krzywdzeniu dziecka. Wprowadzenie takich procedur umożliwi szybkie reagowanie oraz spowoduje, że pracownicy nie będą bali się odpowiedzialności za swoje działania.

3.1. Czynniki ryzyka stosowania przemocy

Na występowanie przemocy domowej może mieć wpływ wiele czynników, a jej występowanie może być wieloaspektowe. Może ona dotyczyć wszystkich grup społecznych, niezależnie od wykształcenia i statusu materialnego. Większość autorów rozpatruje przyczyny przemocy wielowątkowo łącząc czynniki psychologiczne, biologiczne/genetyczne z czynnikami socjologicznymi. W ten sposób można określić rodzaje ryzyka stosowania przemocy. Są to zarówno czynniki wewnętrzne: (biologiczne, psychologiczne), jak i czynniki zewnętrzne: (społeczno-kulturowe, związane z doświadczeniami traumatycznymi, uzależnienia, bezrobocie, charakter pracy, dyskryminacja ze względu na płeć i pochodzenie, ubóstwo, utrata samodzielności, handel ludźmi etc.).

Występowaniu przemocy szczególnie sprzyjają:

- **Obowiązujące normy kulturowe i społeczne**, m.in. przekonanie o prawie do dominacji (zarówno rodziców nad dzieckiem, jak i mężczyzn nad kobietami), nadal istniejące społeczne przyzwolenie na bicie dzieci, hierarchiczny

i autorytarny model rodziny, silne normy dotyczące prywatności, stereotypowe wzorce męskości;

- **Nadużywanie alkoholu** – ryzykowne picie czy uzależnienie do alkoholu – alkohol poprzez osłabienie mechanizmów kontroli zachowania toruje drogę przemocy. Zaburzona ocena sytuacji powoduje błędną interpretację zachowania innych osób i staje się często przyczyną do reagowania złością i gniewem. Efektem są częste konflikty z prawem, utrata pracy, kłopoty małżeńskie – to wszystko jest źródłem stresu i pogorszenia sytuacji życiowej – sprzyja stosowaniu przemocy, 89% przypadków występowania przemocy domowej ma związek z alkoholem (badania CBOS 2008 r. na zlecenie PARPA). Inne analizy wskazują, że blisko 76% kobiet doświadczających przemocy domowej deklaruje, że ich partnerzy są osobami nadużywającymi alkoholu. Dane te potwierdzają statystyki KGP, z których wynika, że blisko 70% osób stosujących przemoc podczas interwencji domowych w związku z doświadczaniem przemocy, znajduje się pod wpływem alkoholu. Nadużywanie alkoholu nie jest ani koniecznym, ani wystarczającym warunkiem stosowania przemocy, ale dane statystyczne wskazują na bardzo wysoki współczynnik korelacji występowania tych zjawisk.
- **Podeszły wiek** – w rodzinach z historią wcześniejszych nadużyć związanych z przemocą ryzyko występowania przemocy wobec osób starszych wzrasta. Wzajemna zależność członków rodziny, dzielenie wspólnego mieszkania (domu), fizyczne i psychiczne obciążenie opiekuna, izolacja społeczna rodziny, złe warunki socjalno-ekonomiczne to częste czynniki współwystępujące i nasilające prawdopodobieństwo stosowania/podlegania przemocy. Jeśli dodatkowo występuje w środowisku rodzinnym uzależnienie i choroby psychiczne, sytuacja powoduje, że im osoba starsza, tym jest bardziej narażona na przemoc. 5% Polaków mieszka w gospodarstwie domowym, gdzie osobą doświadczoną przemocą stała się osoba starsza lub z niepełnosprawnością.
- **Niepełnosprawność**, która zwiększa prawdopodobieństwo przy podobnych uwarunkowaniach, jakie dotyczą osób starszych. Stanowiąc może czynnik ryzyka, ponieważ nad osobą niepełnosprawną ewentualny agresor ma ewidentną przewagę, a osoby te są często zdane na opiekę rodziny. W Polsce żyje 3,5–4,5 mln osób niepełnosprawnych w sensie prawnym i 5,5 mln w sensie biologicznym (badania TNS OBOP).
- **Zła sytuacja socjalno-ekonomiczna rodziny** – istotnym czynnikiem sprzyjającym występowaniu przemocy jest stres spowodowany aktualną sytuacją w najbliższym środowisku społecznym. Frustrację mogą wywołać takie problemy jak bezrobocie, kłopoty finansowe, mieszkaniowe czy zdrowotne,

często te problemy nawarstwiają się, co z kolei może sprzyjać pojawieniu się przemocy domowej (por. wymienione niżej źródła frustracji).

- **Dziedziczenie wzorca przemocy** – dzieci wychowujące się w rodzinach, w których krzywdzi się bliskich mają częściej tendencję do stosowania, bądź podlegania przemocy w życiu dorosłym. Mechanizm ten opisany został w kolejnych podrozdziałach. Dziecko, które przyswaja sobie agresywne zachowania dorosłych, których są świadkami lub ich doświadczą, uczy się, że przemoc to najlepszy i najbardziej skuteczny sposób rozwiązywania konfliktów. Sytuacja ta dotyczy dwóch form traumatycznego rozwoju:
 - obserwowania przemocy we wczesnym dzieciństwie lub podleganie przemocy;
 - zaniedbania dziecka, czyli niewypełniania obowiązku opieki i wychowania, niezaspokajania podstawowych potrzeb dziecka. Zaniedbanie może być spowodowane poprzez brak lub niewystarczające kompetencje wychowawcze rodziców, (potęgowane np. uzależnieniem);
- **Predyspozycje osobowościowe** – wzorzec osobowości charakteryzujący się brakiem lub osłabioną kontrolą impulsów może się objawiać nieumiejętnością radzenia sobie z napięciem, złością i kontrolowaniem agresji (np. niezharmonizowana struktura temperamentu).
- **Zaburzenia psychiczne** wywołane stanem chorobowym bądź doświadczeniami kryzysu psychicznego stanowić mogą przyczynę pojawiania się zachowań aspołecznych.

Na pojawienie się przemocy wpływa wiele czynników, także tych, które stanowią elementy dotyczące indywidualnych predyspozycji zwiększających możliwość stosowania przemocy. Warto pamiętać, że nie ma jednej przyczyny przemocy domowej, dochodzi do niej w wyniku złożonych interakcji pomiędzy czynnikami społecznymi, kulturowymi i psychologicznymi. Istnieją natomiast pewne czynniki wyzwalające, których wystąpienie może zwiększać prawdopodobieństwo stosowania przemocy przez osoby charakteryzujące się słabszą kontrolą impulsów, które dodatkowo wpisują się we wzorzec doświadczania lub obserwacji przemocy w toku socjalizacji. Opis wybranych czynników ryzyka występowania zjawiska przemocy domowej zamieszczono poniżej.

Czynniki wyzwalające, powodujące napięcie lub/frustrację, stanowiące ryzyko wystąpienia przemocy:

- konflikty rodzinne rozwody i separacja;
- bezrobocie lub niestabilność zatrudnienia, charakter pracy, niskie zarobki;
- dyskryminacja ze względu na płeć;

- konflikty z prawem – przynależność do tzw. środowiska przestępczego, pobyt w zakładzie karnym;
- utrata samodzielności wynikająca z wieku i niepełnosprawności;
- brak środków do życia, brak wsparcia społecznego;
- uzależnienia: alkoholizm, używanie środków psychoaktywnych (np. narkomania), uzależnienia behawioralne;
- złe warunki mieszkaniowe;
- inne zjawiska np. handel ludźmi (przestępstwo w Polsce zagrożone karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 (art. 189a §1 Kodeksu karnego)).

Przemoc to bardzo często długi proces powtarzający się według określonych zachowań. W literaturze wskazuje się na trzy następujące po sobie fazy. To specyficzny cykl przemocy składający się z trzech powtarzających się faz:

Rysunek 1. Cykl przemocy

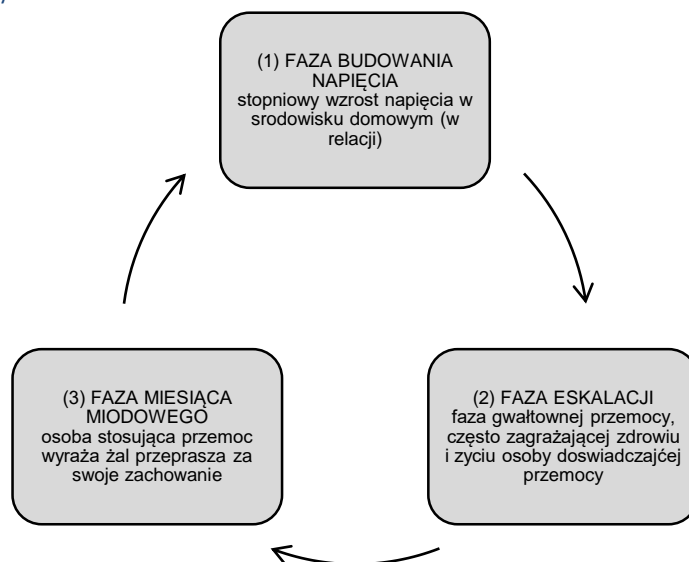

Diagram przedstawia cykle przemocy (fazy), stanowiące najczęstszą formę uwikłania w relację przemocową. Pierwsza (1) to faza narastania napięcia, której istotą jest narastanie sytuacji konfliktowych powodujące stopniową intensyfikację emocji między osobą doświadczającą przemocy a agresorem. Osoba stosująca przemoc jest zwykle napięta, poirytowana, rozdrażniona, wrogo nastawiona do otoczenia. W takim stanie emocjonalnym łatwo o zachowanie agresywne. Prowokacją staje się zwykle najmniejszy gest czy słowo. Jednostka nie potrafi wtedy zapanować nad swoim gniewem, a inni w tej fazie zachowują uległość, posłuszeństwo, podejmują starania, aby uniknąć ataku. Zwykle osoba doświadczająca przemocy stara się być usłużna lub schodzi z drogi, aby nie narazić siebie lub dzieci na przemoc.

Niestety starania te nie przynoszą zwykle zamierzonego rezultatu i dochodzi do aktu przemocy. Jest to zarazem kolejny etap cyklu, czyli faza gwałtownej przemocy (2). W tym czasie agresor staje się często bardzo gwałtowny. Cała złość, wrogość i gniew są skierowane w stronę otoczenia. Kumulowana agresja znajduje swoje ujście w ataku. Przy czym formy ataku mogą być różne.

Ostatnią fazą cyklu (3) jest faza tzw. miodowego miesiąca. Po czasie przemocy osoba taka okazuje skruchę, zapewnia o swoich uczuciach, deklaruje miłość, przeprasza, obiecuje poprawę, a nawet wykazuje początkowe starania o taki zmianę na lepsze. Jest troskliwa, miła, przynosi prezenty, pomaga w obowiązkach domowych, angażuje się w opiekę nad dziećmi etc.. Niestety faza ta poprzedza zwykle nawrót pierwszej.

W ten sposób cykl powtarza się przez wiele lat na początku w różnych odstępach czasu, potem zwykle czas pomiędzy cyklami skraca się. Początkowo odstępy między kolejnymi fazami mogą trwać kilka tygodni lub miesięcy, w miarę upływu czasu są to odstępy lewie kilkugodzinne.

Pomoc osobom uwikłanym w krąg przemocy jest zadaniem niezmiernie trudnym do realizacji. Jej efektywność zależy nie tylko od fazy, w której znajduje się osoba, ale także od jej gotowości do zmiany sytuacji.

3.2. Doświadczenia traumy wczesnodziecięcej jako predyktor wchodzenia w związki przemocowe

W wielu opracowaniach i analizach przyczyn stosowania i podlegania przemocy w relacjach badacze poszukują w czynnikach związanych z doświadczeniami własnymi. Niejednokrotnie deklaracje osób pozostających w związku z osobą stosującą przemoc pokazują, że w domu rodzinnym osoba taka sama podlegała przemocy. Dotyczy to zarówno zwykle obydwu stron zaangażowanych w przemoc.

Istnieją teorie psychologiczne wskazujące na źródła przemocy wobec bliskich w bardzo wczesnych urazach cechujących relacje matki z dzieckiem. Wyróżnia się trzy źródła przemocy mężczyzn wobec kobiet w związkach:

- 1) zawstydzanie (szczególnie przez ojca),
- 2) pozabezpieczne przywiązanie do matki,
- 3) bezpośrednie doświadczanie przemocy w domu rodzinnym²⁶.

Szczególne rolę przypisuje się pozabezpiecznemu stylowi więzi. Specjaliści podkreślają jednak, że żaden z tych czynników sam w sobie nie jest wystarczający do ukształtowania skłonności do przemocy. Aby stworzyć potencjał przemocy elementy

²⁶ Dutton D. G., (2001). Przemoc w rodzinie, Warszawa: Grupa Wydawnicza Bertelsmann Media

te muszą występować jednocześnie, a każdy z nich ma być formowany i doskonalony przez dalsze doświadczenia (rys. 2).

Elementy doświadczenia własnego w poszukiwaniu przyczyn zachowań związanych z przemocą opierają się o założenie, że na podstawie doświadczenia w okresie niemowlęctwa i wczesnego dzieciństwa dziecko buduje wewnętrzny model relacji w późniejszym okresie²⁷. Każdy styl przywiązania ma specyficzny wzór emocjonalności, uwidaczniający się w momencie wejścia w relację. Na tej podstawie wyróżnia się trzy wzorce przywiązania:

- 1) strategia zrównoważona (styl bezpieczny),
- 2) strategia zniewalania (styl ambiwalentny),
- 3) strategia obronna (styl unikający)²⁸.

Rysunek 2. Doświadczenia, style więzi a przemoc

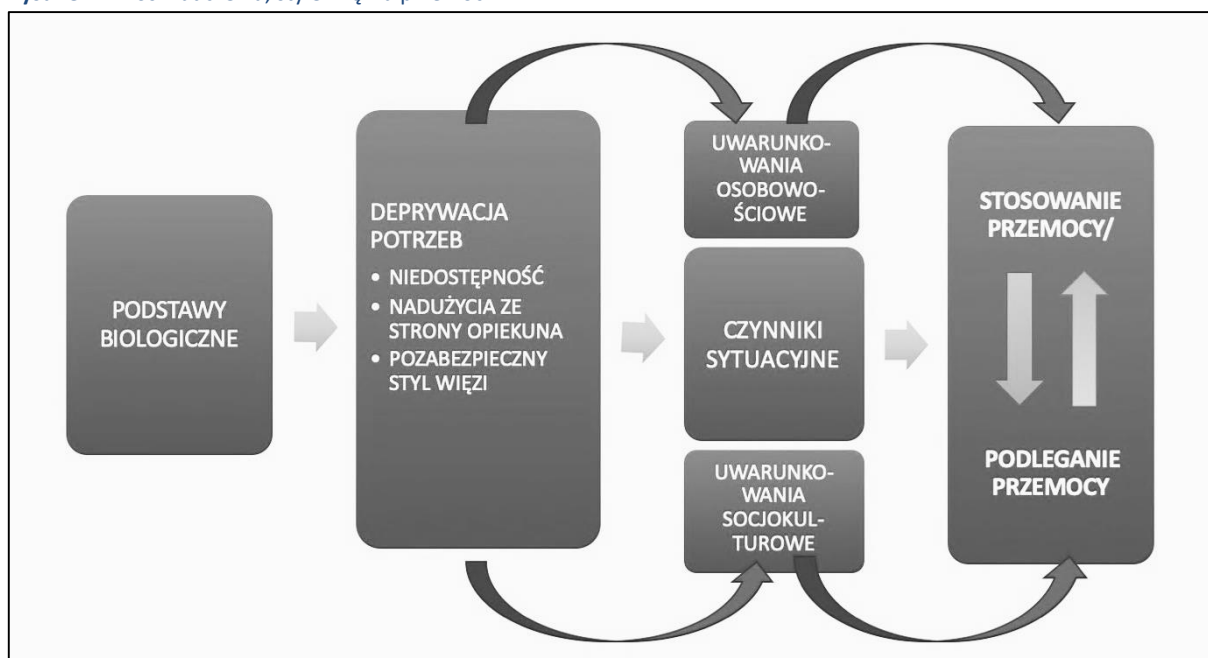

Diagram przedstawia model wyjaśniający zjawisko stosowania i podlegania przemocy, z uwzględnieniem różnych czynników. Podstawy biologiczne stanowią punkt wyjściowy, który może wpływać na rozwój jednostki, ale nie jest bezpośrednią przyczyną przemocy. Z kolei deprivacja potrzeb obejmuje takie czynniki jak niedostępność opiekuna, nadużycia ze strony opiekuna oraz pozabezpieczny styl więzi, co może prowadzić do dalszych problemów rozwojowych. Czynniki sytuacyjne są wynikiem interakcji między uwarunkowaniami osobowościowymi (np. cechy osobowości, traumy) a uwarunkowaniami socjokulturowymi (np. normy społeczne, presje kulturowe). Te składowe mogą prowadzić do stosowania

²⁷ Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental psychology*, 28(5), 759.

²⁸ Crittenden, P. M. (1997). Truth, error, omission, distortion, and deception: The application of attachment theory to the assessment and treatment of psychological disorder.

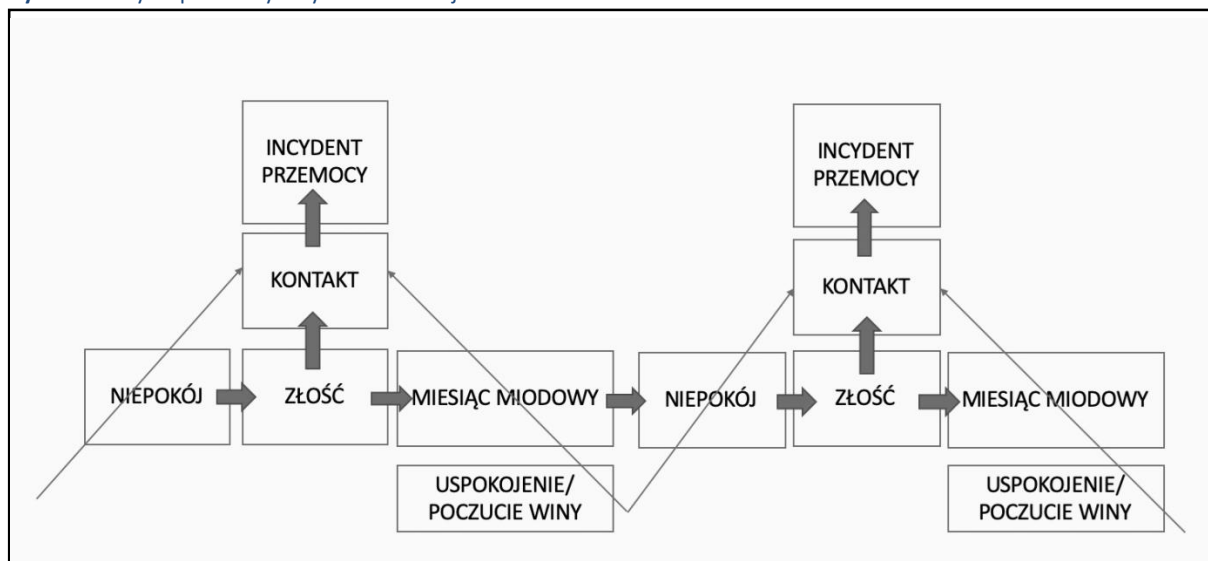
przemocy lub podlegania przemocy, co może stać się wzajemnie wzmacniającym się cyklem. Model ukazuje złożoność mechanizmów związanych z przemocą, podkreślając znaczenie zarówno biologicznych, jak i społecznych oraz sytuacyjnych uwarunkowań.

Dla prawidłowego kształtowania przyszłych więzi niezbędna jest baza bezpiecznego wzorca więzi z okresu dzieciństwa. Dzieci bezpiecznie przywiązane, doświadczające bliskiej i przewidywalnej więzi, potrafią w dorosłości odbierać świat jako bezpieczny, widzieć rzeczywistość jako sprzyjającą, zaufać partnerowi. Mają wyższe poczucie własnej wartości, nawet jeśli nie osiągają tego, czego chcą. Co więcej mają potencjał ochrony siebie i bliskich przez relacjami opartymi na przemocy. Doświadczanie zaniedbań i przemocy w dzieciństwie natomiast tworzy pewien wyuczony model zachowania i kształtuje ambiwalentno-lękowy lub unikający wzorzec nawiązywania więzi. Taki model charakteryzuje się tendencją do nadmiernych wymagań i złości, szczególnie w relacjach. U mężczyzn tłumiona złość, zrodzona ze strachu przed porzuceniem, tworzy błędne koło, którego kulminacją jest wściekłość, stanowiąca główne źródło agresji. Ze względu na przewagę sił przekształca się ona w przemoc, czyli zachowanie intencjonalnie ukierunkowane na partnerkę. Dążą oni do intymności, lecz paradoksalnie intymność pobudza ich do złości²⁹. Badania dotyczące osobowościowych uwarunkowań zachowań przemocowych pokazują, że mężczyźni wykazujący większy poziom agresji w relacji przejawiali wysoki poziom chronicznej złości, zazdrości oraz wysoki poziom depresji i lęku, stanów dysocjacji, którym towarzyszyło odreagowanie niepohamowanym gniewem. U kobiet z kolei częściej mamy do czynienia z tłumieniem agresji. Statystyki pokazują, że to one częściej podlegają przemocy ze strony partnera. Taka sytuacja związana jest z dysproporcją sił, poczuciem zależności od niego oraz z głębokim, często nieświadomym, lękiem przed porzuceniem. Skrywana złość zostaje przenoszona na inne "bezpieczne" obiekty, czyli na inne osoby słabsze i zależne oraz związana jest z podjęciem desperackiej walki o zmianę zachowania partnera i utrzymanie związku. Lęk separacyjny leży u podłoża złości w związkach miłosnych, często przeradzającej się w przemoc. Ze względu na dysproporcję sił słabsi podlegają przemocy lub stosują inne jej formy, silniejsi zaś otwarcie ją manifestują³⁰.

²⁹ Dutton D. G., (2001). Przemoc w rodzinie...

³⁰ Płopa, M. (2005). O wrodzonej potrzebie doświadczania podmiotowości i miłości: perspektywa teorii przywiązania. Studia Elbląskie 2019: <http://studiaelblaskie.pl/assets/Artykuly/CC-32-Płopa.pdf>

Rysunek 3. Cykle przemocy a dynamika emocji

Źródło: (Oprac. własne na podstawie: van der Kolk B (1987): Psychological Trauma. Washington, DC, American Psychiatric Press)

Zaprezentowany model ukazuje rolę stanu emocjonalnego dla kolejnych faz cyklu przemocy. Niepokój staje się podłożem dla pojawienia się złości, która to przeradza się w agresję i incydent przemocy. Po tym epizodzie następuje chwilowe wyciszenie, które przerywa kolejny odczuwany niepokój. Doznawanie cierpień, próby zmiany zachowania partnera i chęć utrzymania związku ciągle wydają się ofierze mniej dotkliwe i bardziej oswojone, aniżeli odejście z relacji i przerwanie cyklu. Tym samym cały cykl przemocy doznawanej w związku staje się zgodny z wzorcem ukształtowanym w dzieciństwie. Emocjonalna trauma zaburza percepcję szczególnie w kontekście stosunku do osoby stosującej przemoc, powodując często kompulsywne przywiązanie. Całość sprawia, że pragnienie bliskości zaistnienia realistyczny i uzasadniony strach przed agresją³¹. Paradygmat przywiązania w rozpatrywaniu uwarunkowań przemocy w bliskich związkach posiada nie tylko ogromną wartość wyjaśniającą jej mechanizmy, ale również umożliwia i ułatwia formułowanie wskazań do działań profilaktycznych i terapeutycznych. Trudności w opuszczeniu przemocowej relacji powinny być uwzględniane w planowaniu działań pomocowych.

4. Skutki doznawania przemocy

O skutkach przemocy można mówić nie tylko w ujęciu psychologicznym, ale także zdrowotnym, społecznym, ekonomicznym itd. Doświadczenie przemocy domowej poważnie zakłóca biologiczne, psychiczne i społeczne funkcjonowanie osób krzywdzonych, a więc trzy wymiary zdrowia określone przez Światową Organizację

³¹ Van der Kolk, B. A. (1989). The compulsion to repeat the trauma: Re-enactment, revictimization, and masochism. *Psychiatric Clinics of North America*, 12(2), 389-411.

Zdrowia WHO w jego definicji³². Tym samym przemoc coraz powszechniej traktowana jest jako zagrożenie dla zdrowia publicznego. Dodatkowo bierze się pod uwagę ogromne koszty przemocy obciążające sektor publiczny i prywatny. Wśród nich wymienia się m.in. koszty pracy służb (policji, straży); pomocy społecznej (w tym utrzymanie ośrodków interwencyjnych, schronisk); koszty wymiaru sprawiedliwości oraz opieki zdrowotnej. Kalkulacje te należałoby powiększyć o kwoty wydatkowane na leczenie zaburzeń o charakterze psychicznym nie tylko osób doznających przemocy bezpośredniej, ale także pośredniej (w tym dzieci, osób starszych, czy z niepełnosprawnościami).

Dane te potwierdzone są badaniami prowadzonymi w tym obszarze. Dla przykładu Raport³³ opublikowany w roku 2013 przez Uniwersytet SWPS pokazał, że osoby doznające przemocy funkcjonują na poziomie psychicznym dalekim od ideału. Analizy wykazały, że im częściej osoba doświadcza przemocy fizycznej, ekonomicznej lub/i seksualnej, tym gorzej ogólnie ocenia swój stan zdrowia fizyczny³⁴. Związek pomiędzy częstością doświadczania przemocy ekonomicznej a ogólną oceną stanu zdrowia, potwierdza psychologiczny punkt widzenia, zgodnie z którym przemoc to chroniczna sytuacja traumatyczna, a długotrwały stres poprzez obniżenie odporności organizmu może prowadzić do różnych chorób somatycznych. Funkcjonowanie w ciągłym poczuciu zagrożenia nie sprzyja procesowi zdrowienia, co więcej osoba zastraszona uczy się jak żyć pod ciągłą presją, bojąc się o swoją egzystencję.

Stopniowy proces ubezwłasnowolnienia osoby doświadczającej przemocy doprowadza do poczucia bezradności, które tylko potęguje poczucie winy, wstyd, a także złość i gniew. Taka huśtawka emocjonalna zakłóca normalny proces decyzyjny – z jednej strony osoba chce wyrwać się z cyku przemocowego, z drugiej nie potrafi wyobrazić sobie, że mogłaby sobie poradzić sama poza systemem, w który jest uwikłana.

Psychologiczne konsekwencje doświadczenia przemocy doprowadzają niejednokrotnie do rozwinięcia się szeregu zaburzeń psychicznych, takich jak depresja, zaburzenia lękowe czy zespół stresu pourazowego (PTSD, ang. *Post Traumatic Stress Disorder*). Na podstawie wspomnianych wyżej analiz dowiedziono, że 37,6% respondentów doświadcza 6 lub więcej objawów stresu pourazowego. Osoby te na skutek doświadczanej przemocy mają potencjał rozwinąć pełnoobjawowe PTSD, które znacznie zakłóca funkcjonowanie zawodowe i społeczne. Warto zaznaczyć, że nasilenie objawów zaburzeń było związane z częstością

³² Definicja zdrowia wg Światowej Organizacji Zdrowia (WHO): „zdrowie jest stanem pełnego/całkowitego dobrego samopoczucia/dobrostanu (ang. *wellbeing*) fizycznego, psychicznego i społecznego a nie tylko jej brakiem – obiektywnie istniejącej – choroby (ang. *disease*) czy niepełnosprawności (ang. *infirmary*)”.

³³ Ewaluacja lokalnego systemu Przeciwdziałania przemocy w rodzinie - doświadczenia dotyczące sposobów pomagania i nasilenia stresu pourazowego (PTSD) z perspektywy osób dotkniętych przemocą w rodzinie – raport z badania (SWPS, Warszawa, 2013).

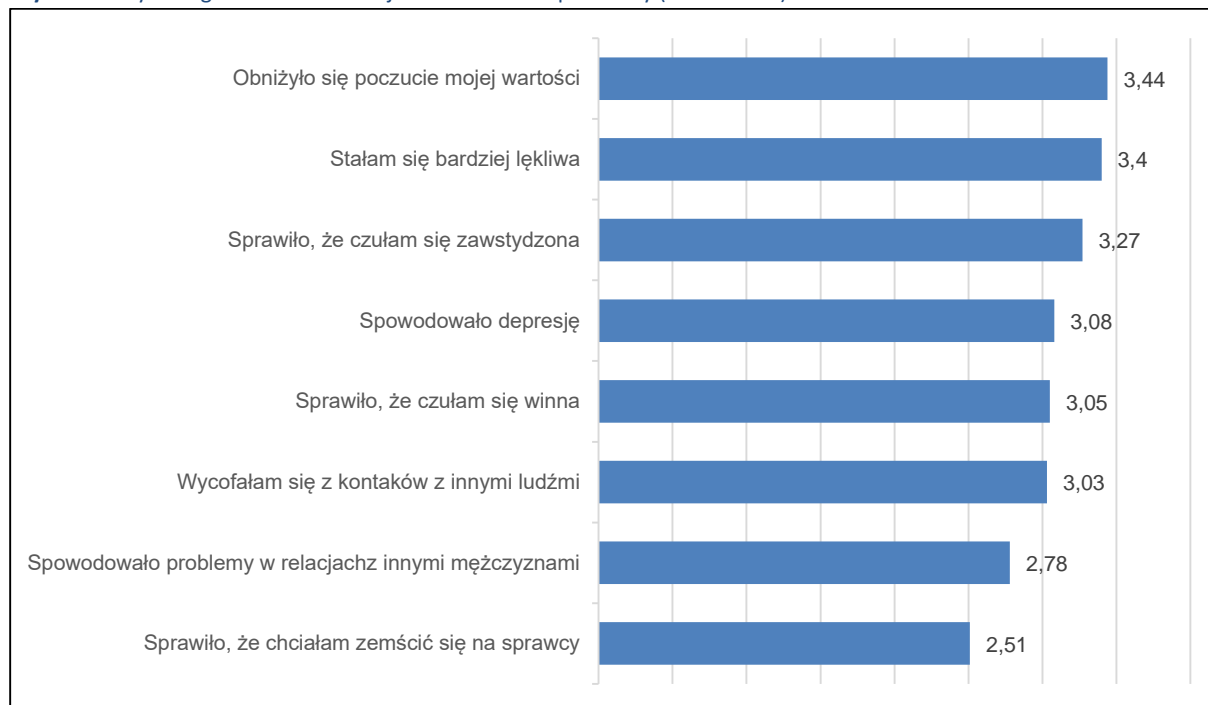
³⁴ Tamże.

doświadczanej przemocy fizycznej, psychicznej, seksualnej, ekonomicznej³⁵. Ci sami badacze starali się także określić inne psychologiczne skutki podlegania przemocy poprzez deklarowane przez osoby doświadczające przemocy trudności w kontaktach z innymi. Badanych proszono o dokonanie oceny, w jaki sposób doświadczenie przemocy wpłynęło na nich, poprzez ustosunkowanie się do twierdzeń przedstawionych na wykresie poniżej. Jak zauważono osoby te borykają się z poważnymi trudnościami natury psychologicznej, które dotyczą spadku samooceny i przeżywania negatywnych emocji: wstydu, lęku, poczucia winy i depresji.

Prezentowane analizy mają swoje odzwierciedlenie w wielu innych raportach. Faktem jest, że najczęstszą diagnozą wystawianą w takich przypadkach przez specjalistów z zakresu zdrowia psychicznego jest właśnie PTSD ^{36 37}.

Poza psychologicznymi i zdrowotnymi skutkami, jak już wspomniano koszty dotyczą także świadczeń w zakresie pomocy społecznej, interwencyjnej i finansowej na rzecz osób doznających przemocy domowej. Nie bez znaczenia są także koszty utrzymania instytucji, personelu etc. Dość dużą trudność stanowi dokładne oszacowanie kosztów ponoszonych przez państwo w zakresie przeciwdziałania przemocy głównie z uwagi na fakt, że pomoc za jest wieloaspektowa, często świadczona przez wiele instytucji jednocześnie i dotycząca zarówno wsparcia finansowego, rzeczowego, jak i instytucjonalnego, psychologicznego i zdrowotnego.

Wykres 1. Psychologiczne konsekwencje doświadczania przemocy (na skali 1–5)

³⁵ Tamże.

³⁶ Hedges M. i Jones L. (2000). Woman, domestic violence and Posttraumatic Stress Disorder. http://www.csusac.net/calst/government_affairs/reports/ffp32.pdf

³⁷ Dąbkowska, M. (2009). Zaburzenie stresowe pourazowe u kobiet jako wynik przemocy ze strony partnera. Alkoholizm i narkomania, 22, 1, 11-20.

Źródło: Opracowanie na podstawie dokumentu: Ewaluacja lokalnego systemu Przeciwdziałania przemocy domowej - doświadczenia dotyczące sposobów pomagania i nasilenia stresu pourazowego (PTSD) z perspektywy osób dotkniętych przemocą domową – raport z badania (SWPS, Warszawa, 2013)

Na wykresie zaprezentowano wyniki analiz w obszarze odczuwanych psychologicznych konsekwencji doświadczania przemocy. Na osi pionowej znajdują się różne skutki emocjonalne i psychiczne, które pojawiły się w wyniku nieokreślonych w badaniu wydarzeń lub doświadczeń. Największa liczba uczestniczek wskazuje na obniżenie poczucia własnej wartości oraz zwiększenie poziomu lęku (średnia ocena 3,4). Kolejno wskazywane były: odczucie wstydu, depresja, odczucie winy, wycofanie się i problemy w relacjach.

Tabela 2. Przyczyny trudnej sytuacji życiowej na podstawie danych ze Sprawozdania rocznego z udzielonych świadczeń pomocy społecznej - pieniężnych, w naturze i usługach za rok 2019

Powód trudnej sytuacji życiowej	Liczba rodzin	w tym na wsi	Liczba osób w rodzinach
Ubóstwo	52 687	21 578	111 045
Sieroctwo	95	51	230
Bezdomność	4 676	649	4 925
Potrzeba ochrony macierzyństwa	9 768	5 564	46 881
Bezrobocie	32 131	13 781	81 202
Niepełnosprawność	38 733	13 025	65 029
Długotrwała lub ciężka choroba	52 606	15 159	87 719
Bezradność w sprawach opieki i wychowania	19 044	7 187	58 956
Przemoc domowa	1 691	580	5 318
Potrzeba ochrony przed handlem ludźmi	86	15	188
Alkoholizm	7 343	2 647	12 746
Narkomania	723	66	1 071
Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	1 210	379	1 694
Trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy	401	9	1 066
Zdarzenie losowe	728	443	1 824
Sytuacja kryzysowa	1 288	197	3 727
Kłęska żywiołowa lub ekologiczna	0	0	0

Źródło: Mazowiecki Urząd Wojewódzki w Warszawie Wydział Polityki Społecznej – Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za rok 2019 dla Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej za okres I-XII 2019

Jak obrazuje tabela powyżej w 2019 r. 5 318 osób znalazło się w trudnej sytuacji życiowej z powodu przemocy. Osoby te w wielu sytuacjach otrzymały wsparcie materialne, dodatkowo 2 121 rodzin z terenów gminnych województwa mazowieckiego było objętych wsparciem ośrodków interwencji kryzysowej, a 17 677 poradnictwem specjalistycznym (prawnym, psychologicznym, rodzinnym) w 2019 r.³⁸.

³⁸ Dane na podstawie sprawozdania rocznego z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za rok 2019. dla Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej za okres I-XII 2019

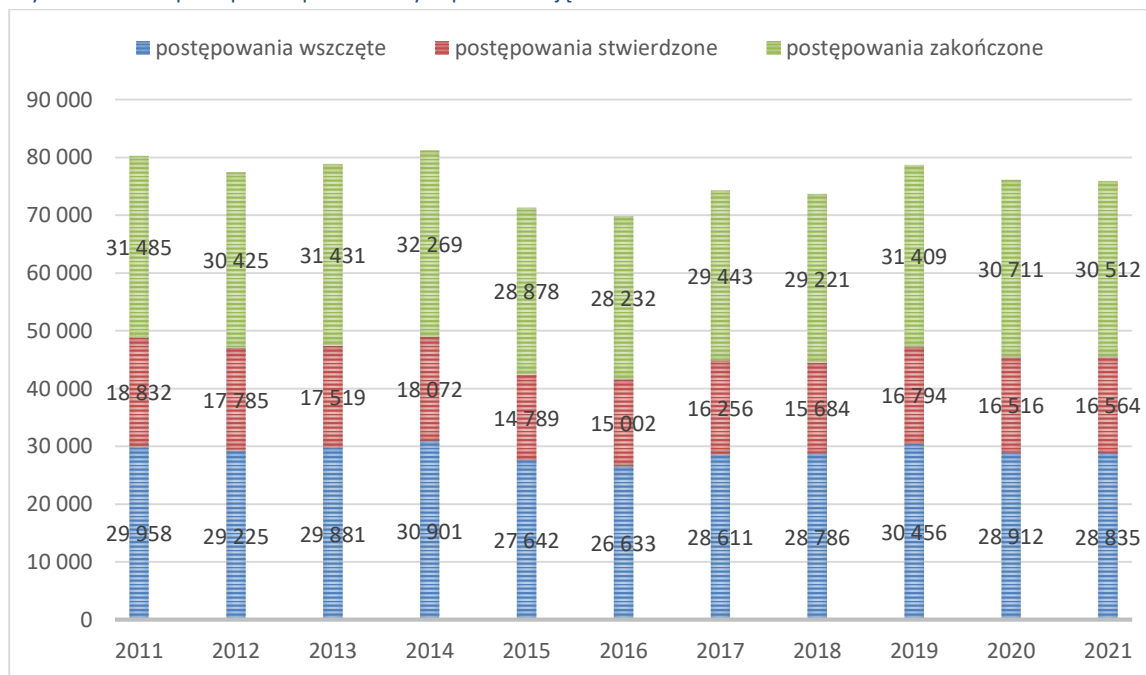
Nie ulega wątpliwości, że koszty społeczne, zdrowotne i psychiczne przemocy stanowią ogromne obciążenie przede wszystkim dla osób doznających przemocy, ale także dla instytucji zaangażowanych w pomoc w takich sytuacjach. Niezbędne jest zatem takie organizowanie form pomocy, aby nie tylko reagować na skutki przemocy, ale przede wszystkim działać prewencyjnie, tak, aby zapobiegać długotrwałym skutkom przemocy domowej.

III. SKALA PROBLEMU PRZEMOCY DOMOWEJ

1. Charakterystyka problemu przemocy domowej w ujęciu ogólnokrajowym

Na podstawie danych zgromadzonych w Statystyce Przemocności według jednostek organizacyjnych Policji generowanej w systemie analiz KSIP, w 2018 r. na terenie całego kraju wszczęto 28 786 postępowań z art. 207 kk (znęcanie się).

Wykres 2. Liczba postępowań prowadzonych przez Policję z art. 207 k.k. w latach 2011–2021

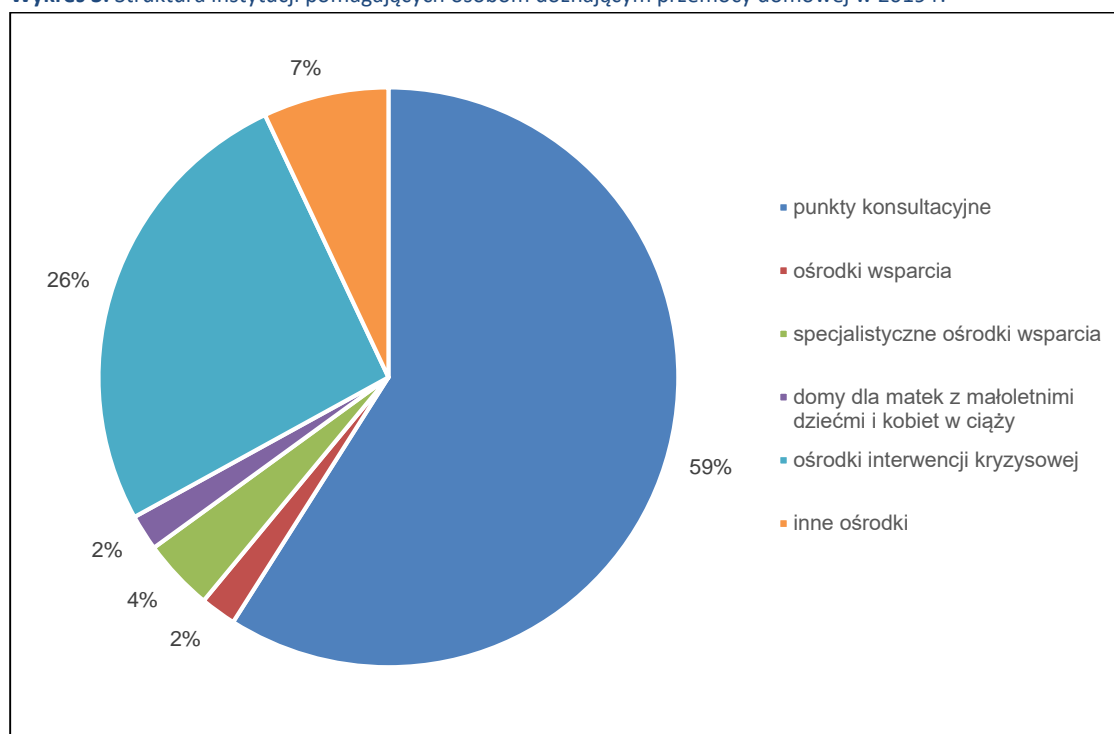
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z KSIP

Wykres słupkowy przedstawia dane dotyczące liczby postępowań związanych z określonym zjawiskiem (prawdopodobnie przemocą lub przestępstwami), w podziale na trzy kategorie: postępowania wszczęte, postępowania stwierdzone, oraz postępowania zakończone. Dane są zaprezentowane dla każdego roku od 2011 do 2021. Ogólny trend wskazuje na pewne wahania liczby postępowań w ciągu lat, z wyraźnym spadkiem liczby postępowań stwierdzonych od 2011 do 2018 roku, a także zmienną liczbą postępowań wszczętych i zakończonych. Co prawda w kolejnych latach zaobserwowano niewielki spadek tych postępowań, niemniej jednak na przestrzeni lat problem ten dotyka około 20 tysięcy osób rocznie. Należy zaznaczyć, że są to tylko sytuacje, w których występowanie przemocy zostało zgłoszone do odpowiednich służb, a zatem dane te mogą być niedoszacowane.

W rzeczywistości problem przemocy dotyka znacznie większej liczby osób, chociażby z uwagi na to, że dotknięte są nią także osoby pozostające w gospodarstwie domowym, etc. W 2019 r. liczba osób doświadczonych przemocą domową wyniosła

227 826 osób (w tym 124 382 kobiet, 39 625 mężczyzn oraz 63 819 dzieci). Z uwagi na powyższe uwarunkowania znaczna liczba osób potrzebuje wsparcia interwencyjnego lub/i terapeutycznego. Dla przykładu we wskazywanym roku 2019 pomocą w formie poradnictwa objęto ogółem 238 686 osoby. Z poradnictwa medycznego skorzystało ogółem 5 368 osób, w tym 3 849 w gminach i 1519 w powiatach. Z kolei z poradnictwa psychologicznego skorzystało ogółem 69 730 osób, w tym 45 951 w gminach i 23 779 w powiatach. Z poradnictwa prawnego skorzystało ogółem 36 508 osób, w tym 24 313 w gminach i 12 195 w powiatach. Z poradnictwa socjalnego skorzystało ogółem 95 393 osoby, w tym 76 364 w gminach i 19 029 w powiatach. Z poradnictwa zawodowego i rodzinnego skorzystało ogółem 31 687 osób, w tym 20 898 w gminach i 10 789 w powiatach.

Wykres 3. Struktura instytucji pomagających osobom doznającym przemocy domowej w 2019 r.

Na wykresie zaprezentowano strukturę instytucji pomagających osobom doznającym przemocy domowej w 2019 r. Z danych wynika, że w całej Polsce w ramach instytucji pomagających osobom doświadczającym przemocy domowej, zgodnie z obowiązującymi uwarunkowaniami prawnymi³⁹ funkcjonowało w 2019 r. 848 jednostek, w tym 538 instytucji prowadzonych przez gminy oraz 310 instytucji prowadzonych przez powiaty. Wśród instytucji zdecydowaną większość stanowiły punkty konsultacyjne – 503 (59%), a następnie ośrodki interwencji kryzysowej – 219 (26% – w tym 57 punktów interwencji kryzysowej), specjalistyczne ośrodki wsparcia –

³⁹ art. 6 ust. 2 pkt 3 i ust. 3 pkt 3 i 4 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej.

36 (4%) ośrodki wsparcia – 14 (2%), domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży – 18 (2 %) oraz 58 (7%) inne placówki świadczące specjalistyczną pomoc dla osób dotkniętych przemocą domową. Niestety jak pokazują dane liczba ta uległa niewielkiemu zmniejszeniu na przestrzeni lat, ale zwiększyła się liczba wyspecjalizowanych miejsc pomocy. W 2021 r. działało 826 jednostek pomocowych w Polsce (w tym punkty konsultacyjne – 513 (62,10%), ośrodki interwencji kryzysowej – 162 (15,25% – 62 punkty interwencji kryzysowej), specjalistyczne ośrodki wsparcia dla osób doznających przemocy domowej – 37 (4,47%), ośrodki wsparcia – 17 (2,05%), domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży – 24 (2,90%) oraz 73 (8,83%) inne placówki świadczące specjalistyczną pomoc dla osób doznających przemocy domowej.

Warto zaznaczyć, że w 2020 r. dzięki nowelizacji przepisów Policja otrzymała narzędzia do skuteczniejszej walki z osobami stosującymi przemoc domową. Obecnie policjanci mają możliwość wydać osobie stosującej przemoc nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia. Te nakazy lub zakazy mogą być wydane łącznie i obowiązują od momentu ich wydania. Działania Policji stanowią jedną z podstawowych i bezpośrednich metod oddziaływania w przypadku pojawienia się problemu przemocy domowej. Natomiast bardzo ważnym źródłem wiedzy w zakresie planowania działań mających na celu przeciwdziałanie przemocy domowej dostarcza realizacja procedury „Niebieskie Karty”. Procedura "Niebieskie Karty" to instytucjonalne narzędzie służące do przeciwdziałania przemocy domowej. Zgodnie z definicją ustawową to „ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy domowej”. Ideą procedury jest współpraca między służbami działającymi na rzecz przeciwdziałania przemocy domowej, działania wobec osób stosujących przemoc oraz na rzecz ochrony osób krzywdzonych.

Warto nadmienić, że we wrześniu 2023 r. wszedł w życie nowy akt prawny regulujący procedurę „Niebieskie Karty”, wprowadzając kluczowe zmiany w zakresie walki z przemocą domową. Jedną z głównych modyfikacji jest znaczne poszerzenie grona podmiotów uprawnionych do wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”. Z pięciu dotychczasowych podmiotów, nowe przepisy nie narzucają ograniczeń co do ich liczby, umożliwiając także organizacjom pozarządowym pełnienie tej roli. W nowelizacji wprowadzono także precyzyjną terminologię zgodną z ustawową regulacją odnośnie przemocy domowej. Co więcej zgodnie z nowymi przepisami, uczestniczący w procedurze "Niebieskie Karty" podmioty, takie jak pracownicy

sojalni, policjanci czy pracownicy służby zdrowia, mają teraz szersze uprawnienia do działań interwencyjnych.

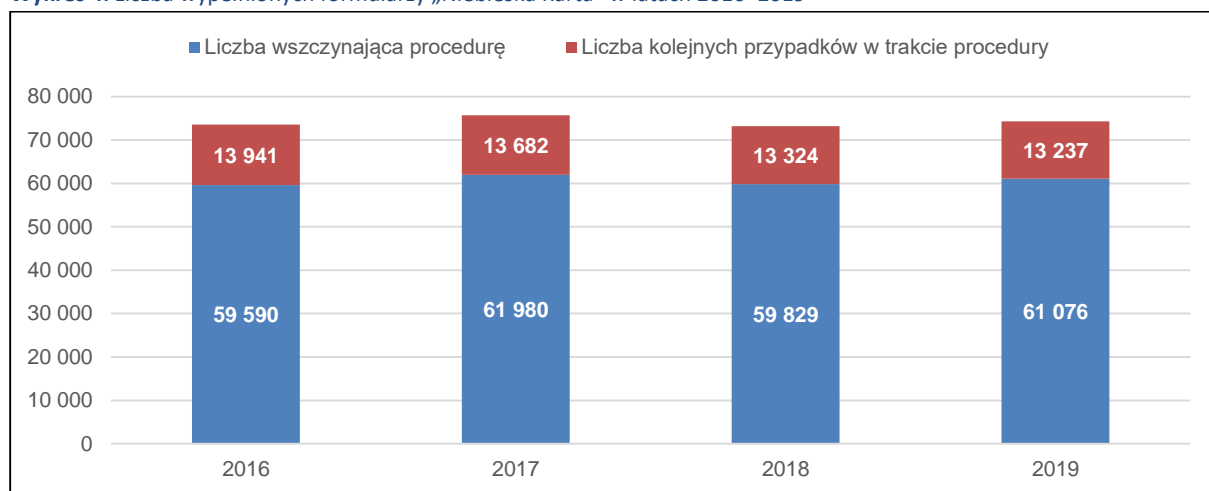
Procedurę rozpoczyna się w momencie wypełnienia formularza „Niebieska Karta-A”, czego zgodnie z obowiązującymi regulacjami może dokonać przedstawiciel instytucji wskazany w Rozporządzeniu z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. z 2023 r. poz. 1870). Zwykle powinno to nastąpić w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą domową, a w sytuacji, gdy ten kontakt jest niemożliwy, bez udziału tej osoby. Rozporządzenie wskazuje, że w sytuacji, kiedy osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że doznaje przemocy domowej zostanie przewieziona do podmiotu leczniczego, formularz A wypełnia przedstawiciel ochrony zdrowia. Osoba wszczynająca procedurę podejmuje działania interwencyjne mające na celu osobie doznającej przemocy zapewnienie bezpieczeństwa. Osobie doznającej przemocy przekazuje się formularz „Niebieska Karta – B” (w przypadku przemocy wobec dziecka – rodzic, opiekun prawny lub faktyczny, osoba, która zgłosiła podejrzenie stosowania przemocy domowej). Zawiera on dane dotyczące tego czym jest przemoc, informację na temat praw człowieka, a także wskazanie miejsc, gdzie można uzyskać pomoc. Formularza B nie przekazuje się osobie podejrzanej o stosowanie przemocy domowej. Następnie formularz „Niebieska Karta – A” przekazuje się do zespołu interdyscyplinarnego, gdzie dokument otrzymuje grupa diagnostyczno-pomocowa. Osobę, która doznała przemocy, zaprasza się na posiedzenie grupy diagnostyczno- pomocowej, gdzie dokonuje się analizy sytuacji w związku z podejrzeniem stosowania przemocy domowej i we współpracy z tą osobą opracowuje się indywidualny plan pomocy albo rozstrzyga o braku zasadności podejmowania działań. Na posiedzeniu grupy wypełniany jest formularz „Niebieska Karta – C”. Grupa diagnostyczno-pomocowa wzywa osobę stosującą przemoc domową, dokonuje analizy sytuacji i na podstawie danych zawartych w formularzu „Niebieska Karta – D” dokonuje ustaleń dotyczących dalszych działań, zobowiązując osobę stosującą przemoc domową do ich realizacji.

Zakończenie procedury „Niebieskie Karty” następuje, gdy ustanie przemoc lub nastąpi rozstrzygnięcie o braku zasadności podejmowania działań. O zakończeniu procedury powiadamia się podmioty, które w niej uczestniczyły. W okresie dziewięciu kolejnych miesięcy sytuacja osób uczestniczących w procedurze „Niebieskie Karty” jest monitorowana. Zespoły interdyscyplinarne oraz grupy diagnostyczno-pomocowe podejmują działania w ramach swoich kompetencji określonych w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy domowej i Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”. Procedura „Niebieskie Karty” przeprowadzana jest niezależnie od

innych rodzajów postępowań, w szczególności postępowania karnego, cywilnego czy rodzinnego.

Dla zobrazowania omawianego problemu poniżej przedstawiono poszczególne dane dotyczące liczby wypełnianych formularzy w latach 2016–2019.

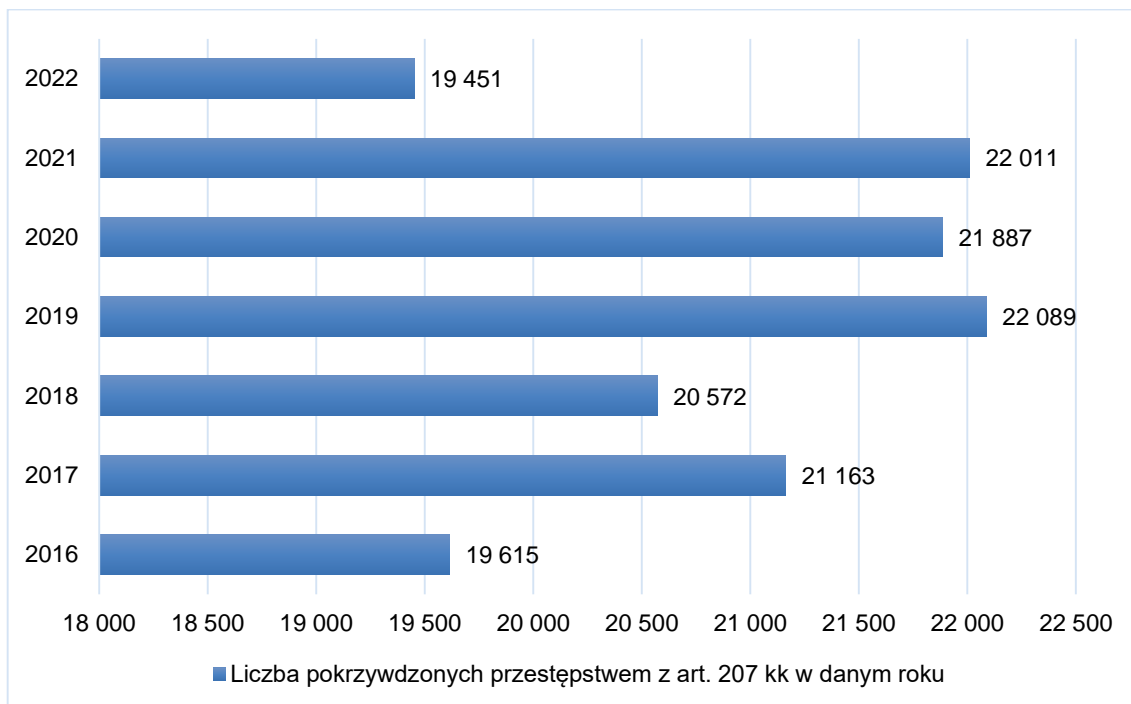
Wykres 4. Liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta” w latach 2016–2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KGP

Na wykresie zaprezentowano liczbę wypełnionych formularzy „Niebieska Karta” w latach 2016–2019. Liczba ta oscyluje wokół 60 tys., natomiast w 2020 r. nastąpił spadek liczby wypełnionych formularzy „Niebieska Karta – A” w odniesieniu zarówno do 2019 r., jak i 2018 r. W roku 2020 funkcjonariusze Policji wypełnili 72 601 formularzy „Niebieska Karta – A”, co w stosunku do 2019 r. stanowiło spadek o 2,30% (74 313 formularzy) natomiast w stosunku do 2018 r. spadek ten wyniósł 2,25% (73 153 formularze). Kolejne dane wskazują, że na przestrzeni lat 2016–2022 liczba osób, które doświadczyły przemocy domowej w Polsce oscyluje wokół 20 tys. (GUS). W 2022 r. odnotowano niewielki spadek liczby osób doświadczających przemocy domowej w całej Polsce. Należy jednak zaznaczyć, że analizy te dotyczą sytuacji zgłoszonych odpowiednim służbom, co może mieć wpływ na niedoszacowanie skali zjawiska.

Wykres 5. Osoby doświadczające przemocy domowej w latach 2016-2022 w Polsce.

Źródło: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/wymiar-sprawiedliwosci/wymiar-sprawiedliwosci/ofiary-gwaltu-i-przemocy-domowej,1,1.html> (dostęp: 12 sierpnia 2024 r.)

Na wykresie zaprezentowano ogólne dane dotyczące liczby osób doświadczających przemocy w Polsce w latach 2016–2022 na podstawie analizy przypadków osób pokrzywdzonych przestępstwem z art. 207 kodeksu karnego. Dane te wskazują, że problem przemocy w największym stopniu dotyczył lat 2019–2021. Według danych statystycznych zdecydowaną większość osób dotkniętych przemocą domową stanowią kobiety. Dla przykładu w 2021 r. ich liczba wyniosła 100 417 w porównaniu do 23 832 mężczyzn i 43 809 dzieci. Wśród zatrzymanych przez Policję osób podejrzewanych o stosowanie przemocy domowej zdecydowaną większość stanowili mężczyźni (17 451 w porównaniu do 746 kobiet). Jeśli chodzi o przestępstwo zgwałcenia, to według GUS w 2021 r. 86 mężczyzn i 1066 kobiet padło ofiarą tego przestępstwa. W 2023 r. liczba osób doznających przemocy wyniosła ogółem 77 832, z czego 51 631 stanowiły kobiety, 17 039 osoby małoletnie, zaś 9 162 mężczyźni. Funkcjonariusze Policji w 2023 r. wypełnili łącznie 62 170 formularzy „Niebieska Karta – A”. Na podstawie danych dotyczących wypełnionych w poszczególnych latach formularzy możemy zauważyć, że zjawisko przemocy domowej jest problemem nadal bardzo aktualnym i w ciągu ostatnich lat nie obserwujemy spadku osób potrzebujących pomocy, tendencja ta jest wręcz wzrostowa⁴⁰.

⁴⁰ Od 2012 r. zmienił się system rejestracji statystycznej w związku z przemocą domową, stąd też inna forma prezentacji danych. Poniższe liczby dotyczą działań podjętych w procedurze „Niebieskie Karty” wyłącznie przez Policję (bez danych z działalności innych, upoważnionych do zwalczania przemocy domowej, podmiotów pozapolicyjnych).

Szczegółowa analiza danych przedstawiona w tabeli poniżej pokazuje wzrost liczby wypełnionych formularzy od 2016 r. w przypadku kobiet jako stosujących przemoc (np. w 2019 r. (74 313) w stosunku do roku 2018 (73 153)). Istotny wzrost obserwuje się w przypadku kobiet podejrzewanych o stosowanie przemocy, a co za tym idzie wzrasta liczba mężczyzn – doświadczających przemocy. Zmiany te nie są bardzo duże, ale pokazują ogólny trend wynikający, jak się wydaje z coraz większej świadomości społecznej w zakresie różnych form przemocy, w tym przemocy psychicznej.

Tabela 3. Liczba wypełnionych formularzy z uwzględnieniem osób doświadczających przemocy oraz podejrzewanych o jej stosowanie w latach 2016-2023

Dane	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta – A” (ogółem), w tym:	73 531	75 662	73 153	74 313	72 601	64 250	61 645	62 170
– liczba formularzy wszczynających procedurę	59 590	61 980	59 829	61 076	59 701	53 985	52 569	54 029
– liczba formularzy dotyczących kolejnych przypadków przemocy domowej w trakcie trwającej procedury	13 941	13 682	13 324	13 237	12 900	10 265	9 076	8 141
Liczba osób, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą (ogółem), w tym:	91 789	92 529	88 133	88 032	85 575	75 761	71 631	77 832
– kobiet	66 930	67 984	65 057	65 195	62 866	55 112	51 935	51 631
– mężczyzn	10 636	11 030	10 672	10 676	10 922	9 520	8 714	9 162
– małoletnich	14 223	13 515	12 404	12 161	11 787	11 129	10 982	17 039
Liczba osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc domową (ogółem), w tym:	74 155	76 206	73 654	74 910	73 228	64 846	62 244	63 016
– kobiet	5 461	5 878	6 045	6 448	6 677	6 173	6 497	7 595
– mężczyzn	68 321	70 035	67 306	68 148	66 198	58 349	55 426	55 225
– nieletnich	373	293	303	314	353	324	321	196
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo – wychowawczej	598	413	427	309	288	345	566	611

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych KGP⁴¹.

W tabeli zaprezentowano dane obrazujące liczbę wypełnionych formularzy Niebieskie Karty z uwzględnieniem osób doświadczających przemocy oraz podejrzewanych o jej stosowanie w latach 2016–2023. Na przestrzeni lat zauważono niewielki spadek w tym zakresie. Dodatkowo dane uzyskane z Policji wskazują, że większość osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc domową, działa będąc pod wpływem alkoholu. Dla przykładu w 2020 r., w odniesieniu do

⁴¹ Statystyki KGP: <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html>

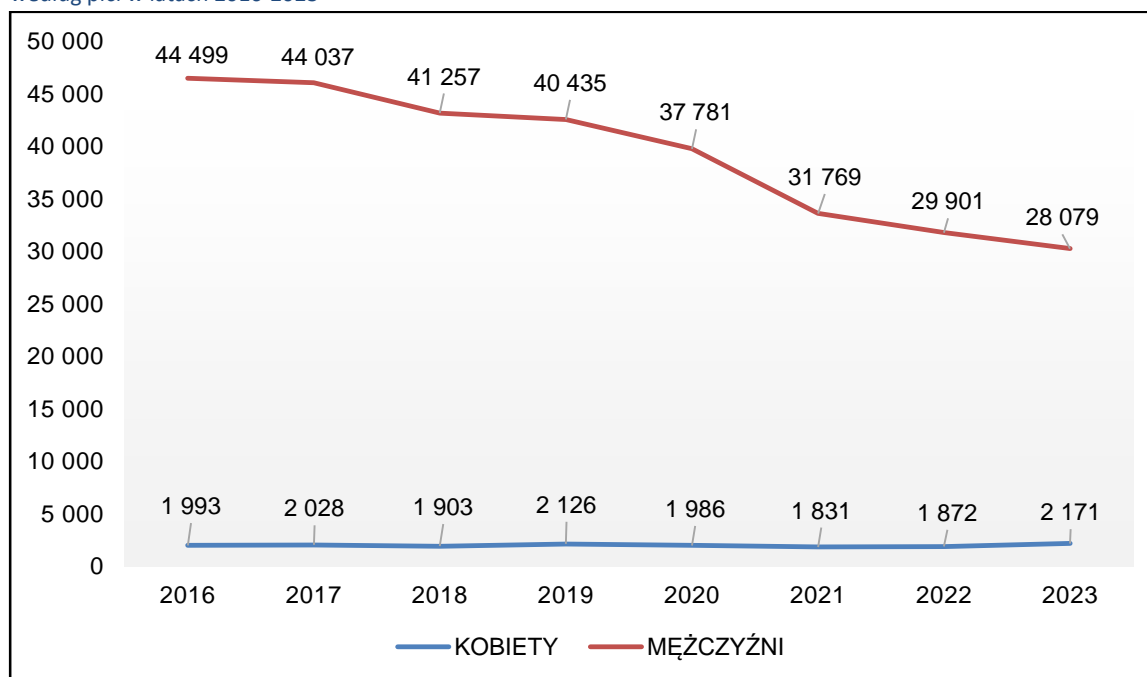
danych z roku 2018 r. (3 384 osoby) osoby te stanowiły 54,35% ogólnej liczby osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc wobec osób bliskich.

Tabela 4. Liczba osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc domową będących pod wpływem alkoholu w latach 2016-2023

Liczba osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc domową będących pod wpływem alkoholu	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
OGÓŁEM	46 537	46 092	43 182	42 583	39 798	33 622	31 807	30 261
– kobiety	1 993	2 028	1 903	2 126	1 986	1 831	1 872	2 171
– mężczyźni	44 499	44 037	41 257	40 435	37 781	31 769	29 901	28 079
– nieletni	45	27	22	22	31	22	34	11

Prezentowane w tabeli analizy wskazują na niewielki spadek liczby osób stosujących przemoc pod wpływem alkoholu, jednak dotyczy to tylko mężczyzn (por. wykres poniżej).

Wykres 6. Liczba osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc domową będących pod wpływem alkoholu według płci w latach 2016-2023

Na wykresie zaprezentowano dane przedstawione w tabeli 4 dla zobrazowania wielkości problemu oraz uwidocznienia pewnej obserwowanej tendencji. Nie zmienia to jednak faktu, że jest to nadal bardzo istotny problem, zwłaszcza przy obserwowanym wzroście takich zachowań u kobiet). Zależność pomiędzy spożyciem alkoholu a przejawianiem zachowań mogących świadczyć o stosowaniu przemocy domowej jest bardzo wysoka i stanowi istotną przyczynę lub czynnik moderujący zachowanie agresywne.

Osoby doświadczające przemocy, poza informowaniem Policji, poszukują pomocy także w miejscach gwarantujących im większą anonimowość. Taką możliwość dają na przykład telefony zaufania. Dla przykładu w 2019 r. dyżurujący w Pogotowiu Ogólnopolskiego Telefonu „Niebieska Linia” przeprowadzili 22 347 rozmów, z czego znaczna większość z nich (91,2%) za pośrednictwem infolinii dla osób poszukujących pomocy w związku z przemocą domową. Z kolei w roku 2023 rozmów tych było 18 576, z czego 44% dyżurujący rozmawiali z osobami doznającymi przemocy, a 25% wszystkich rozmów odbyło się ze świadkami takich zachowań. Telefony od osób krzywdzących w dalszym ciągu zdarzają się sporadycznie – w 2023 r. odnotowano ich 251 (czyli ok. 1% wszystkich rozmów).

Na podstawie danych uzyskanych z raportu Ogólnopolskiego Pogotowia „Niebieska Linia” w 2023 r. można stwierdzić, że osoby zgłaszające przemoc rzadko mówią o tylko jednym rodzaju doznawanej przemocy, choć najczęściej relacjonowaną jest przemoc psychiczna (również jako towarzysząca każdej z pozostałych form). W zdecydowanej większości osobą krzywdzącą jest partner/ka (ok. 55% opisywanych przypadków), wiele przypadków dotyczyło sytuacji, w których osobami stosującymi przemoc byli rodzice.

Pogotowie „Niebieska Linia” ma charakter ogólnopolski, zatem dzwonią tam osoby potrzebujące ze wszystkich regionów Polski, jednak na tle innych województw, stosunkowo najwięcej telefonów odebrano od osób z Mazowsza (18% wszystkich rozmów)⁴².

2. Skala problemu przemocy domowej na terenie województwa mazowieckiego

Skala problemu przemocy domowej na terenie województwa mazowieckiego, podobnie jak w przypadku danych ogólnopolskich, odnosi się w dużej mierze do danych pozyskiwanych poprzez procedurę Niebieskiej Karty, jak również danych uzyskiwanych z diagnozy zawartej w Strategii Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego. Poniżej zaprezentowano dane statystyczne za okres 2017–2019. W aktualizacji programu prowadzonej w roku 2024 poszerzono te dane o lata 2020–2023.

Tabela 5. Liczba wypełnionych formularzy z uwzględnieniem osób doświadczonych przemocą oraz podejrzewanych o przemoc na terenie województwa mazowieckiego

Wyszczególnienie	2017	2018	2019
Liczba wypełnionych formularzy NIEBIESKA KARTA	5 272	5 154	5 345

⁴² Raport podsumowujący działalność Ogólnopolskiego Pogotowia dla Osób Doświadczających Przemocy Domowej „Niebieska Linia” w 2023 roku

Wyszczególnienie	2017	2018	2019
Liczba osób, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą. W tym:	6 570	6 363	6 587
Liczba kobiet	4 889	4 732	4 763
Liczba mężczyzn	670	722	644
Liczba małoletnich	1 011	909	1 051
Ogólna liczba osób podejrzewanych o stosowanie przemocy. W tym:	5 308	5 187	5 383
– kobiet	276	283	334
– mężczyzn	5 023	4 899	5 041
– nieletnich	9	5	8
Ogólna liczba osób zatrzymanych, co do których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc domową. W tym:	2 445	2 334	2 314
– kobiet	53	47	61
– mężczyzn	2 401	2 287	2 253
– nieletnich	1	0	0
Ogólna liczba podejrzewanych osób stosujących przemoc będących pod wpływem alkoholu. W tym:	3 192	3 080	3 212
– kobiety	76	81	108
– mężczyźni	3 115	2 999	3 103
– nieletni	1	0	1

W tabeli zaprezentowano dane dotyczące liczby wypełnionych formularzy z uwzględnieniem osób doświadczonych przemocą oraz podejrzewanych o przemoc na terenie województwa mazowieckiego w latach 2017–2019. Jak widać problem ten w skali ogólnej nie maleje zarówno, jeśli chodzi o liczbę wypełnionych formularzy, jak osób podejrzewanych o stosowanie przemocy.

Dane z kolejnych lat wskazują, że na terenie województwa mazowieckiego w roku 2020 wszczęto 9 510 nowych procedur „Niebieskie Karty”, wypełniając formularz „Niebieska Karta - A”. Nową procedurę wszczęto w 9 252 rodzinach. Z poprzednich okresów kontynuowane były 6 163 procedury „Niebieska Karta”. W sumie zespoły interdyscyplinarne w 2020 r. realizowały 15 673 procedury

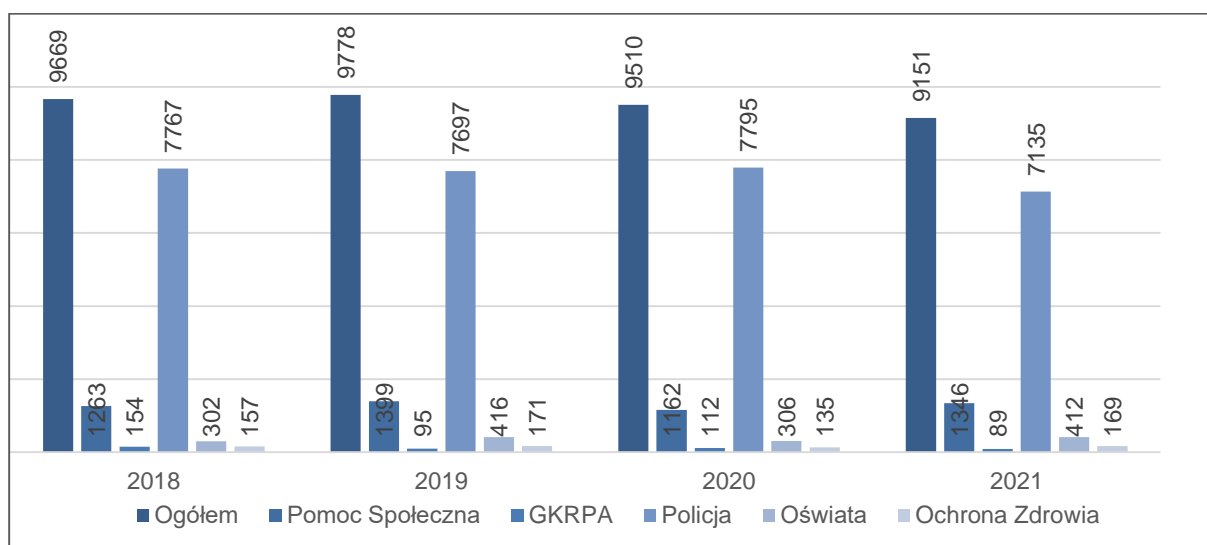
Analiza ostatnich lat procedury „Niebieskie Karty” ujawniła niepokojące wzrosty w kilku obszarach. Wzrasta liczba osób, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą, w sposób szczególny dotyczy to małoletnich. Analizy pokazują także, że największą liczbę osób stosujących przemoc na terenie województwa mazowieckiego stanowią mężczyźni pod wpływem alkoholu. Takie uwarunkowania są spójne z ogólnopolskim trendem, co tylko wskazuje na konieczność objęcia oddziaływaniami tej grupy osób.

Na przestrzeni ostatnich lat na terenie województwa mazowieckiego obserwowano także niepokojący, choć zgodny z ogólnopolskim trendem wzrost liczby

kobiet stosujących przemoc, a tym samym mężczyzn jako jej doświadczających. Niezależnie od tego zjawiska nadal najczęściej osobami stosującymi przemoc są mężczyźni. Dla przykładu odnotowano znaczny wzrost podejrzeń o stosowanie przemocy w roku 2020 r. W I kwartale 2020 r. procedurę „Niebieskie Karty” wszczęto wobec 1 956 mężczyzn, natomiast w II kwartale było to aż 2 229 przypadków. Wydaje się, że sytuacja ta mogła mieć związek z izolacją wynikającą z pandemii Covid-19. Z kolei dane z ostatnich lat, tj. 2022 i 2023 wskazują na znaczący wzrost liczby osób doświadczających przemocy domowej, objętych w danym roku działaniami w ramach procedury „Niebieskie Karty” (z 12 215 do 21 135). W roku 2021 liczba tych osób wynosiła 17 741. Spośród osób doświadczających przemocy domowej, podobnie jak w roku 2022 największą grupę, zgodnie z obowiązującym trendem, stanowiły kobiety (12 448).

W zakresie działań pomocowych realizowanych na terenie województwa mazowieckiego w związku z przemocą domową obserwowano wzrost liczby instytucji wszczynających procedurę „Niebieskie Karty” w stosunku do lat ubiegłych. Coraz częściej procedurę wszczynają jednostki organizacyjne pomocy społecznej, pracownicy oświaty czy ochrony zdrowia.

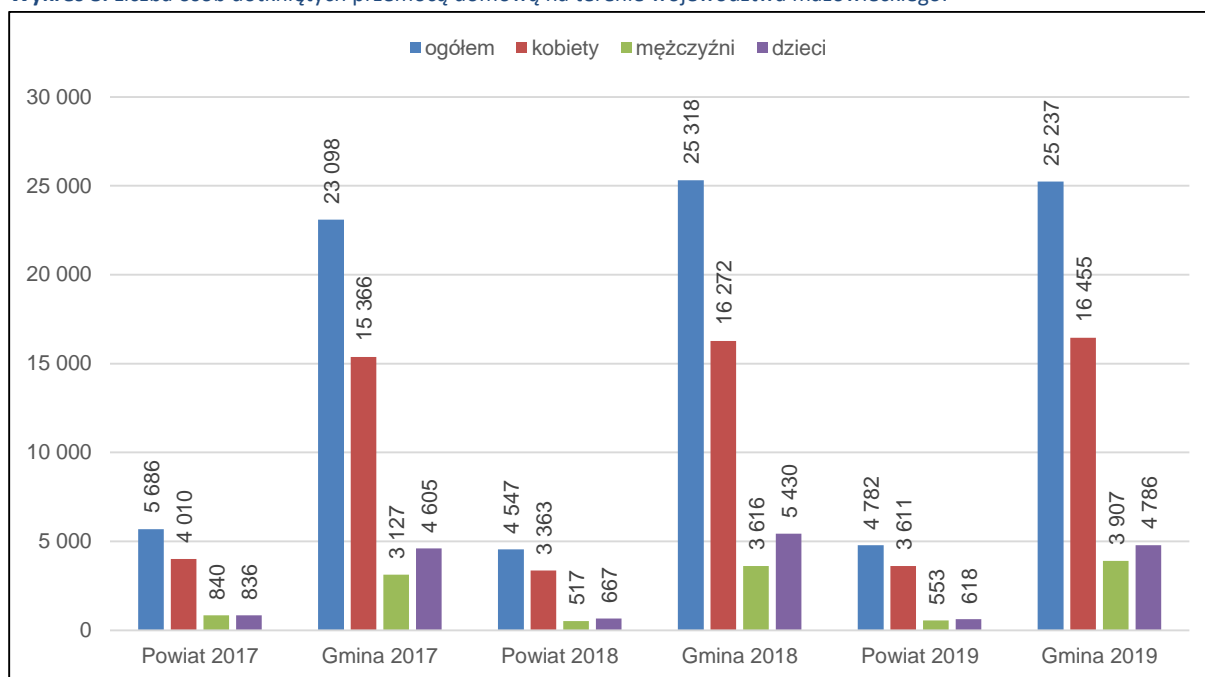
Wykres 7. Dane dotyczące formularzy NK w zależności od instytucji

Powyższy wykres obrazuje liczby wypełnionych formularzy Niebieskie Karty w poszczególnych instytucjach zaangażowanych w pomoc osobom doświadczającym przemocy. Zdecydowanie największa liczba dotyczy dokumentów wypełnianych w związku z interwencją Policji. Dane te są niezależne od roku. Stosunkowo duża liczba dotyczy też formularzy wypełnianych przez pomoc społeczną, najmniej dokumentacji takiej obserwuje się w ochronie zdrowia, choć liczba ta wydaje się wzrastać w poszczególnych latach.

Wzrosła też liczba sytuacji odebrania dziecka z rodziny na podstawie art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą domową w związku z prowadzoną procedurą „Niebieskie Karty”. Co ważne zaobserwowano także stopniowy wzrost zakończonych procedur, niestety zaobserwowano spadek liczby spotkań zespołu interdyscyplinarnego w roku 2019 w stosunku do lat poprzednich.

Wykres 8. Liczba osób dotkniętych przemocą domową na terenie województwa mazowieckiego.

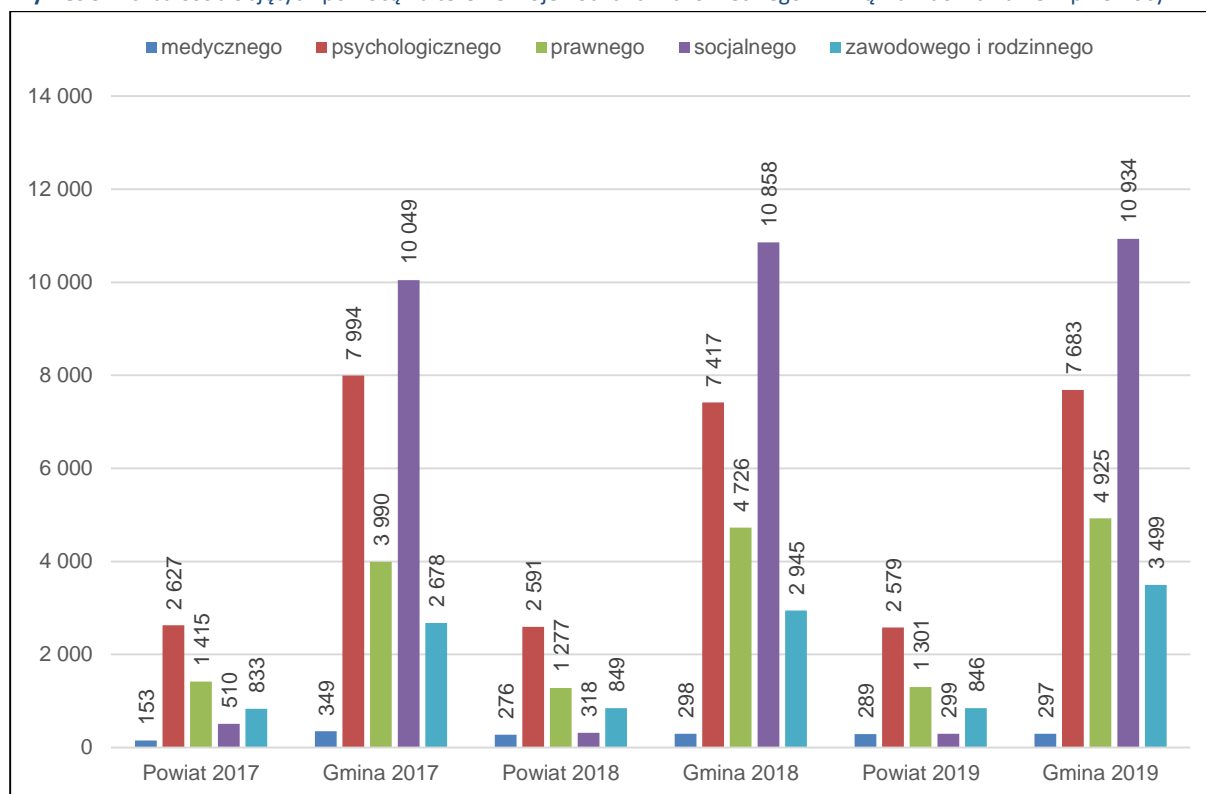

Na wykresie zaprezentowano dane dotyczące osób dotkniętych przemocą domową na terenie województwa mazowieckiego w poszczególnych latach. W stosunku do roku 2017, w kolejnych latach zaobserwowano wzrost występowania przypadków doświadczania przemocy. Analiza danych w kolejnych latach wskazuje, że w porównaniu do roku 2020 blisko trzykrotnie wzrosła liczba osób dotkniętych przemocą domową, które skorzystały z miejsc w ośrodkach interwencji kryzysowej. W roku 2020 wynosiła ona 2 059 osób, a w roku 2023 6 259. Znaczący wzrost zanotowany w tym wskaźniku w roku 2022 i 2023 względem lat 2020 oraz 2021, mógł mieć związek z panującymi w tamtym okresie ograniczeniami wynikającymi z obostrzeń pandemicznych, które znacząco utrudniały możliwości skorzystania ze wsparcia w formie stacjonarnej. Ośrodki Interwencji Kryzysowej po pandemii stały się dostępne dla większej liczby osób, co ważne na skutek działań edukacyjnych i profilaktycznych wzrosła świadomość społeczną o funkcjonowaniu takich placówek.

Celem dokładniejszego zbadania zjawiska przemocy domowej na terenie województwa dokonano także analizy realizowanych przez instytucje publiczne zajmujące się pomocą osobom dotkniętym przemocą domową działań pomocowych

w formie poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego.

Wykres 9. Liczba osób objętych pomocą na terenie województwa mazowieckiego w związku z doznawaniem przemocy.

Na wykresie zaprezentowano dane dotyczące osób objętych pomocą na terenie województwa mazowieckiego w związku z doznawaniem przemocy domowej. Zdecydowanie największa liczba osób w tych latach korzystała z dostępnych form pomocy socjalnej na terenie gmin. W przypadku powiatów jest to głównie poradnictwo psychologiczne, zwykle w postaci działań interwencyjnych w ośrodkach interwencji kryzysowej czy specjalistycznych ośrodkach wsparcia. Co istotne obserwuje się wzrost liczby osób korzystających z różnych form wsparcia. W 2022 r. na terenie województwa realizowano 11 programów terapeutycznych, do których przystąpiło 75 osób. W roku 2023 realizowano 14 programów, do których przystąpiło 96 osób, w 6 podmiotach na Mazowszu został zrealizowany program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc domową.

3. Zjawisko przemocy w okresie pandemii

Mając na uwadze fakt, że sytuacja alienacji związana ze stanem epidemii może być szczególnie trudna dla osób doznających przemocy domowej, na poziomie ogólnopolskim podejmowano działania w obszarze wsparcia systemu przeciwdziałania przemocy domowej. Ograniczenia związane z wprowadzonym

stanem epidemii wymusiły zmianę sposobu i form udzielnej pomocy. Z uwagi na wiele głosów dotyczących wzrostu problemu przemocy w warunkach izolacji domowej, w pierwszych miesiącach okresu pandemii podjęto szereg kroków o ogólnokrajowym zasięgu:

- Opracowano i przekazano do samorządów instrukcje dotyczące sposobu organizacji placówek zapewniających schronienie, takich jak: ośrodki interwencji kryzysowej, specjalistyczne ośrodki wsparcia dla osób doznających przemocy domowej, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, ośrodki wsparcia prowadzące miejsca całodobowego pobytu, w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2.
- Opracowano Instrukcje dotyczące sposobu organizacji zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych oraz realizacji procedury „Niebieskie Karty” oraz dla pracowników socjalnych do pracy z rodzinami, które przejawiają problemy opiekuńczo-wychowawcze w związku z epidemią wirusa SARS-CoV-2.
- Zalecono prowadzenie akcji informacyjnych dostarczających osobom doświadczającym przemocy informacji o miejscach i instytucjach, które udzielają wsparcia specjalistycznego (np. psychologicznego czy prawnego), w szczególności poradnictwa specjalistycznego udzielanego za pomocą rozmów telefonicznych czy komunikacji elektronicznej.
- Szczególną ochroną i bezwzględną koniecznością bieżącego monitorowania sytuacji zalecono objąć rodziny, w których przemocy doświadczają dzieci.
- Zalecono stworzenie baz danych dotyczących obecnego wsparcia osób doświadczających przemocy domowej na poziomie lokalnym (placówek i poradnictwa). Bazy te miały być umieszczone na stronach internetowych urzędów.
- Działania mające na celu promowanie aplikacji „Twój parasol”, kierowanej do osób doświadczających przemocy domowej. Bezpłatna aplikacja mobilna „Twój Parasol” stanowi praktyczne i skuteczne narzędzie umożliwiające uzyskanie wsparcia i niezbędnych informacji osobom doświadczającym przemocy domowej. Aplikacja umożliwia m.in. dyskretny kontakt z wcześniej skonfigurowanym adresem poczty elektronicznej, a także możliwość szybkiego wybrania telefonu alarmowego w nagłych przypadkach, jak również zawiera informacje, które mogą być pomocne osobom krzywdzonym, np. z zakresu prawa.

Kolejnym ważnym krokiem, jaki podjęto z uwagi na konieczność zabezpieczenia osób doznających przemocy w warunkach pandemii było uchwalenie

30 kwietnia 2020 r. tzw. ustawy antyprzemocowej⁴³, której celem jest ochrona osób doświadczających przemocy domowej. Ustawa wprowadziła do obowiązującego w Polsce systemu prawnego możliwość natychmiastowego izolowania osób stosujących przemoc domową od osób doświadczających przemocy.

Ustawa antyprzemocowa zakłada m.in. dodanie do ustawy o policji m.in. art. 15 aa, którego ust. 1 stanowi, że Policjant ma prawo wydać wobec osoby stosującej przemoc domową w rozumieniu przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej, stwarzającej zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby dotkniętej tą przemocą, nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia. Zarówno nakaz, jak i zakaz mogą być wydane łącznie i są natychmiast wykonalne. Art. 15ab ust. 1 ww. ustawy stanowi ponadto, że policjant wydaje nakaz lub zakaz podczas interwencji podjętej we wspólnie zajmowanym mieszkaniu lub jego bezpośrednim otoczeniu w związku z powzięciem informacji o stosowaniu przemocy.

W przewidzianych prawem sytuacjach uprawniony organ – najczęściej Policja, ale i Żandarmeria Wojskowa – wydaje nakaz i wręcza go osobie podejrzanej o znęcanie się, bądź umieszcza w drzwiach mieszkania, jeżeli taka osoba nie jest obecna w momencie podejmowania interwencji, bądź też nakaz wydaje się na podstawie odpowiedniego zgłoszenia, a nie podczas interwencji. Zgłoszenie poprzedzone jest przesłuchaniem osoby stosującej przemoc lub świadków (w myśl przepisów k.p.c.), przy czym fałszywe zeznania są przestępstwem z art. 233 k.k.

Nakaz lub zakaz składają się ponadto z szeregu elementów formalnych, z czego konieczne są:

- data czas i miejsce przeprowadzenia czynności, podstawa prawna i treść nakazu lub zakazu,
- dane policjantów przeprowadzających czynność,
- dane osoby stosującej przemoc domową i dane osoby dotkniętej przemocą domową,
- uzasadnienie, w którym wskazuje się podstawy faktyczne ich wydania,
- pouczenia, w tym o trybie, formie i sposobie wnoszenia zażalenia.

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich we współpracy z ekspertkami Centrum Praw Kobiet, Fundacji „Feminoteka” i Ogólnopolskiego Pogotowia „Niebieska Linia” opracowało publikację pt. „Osobisty plan awaryjny”⁴⁴. Broszura zawierała praktyczne porady dla osób zagrożonych przemocą i użyteczne dane teleadresowe. Bazując na

⁴³ Pełna nazwa uchwalonej (na razie przez Sejm) ustawy, to ustawa z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw,

⁴⁴ Broszura przygotowana przez RPO do pobrania pod linkiem: https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Osobisty_plan_awaryjny_poradnik.pdf

wieloletnich doświadczeniach organizacji pozarządowych w pracy z osobami pokrzywdzonymi, publikacja przedstawia m.in. zalecenia służące zwiększeniu bezpieczeństwa osób, które obawiają się przemocy.

W okresie pandemii uruchomiono także wsparcie w postaci aplikacji mobilnej dla osób podlegających przemocy. Aplikacja „Twój parasol”⁴⁵ przeznaczona jest dla osób doświadczających przemocy domowej i dzięki niej osoby narażone na sytuacje związane z przemocą mogą uzyskać bardzo szybko wsparcie i niezbędne informacje. Poza materiałami edukacyjnymi aplikacja umożliwia dostęp do bazy organizacji oferujących wsparcie. Aplikacja umożliwia również przesyłanie informacji o zdarzeniach przemocowych do ewentualnego wykorzystania później oraz możliwość kontaktu z wcześniej skonfigurowanym adresem email lub możliwość szybkiego wybrania telefonu alarmowego. Dodatkowo w celu zapewnienia dyskrecji użytkownika aplikacji – oficjalną częścią aplikacji jest zestawienie danych pogodowych odpowiednich do lokalizacji.

⁴⁵ <https://twojparasol.com/>

IV. FORMY POMOCY OSOBOM DOZNAJĄCYM PRZEMOCY DOMOWEJ

1. Prawne formy pomocy

W preambule do znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej⁴⁶ podkreślono, że przemoc domowa narusza podstawowe prawa człowieka, w tym prawo do życia i zdrowia oraz poszanowania godności osobistej, a władze publiczne mają obowiązek zapewnić wszystkim obywatelom równe traktowanie i poszanowanie ich praw i wolności. Zapis ten stał się gwarantem dla wszystkich doświadczających przemocy tego, że pomoc ze strony instytucji jest uwarunkowana prawnie.

W 2023 r. uchwalono przepisy znowelizowanej ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej, a w szczególności zmiany zainicjowane ustawą z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, wprowadziły do porządku prawnego wiele rozwiązań, których celem jest przede wszystkim zwiększenie bezpieczeństwa osób doświadczających przemocy domowej. Zmiany te doprowadziły do opracowania i przyjęcia Rządowego Programu Przeciwdziałania Przemocy Domowej w perspektywie wieloletniej, tj. na lata 2024–2030. Celem głównym programu jest zwiększenie skuteczności przeciwdziałania przemocy domowej oraz zmniejszenie skali tego zjawiska w Polsce. Założenie to będzie realizowane poprzez cele szczegółowe:

1. Zintensyfikowanie działań profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej.
2. Zwiększenie dostępności i skuteczności ochrony oraz wsparcia osób doświadczających przemocy domowej.
3. Zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc domową.
4. Zwiększenie poziomu kompetencji przedstawicieli instytucji i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej w celu podniesienia jakości i dostępności świadczonych usług⁴⁷.

Skala i zasięg zjawiska przemocy domowej stanowią poważny problem społeczny, dlatego też formy wsparcia osób doświadczających przemocy określone są ustawowo i gwarantowane na mocy tych przepisów. Art. 3 ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej określa formy pomocy, z jakich może

⁴⁶ 1 sierpnia 2010 r. weszła w życie ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 842)

⁴⁷ Uchwała Nr 205 Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2023 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2024–2030

skorzystała osoba dotknięta przemocą. Zgodnie z przepisami ustawy osoba taka ma prawo do bezpłatnych form pomocy takich jak:

- poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego;
- interwencji kryzysowej i wsparcia;
- ochrony przed dalszym krzywdzeniem, przez uniemożliwienie osobie stosującej przemoc domową korzystania ze wspólnie zajmowanego mieszkania z osobą doznającą przemocy domowej oraz zakazanie kontaktowania się i zbliżania się do osoby doznającej przemocy domowej ;
- bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla osób doznających przemocy domowej (w tym o najmniej podstawowe usługi w zakresie interwencyjnym, terapeutyczno-wspomagającym oraz potrzeb bytowych, które mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa tym osobom, a także udzielenie pomocy i wsparcia zgodnie z ich potrzebami dostosowanymi do sytuacji życiowej);
- badania lekarskiego w celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy domowej oraz uzyskania zaświadczenia lekarskiego w tym przedmiocie ;
- pomocy w uzyskaniu mieszkania w przypadku braku tytułu prawnego do lokalu zajmowanego wspólnie z osobą stosującą przemoc domową;
- uzyskania informacji o dostępnych formach wsparcia.

Ponadto osoby doznające przemocy domowej mogą występować do ośrodków pomocy społecznej w gminach właściwych ze względu na miejsce zamieszkania o przyznanie świadczeń w różnych formach finansowych i pozafinansowych. Jedną z wymienionych przesłanek w ustawie o pomocy społecznej⁴⁸ do udzielenia pomocy jest właśnie wskazany powód doświadczenia przemocy domowej. Wskazane formy wsparcia finansowego to:

- **zasilek stały** – przysługujący osobie niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy po spełnieniu przez nią kryterium dochodowego to znaczy w przypadku, gdy osiągnęty przez nią dochód albo dochód na osobę w rodzinie nie przekroczy określonej w ustawie o pomocy społecznej kwoty;
- **zasilek okresowy** – przysługujący w szczególności ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego

⁴⁸ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2023 r. poz. 901, 1693, 1938, 2760, z 2024 r. poz. 743, 858, 859).

osobie samotnie gospodarującej, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej albo rodzinie, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego rodziny;

- **zasilek celowy** – przyznawany w celu zaspokojenia istotnej potrzeby bytowej (np. na pokrycie kosztów zakupu żywności, leczenia, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw).

Osoba dotknięta przemocą domową może także ubiegać się o wsparcie oferowane w ramach ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁴⁹. W akcie tym wymienia się m.in. następujące formy wsparcia rodziny:

- objęcie dziecka opieką w placówce wsparcia dziennego (np. świetlica, klub, ognisko wychowawcze⁵⁰); pobyt w placówce zapewnia dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce oraz organizację czasu wolnego;
- pomoc rodziny wspierającej (organizowana przez wójta/ burmistrza/ prezydenta), która polega głównie na wsparciu w wychowywaniu i opiece nad dzieckiem oraz w prowadzeniu gospodarstwa domowego.

Dodatkową formą pomocy jest wsparcie asystenta rodziny przydzielanego przez ośrodek pomocy społecznej na wniosek pracownika socjalnego w przypadku, gdy ten uzyska informację o problemach związanych z przemocą domową i po przeprowadzeniu rodzinnego wywiadu środowiskowego wystąpi do kierownika ośrodka pomocy społecznej o przydzielenie asystenta rodziny. Zadaniem asystenta rodziny jest m.in. realizowanie zadań związanych z podejmowaniem interwencji i działań zaradczych w sytuacji zagrożenia dzieci i rodziny, a także służenie pomocą rodzicom w rozwiązywaniu m.in. problemów wychowawczych oraz motywowaniem rodziców do udziału w zajęciach grupowych celem kształtowania prawidłowych wzorców rodzicielskich i umiejętności psychospołecznych. Pomoc asystenta nie jest realizowana w sposób przymusowy, lecz wymagający zgody rodziny i ścisłej jej współpracy.

Do innych zadań asystenta należy m.in.:

- pomoc w rozwiązywaniu problemów psychologicznych oraz socjalnych,
- opracowanie planu pracy z rodziną w konsultacji z pracownikiem socjalnym,
- udzielanie pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymywaniu pracy zarobkowej,
- udzielanie wsparcia dzieciom (np. poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych),

⁴⁹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2022 r. poz. 447 i 1700),

⁵⁰ W takich przypadkach pobyt dziecka jest bezpłatny i z reguły dobrowolny (za wyjątkiem sytuacji, gdy do placówki kieruje sąd).

- prowadzenie indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci,
- prowadzenie dokumentacji dot. pracy z rodziną,
- dokonywanie okresowej oceny sytuacji rodziny (nie rzadziej niż co pół roku),
- monitorowanie rodziny po zakończeniu planu pracy z rodziną,
- współpraca z zespołem interdyscyplinarnym w zakresie przeciwdziałania przemocy i podniesienia jakości funkcjonowania rodziny.

Ponadto na mocy obowiązujących przepisów osoba doznająca przemocy domowej może skorzystać z prawa do:

- interwencji Policji w sytuacji zagrożenia (w tym do wylegitymowania funkcjonariuszy na wypadek, gdyby były potrzebne ich zeznania lub w sytuacji składania zażalenia na ich działanie),
- rozpoczęcia procedury Niebieskiej Karty, w której znajdują się notatki policji z przeprowadzonych interwencji – Niebieską Kartę zakładają funkcjonariusze policji, ale także pracownicy gminnego ośrodka pomocy społecznej (właściwego ze względu na miejsce zamieszkania), członkowie gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, przedstawiciele ośrodków zdrowia oraz oświaty,
- otrzymania bezpłatnego zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy,
- żądania zastosowania zatrzymania osoby stosującej przemoc na 48 godzin lub w razie potrzeby odwiezienia do izby wytrzeźwień,
- składania zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa (ustnie lub pisemnie) i informacji o wszczęciu postępowania przez policję lub prokuraturę lub odmowie jego wszczęcia,
- składania zażalenia na postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania lub jego umorzenia,
- na etapie prowadzonego postępowania ma prawo do przejrzenia akt oraz składania wniosków dowodowych.

Obecnie formy wsparcia dla osób doświadczających przemocy, jakkolwiek rozbudowane, nadal wdają się niewystarczające w obliczu skali problemu przemocy. Poniżej wymieniono dostępne formy wsparcia systemowego, a następnie formy wsparcia instytucjonalne, wraz z analizą systemu wsparcia lokalnego w zakresie zapotrzebowania oraz korzystania przez potrzebujących.

1.1. Procedura „Niebieskie Karty”

Jak już wskazywano najbardziej powszechną formą wsparcia osób doznających przemocy, jest opisywana już i wzmiankowana procedura „Niebieskie Karty”. Jest to wielowymiarowa pomoc dla osób doznających przemocy domowej, której celem jest zatrzymanie przemocy oraz zniwelowanie jej skutków. Realizowane działania są indywidualnie dostosowywane do potrzeb danej rodziny. Procedura wynika z przepisów ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej, a jej szczegółowe warunki oraz zadania służb i formularze „Niebieskich Kart” określa Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”.

Do wszczęcia procedury uprawnieni są:

- 1) pracownik socjalny jednostki organizacyjnej pomocy społecznej;
- 2) funkcjonariusz Policji;
- 3) żołnierz Żandarmerii Wojskowej;
- 4) pracownik socjalny specjalistycznego ośrodka wsparcia dla osób doznających przemocy domowej;
- 5) asystent rodziny;
- 6) nauczyciel wychowawca będący wychowawcą klasy lub nauczyciel znający sytuację domową małoletniego;
- 7) osoba wykonująca zawód medyczny, w tym lekarz, pielęgniarka, położna lub ratownik medyczny;
- 8) przedstawiciel gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych,
- 9) pedagog, psycholog lub terapeuta, będący przedstawicielami jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty, ochrony zdrowia, lub organizacji pozarządowych.

Procedura „Niebieskie Karty” obejmuje osoby doznające przemocy domowej (w tym małoletnich będących świadkami przemocy domowej określono jako doznający przemocy domowej), a także osoby stosujące przemoc domową, przez które należy rozumieć wyłącznie osoby pełnoletnie, które dopuszczają się przemocy domowej wobec osób doznających przemocy.

Przepisy precyzują sposób postępowania w ramach procedury. Nowe uwarunkowania prawne⁵¹ obligują zespół interdyscyplinarny do powołania grupy diagnostyczno-pomocowej. Jest to zespół specjalistów, którego celem jest opracowanie i realizacja planu pomocy dla konkretnej rodziny, dotkniętej przemocą

⁵¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” wydane na podstawie art. 9d ust. 5 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. z 2021 r. poz. 1249 oraz z 2023 r. poz. 289, 535 i 1606)

domową. Podjęcie interwencji w środowisku nie wymaga zgody ani osoby doznającej przemocy domowej, ani osoby stosującej przemoc domową. W celu zapewnienia bezpieczeństwa osobie doznającej przemocy domowej podejmowane są działania interwencyjne. Wprowadzono m.in. możliwość zastosowania przez odpowiednie organy zakazu zbliżania się do osoby doznającej przemocy czy nakazu opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania.

Co istotne na mocy przepisów osoby stosujące przemoc domową są zobowiązane do ukończenia programu korekcyjno-edukacyjnego lub psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc. Zgodnie z nowymi przepisami wobec osób objętych procedurą „Niebieskie Karty” przez okres 9 miesięcy po zakończeniu procedury, prowadzone są także działania monitorujące. Działania te podejmuje grupa diagnostyczno-pomocowa⁵². Polegają one w szczególności na analizie i ocenie sytuacji osób, wobec których była prowadzona procedura „Niebieskie Karty”, składaniu wizyt sprawdzających stan bezpieczeństwa w związku z zakończoną procedurą, poradnictwie i udzielaniu wsparcia. Zasady tych oddziaływań opisane są w załącznikach do niniejszego Programu.

1.2. Wsparcie systemowe

Rodzaj wsparcia: Pomoc społeczna

Zakres pomocy:

1. Diagnozuje sytuację i potrzeby osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą domową.
2. Udziela kompleksowych informacji o:
 - możliwościach uzyskania pomocy, w szczególności psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej, oraz wsparcia, w tym o instytucjach i podmiotach świadczących specjalistyczną pomoc na rzecz osób dotkniętych przemocą domową,
 - formach pomocy dzieciom doznającym przemocy domowej oraz o instytucjach i podmiotach świadczących tę pomoc,

⁵² Na mocy Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury "Niebieskie Karty" oraz wzorów formularzy "Niebieska Karta" wprowadzono przepis obligujący grupę diagnostyczno-pomocową do monitorowania sytuacji osób lub rodzin dotkniętych przemocą domową, a także zagrożonych jej wystąpieniem, w tym również po zakończeniu procedury niebieskie karty. Dodano również przepis umożliwiający pracę grupy diagnostyczno-pomocowej za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej.

- możliwościach podjęcia dalszych działań mających na celu poprawę sytuacji osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą domową.
3. Organizuje niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą domową.
 4. zapewnia osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą domową, w zależności od potrzeb, schronienie w całodobowej placówce świadczącej pomoc, w tym w szczególności w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla osób doświadczających przemocy domowej.
 5. Może prowadzić rozmowy z osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc domową, na temat konsekwencji stosowania przemocy oraz informuje te osoby o możliwościach podjęcia leczenia lub terapii i udziale w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową.

Rodzaj wsparcia: Gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych

Zakres pomocy:

1. Diagnozują sytuację i potrzeby osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą domową.
2. Udzielają kompleksowych informacji o:
 - możliwościach uzyskania pomocy, w szczególności psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej, oraz wsparcia, w tym o instytucjach i podmiotach świadczących specjalistyczną pomoc na rzecz osób dotkniętych przemocą domową,
 - formach pomocy dzieciom doznającym przemocy domowej oraz o instytucjach i podmiotach świadczących tę pomoc,
 - możliwościach podjęcia dalszych działań mających na celu poprawę sytuacji osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą domową.
3. Organizują niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą domową.
4. Mogą prowadzić rozmowy z osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc domową, na temat konsekwencji stosowania przemocy

domowej oraz informuje te osoby o możliwościach podjęcia leczenia lub terapii i udziale w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc i programach psychologiczno-terapeutycznych.

Rodzaj wsparcia: Oświata

Zakres pomocy:

Oświata obejmuje ogół instytucji, takich jak szkoły, przedszkola, świetlice, placówki opiekuńcze, poradnie psychologiczno-pedagogiczne. Instytucje te poza podstawowym zadaniem kształcenia dzieci i młodzieży m.in. zapewniają im opiekę poza rodziną oraz mając możliwości oddziaływania na rodziców wspierają prowadzone przez nich działania wychowawcze. W ramach procedury przedstawiciel oświaty:

1. Udziela kompleksowych informacji o:
 - możliwościach uzyskania pomocy, w szczególności psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej, oraz wsparcia, w tym o instytucjach i podmiotach świadczących specjalistyczną pomoc na rzecz osób dotkniętych przemocą domową,
 - możliwościach podjęcia dalszych działań mających na celu poprawę sytuacji osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą domową.
2. Organizuje niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą domową.
3. Może prowadzić rozmowy z osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc domową, na temat konsekwencji stosowania przemocy oraz informuje te osoby o możliwościach podjęcia leczenia lub terapii i udziale w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych i psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową.
4. Diagnozuje sytuację i potrzeby osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą domową, w tym w szczególności wobec dzieci.
5. Udziela kompleksowych informacji rodzicowi, opiekunowi prawnemu, faktycznemu lub osobie najbliższej o możliwościach pomocy psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej oraz wsparcia rodzinie, w tym o formach pomocy dzieciom świadczonych przez instytucje i podmioty w zakresie specjalistycznej pomocy na rzecz osób dotkniętych przemocą domową.

W roku 2023 wprowadzono nowelizację kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz innych ustaw, czyli tzw. Lex Kamilek. Na mocy Ustawy z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw każda szkoła zostaje zobligowana do stworzenia standardu ochrony małoletnich. Obejmą one nie tylko kwestię szybszego reagowania w przypadku podejrzenia, że dziecko mogło podlegać przemocy w domu. Jednym z elementów będą zasady zapewniające bezpieczne relacje między małoletnim a personelem placówki oraz pomiędzy samymi uczniami. Nowy akt prawny zawiera sposób dokumentowania wypełniania obowiązku kontroli pracowników przed dopuszczeniem do pracy z małoletnimi w zakresie spełniania przez nich warunków niekaralności za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, zasady zapewniające bezpieczne relacje między małoletnim a personelem, a w szczególności zachowania niedozwolone wobec małoletnich. Co istotne określono także zasady i procedurę podejmowania interwencji, w sytuacji podejrzenia krzywdzenia lub posiadania informacji o krzywdzeniu małoletniego, a także procedury i osoby odpowiedzialne do składania zawiadomień o podejrzeniu popełnienia przestępstwa na szkodę małoletniego oraz zawiadamiania sądu opiekuńczego i wiele innych aspektów⁵³.

Rodzaj wsparcia: Pracownicy ochrony zdrowia

Zakres pomocy:

Głównym zadaniem jest ochrona zdrowia pacjenta. Zjawisko przemocy domowej kwalifikuje się do zakresu sytuacji objętych świadczeniami zdrowotnymi, ponieważ bardzo często towarzyszą mu wyraźne uszkodzenia zdrowia somatycznego, zawsze występują poważne uszkodzenia zdrowia psychicznego.

W dziedzinie pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej, oprócz zadań podstawowych, takich jak np. udzielenie pomocy medycznej, istotne jest:

- rozpoznanie sygnałów świadczących o występowaniu przemocy, szczególnie, gdy osoby doświadczające przemocy domowej bądź świadkowie próbują to ukryć,
- umiejętność przeprowadzenia rozmowy umożliwiającej rozpoznanie form przemocy i częstotliwości jej występowania,
- wystawienie na prośbę poszkodowanych zaświadczenia lekarskiego o stwierdzonych obrażeniach,
- poinformowanie osób doznających przemocy domowej o miejscach i warunkach wystawienia obdukcji,

⁵³ Ustawa Kamilka wprowadziła także obowiązek sprawdzania nowego personelu nie tylko w tzw. rejestrze pedofilów, ale także Krajowym Rejestrze Karnym. Sprawdzani mają być nie tylko pracownicy, ale także wolontariusze, stażyści. Obowiązek ten dotyczy nie tylko obywateli Polski, ale także obcokrajowców, którzy chcą rozpocząć pracę z dziećmi

- w przypadku stwierdzenia lub podejrzenia podczas badania popełnienia przestępstwa, np. ślady ciężkiego uszkodzenia ciała, ślady podejrzanых oparzeń, wykorzystania seksualnego – powiadomienie organów ścigania,
- udział w procedurze odebrania dziecka przez pracownika socjalnego w przypadku bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą domową (lekarz, ratownik medyczny, pielęgniarka), udział w zespołach interdyscyplinarnych i grupach roboczych,
- realizacja procedury „Niebieskie Karty”. Pracownikiem ochrony zdrowia uprawnionym do realizacji procedury jest osoba, wykonująca zawód medyczny, w tym lekarz, pielęgniarka, położna i ratownik medyczny. Działania pracownika ochrony zdrowia
- w ramach procedury uzależnione są od rodzaju diagnostyki oraz konieczności terapii pacjenta.

W ramach procedury przedstawiciel ochrony zdrowia każdorazowo udziela pacjentowi, co do którego istnieje podejrzenie, że jest dotknięty przemocą domową, informacji o możliwościach uzyskania pomocy i wsparcia oraz o uprawnieniu do uzyskania bezpłatnego zaświadczenia o ustaleniu przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy domowej.

Dla przykładu: gdy pielęgniarka szkolna zauważy ślady przemocy na ciele dziecka (siniaki, wybroczyny) opisuje je w karcie zdrowia dziecka (mogą być dowodami w sprawie), przekazuje swoje podejrzenia innym pracownikom szkoły (pedagog, psycholog, wychowawca, dyrektor), wszczyna procedurę „Niebieskie Karty”.

Rodzaj wsparcia: Policja

Zakres pomocy:

1. Ma obowiązek udzielenia osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą domową, niezbędnej pomocy, w tym pierwszej pomocy;
2. Organizuje niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą domową;
3. Przedstawiciel policji podejmuje, w razie potrzeby, inne niezbędne czynności zapewniające ochronę życia, zdrowia i mienia osób, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą domową, włącznie z zastosowaniem na podstawie odrębnych przepisów w stosunku do osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc domowa, środków przymusu bezpośredniego i zatrzymania.

4. Przeprowadza, o ile jest to możliwe, z osobą, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc domową, rozmowę, w szczególności o odpowiedzialności karnej za znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc domową, albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny oraz wzywa osobę, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc domową, do zachowania zgodnego z prawem i zasadami współżycia społecznego;
5. Przeprowadza na miejscu zdarzenia, w przypadkach niecierpiących zwłoki, czynności procesowe w niezbędnym zakresie, w granicach koniecznych do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa;
6. Podejmuje działania mające na celu zapobieganie zagrożeniom mogącym występować w rodzinie, w szczególności składa systematyczne wizyty sprawdzające stan bezpieczeństwa osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą domową, w zależności od potrzeb określonych przez zespół interdyscyplinarny lub grupę roboczą.

Rodzaj wsparcia: Prokuratura

Zakres pomocy:

Z punktu widzenia prawa przemoc domowa to przestępstwo, którego odmiany określone są w wielu aktach normatywnych i odpowiednio karane. Najczęściej w przypadku przemocy domowej stosowany jest artykuł 207 § 1 k.k. „Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od osoby stosującej przemoc albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny...” przewiduje karę pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Prokuratorzy mogą wchodzić w skład zespołów interdyscyplinarnych /na zasadzie fakultatywności/.

Rodzaj wsparcia: Żandarmeria wojskowa⁵⁴

Zakres pomocy:

1. Prowadzenie działań profilaktycznych i interwencyjnych, w tym:

⁵⁴ 22 czerwca 2023 r. Żandarmeria Wojskowa została dodana do katalogu podmiotów i instytucji, których przedstawiciele mają prawo wszczynania procedury „Niebieskie Karty” poprzez wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A”. Przepisy szczegółowe reguluje Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 6 lutego 2024 r. w sprawie wydawania przez żołnierza Żandarmerii Wojskowej wobec osoby stosującej przemoc domową nakazu i zakazu, zakazu zbliżania, zakazu kontaktowania oraz zakazu wstępu (Dz.U. z 2024 poz. 202)

- prowadzenie zajęć edukacyjnych dla żołnierzy i pracowników resortu obrony narodowej;
 - udzielanie informacji na temat możliwości uzyskania pomocy przez osoby doznające przemocy – wykazy punktów informacyjno-konsultacyjnych;
 - telefony zaufania, ośrodki interwencji kryzysowej, ośrodki terapeutyczne i ośrodki wsparcia;
 - dystrybucję materiałów profilaktycznych – broszur i ulotek.
2. Żołnierze Żandarmerii Wojskowej mają prawo zatrzymać żołnierza pełniącego czynną służbę wojskową stosującego przemoc domową w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej, stwarzającego bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego.
 3. Żołnierze Żandarmerii Wojskowej mają prawo wydać wobec żołnierza pełniącego czynną służbę wojskową, stosującego przemoc domową, stwarzającego zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby doznającej tej przemocy:
 - nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia i zakaz zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia;
 - zakaz zbliżania się do tej osoby na wyrażoną w metrach odległość;
 - zakaz kontaktowania się z osobą doznającą przemocy domowej;
 - zakaz wstępu na teren szkoły, placówki oświatowej, opiekuńczej lub artystycznej, obiektu sportowego lub miejsca pracy i przebywania na tym terenie, jeżeli osoba doznająca przemocy domowej uczęszcza do szkoły, placówki oświatowej, opiekuńczej lub artystycznej, uprawia sport lub pracuje.
 4. Mają obowiązek odebrania broni, amunicji i dokumentów potwierdzających legalność posiadania broni w związku ze stosowaniem przemocy domowej w przypadku zatrzymania osoby stosującej przemoc, wydania wobec niej instytucji cywilnoprawnych w postaci ww. nakazów i zakazów lub wydania przez sąd postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia.
 5. Mają prawo wszczynania procedury „Niebieskie Karty” poprzez wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A”.
 6. Mogą wchodzić w skład zespołów interdyscyplinarnych.

Rodzaj wsparcia: Kuratorzy sądowi

Zakres pomocy:

Kuratorzy sądowi realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu. Ponadto kuratorzy wchodzi w skład zespołu interdyscyplinarnego oraz mogą wchodzić w skład grup roboczych. Uwzględniając, że grupy robocze są tworzone w celu rozwiązywania problemów związanych z wystąpieniem przemocy domowej w indywidualnych przypadkach przewidziano udział fakultatywny kuratora, uzależniony od realizacji przez niego w tej rodzinie dozoru lub nadzoru.

Rodzaj wsparcia: Organizacje pozarządowe

Zakres pomocy:

Organizacje pozarządowe to są głównie stowarzyszenia, fundacje i kościelne osoby prawne. Informacja o działalności lokalnych organizacji pozarządowych powinna być dostępna w każdej gminie (urząd gminy, ośrodek pomocy społecznej), w przychodni, poradni, szkole, komisariacie, itp. Należy ją również zamieścić w formularzu „Niebieska Karta – B” w tabeli dot. funkcjonujących lokalnych placówek udzielających pomocy osobom doświadczonym przemocą domową.

W zakresie pomocy osobom doznającym przemocy organizacje pozarządowe organizują telefony zaufania, punkty informacyjno-konsultacyjne, ośrodki pomocy, schroniska, hostele, świetlice dla dzieci. W ramach swojej działalności oferują, m.in.:

- pomoc psychologiczną, w grupie i kontakcie indywidualnym,
- pomoc prawną, w tym pisanie pozwów, wniosków,
- pomoc socjalną,
- grupy wsparcia,
- grupy samopomocowe,
- pomoc socjoterapeutyczną dla dzieci,
- udział w prowadzeniu wywiadów środowiskowych
- udział w pracach zespołów interdyscyplinarnych,
- udział w interwencjach,
- monitorowanie przypadków,
- pomoc w załatwianiu spraw urzędowych i innych,
- prowadzenie świetlic,
- prowadzenie punktów nieodpłatnej pomocy prawnej.

1.3. Zespoły interdyscyplinarne

Zespół interdyscyplinarny ds. rozwiązywania problemów przemocy domowej to zespół osób delegowanych ze środowisk profesjonalnych do koordynacji, standaryzacji, analiz i rozwiązywania lokalnych problemów przemocy domowej. Zespół tworzy wójt, burmistrz albo prezydent miasta, powołując do niego przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, kuratorów sądowych, przedstawicieli gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji, oświaty, ochrony zdrowia i organizacji pozarządowych. Ponadto w skład zespołu mogą wchodzić prokuratorzy oraz przedstawiciele innych niż ww. podmiotów działających na rzecz przeciwdziałania przemocy domowej, w zależności od uwarunkowań i możliwości lokalnych.

Do głównych celów i zadań zespołu należą:

- budowanie lokalnego systemu opieki i wsparcia dla rodziny i dziecka zgodnie z zapisami ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej,
- zsynchronizowanie i wypracowanie standardów współpracy przedstawicieli różnych grup zawodowych i społecznych pracujących i zajmujących się problematyką przemocy,
- kompetencje i zadania poszczególnych instytucji oparte są w dużej mierze o założenia w ramach procedury „Niebieskie Karty”.

Zespół Interdyscyplinarny ma możliwość tworzenia grup roboczych. W skład grupy roboczej wchodzi pracownik socjalny, dzielnicowy, jeżeli w rodzinie są dzieci w wieku szkolnym - pedagog szkolny, jeśli dziecko jest w przedszkolu - wychowawca przedszkolny, a także psycholog lub terapeuta pracujący z osobami doświadczającymi przemocy lub stosującymi przemoc. W razie potrzeby w skład zespołu może zostać powołany pracownik ochrony zdrowia, kurator sądowy, asystent rodziny lub inny specjalista. Przedstawiciele grupy roboczej spotykają się zarówno z osobami doświadczającymi przemocy jak i stosującymi przemoc i we współpracy z rodziną pracują nad zaplanowaniem i realizacją stosownej pomocy oraz jej monitoringiem.

Zadaniem grup roboczych jest:

- opracowanie i realizacja planu pomocy w indywidualnych przypadkach wystąpienia przemocy domowej,
- monitorowanie sytuacji rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz rodzin zagrożonych wystąpieniem przemocy,
- dokumentowanie działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz efektów tych działań

Zadaniem grup roboczych jest opracowanie i realizacja planu pomocy z uwzględnieniem indywidualnych przypadków wystąpienia przemocy, a także monitorowanie sytuacji i dokumentowanie działań podejmowanych wobec osób, które doświadczają przemocy oraz ją stosują a także efektów tych działań.

Analiza danych pokazuje, że w porównaniu do poprzednich lat w roku 2023 wzrosła liczba utworzonych zespołów interdyscyplinarnych (dla przykładu z 331 w 2022 r. do 658 w 2023 r.). Zwiększeniu uległa także liczba utworzonych grup roboczych – z 8 237 do 11 124. Znaczący wzrost zanotowany w tych wskaźnikach może mieć związek z nowelizacją przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej. Co ciekawe wzrosła także liczba osób, które korzystały z pomocy w formie poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego w instytucjach pomocowych.

2. Instytucjonalne formy wsparcia

Przepisy w zakresie udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą domową stanowią o konieczności prowadzenia przez samorzady instytucjonalnych form wsparcia. Na terenie województwa mazowieckiego istnieje wiele instytucji świadczących pomoc osobom doświadczającym przemocy domowej. Ich struktura odpowiada w dużej mierze tej, która dotyczy zasięgu ogólnopolskiego. Są to zarówno ośrodki interwencyjne, jaki i specjalistyczne ośrodki wsparcia, a także domy pomocy czy hostele. Najliczniejszą grupę stanowią natomiast punkty konsultacyjne. W kolejnych podrozdziałach dokonano charakterystyki tych miejsc pod kątem świadczonej pomocy oraz wykorzystania.

2.1. Ośrodki interwencji kryzysowej (OIK)

Głównym celem działalności ośrodków interwencji kryzysowej jest świadczenie pomocy osobom znajdującym się w kryzysie i zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej. Ośrodki mają za zadanie zapewnienie bezpieczeństwa i wsparcia poprzez świadczenie pomocy interwencyjnej, terapeutycznej, prawnej, psychologicznej i psychiatrycznej, ale także bytowej. Prowadzenie ośrodka interwencji kryzysowej, zgodnie z art. 19 pkt 12 ustawy o pomocy społecznej, jest zadaniem własnym powiatu. Równocześnie zgodnie z art. 6 ust. 3 pkt 4 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej zadaniem własnym powiatu jest zapewnienie osobom doznającym przemocy domowej miejsc w ośrodku interwencji kryzysowej.

Tabela 6. Zakres działania OIK.

Zakres świadczonej w OIK pomocy	Formy pomocy
W zakresie interwencyjnym zapewniają:	<ul style="list-style-type: none"> ■ schronienie dla osób doświadczających przemocy domowej, bez skierowania i bez względu na dochód, na okres do trzech miesięcy (z możliwością przedłużenia w przypadkach uzasadnionych sytuacją); ■ ochronę osób doświadczających przemocy domowej przed osobą stosującą przemoc, ■ udzielanie natychmiastowej pomocy psychologicznej, medycznej i wsparcia; ■ rozpoznanie sytuacji w rodzinie i opracowanie planu pomocy.
W zakresie terapeutycznym i wspomagającym zapewniają:	<ul style="list-style-type: none"> ■ opracowanie indywidualnego planu pomocy uwzględniającego potrzeby, cele, metody i czas pomocy, ■ udzielanie poradnictwa: medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, ■ prowadzenie terapii indywidualnej ukierunkowanej na wsparcie osób doświadczających przemocy domowej oraz nabycie umiejętności ochrony przed osobą stosującą przemoc, ■ prowadzenie grup wsparcia i grup terapeutycznych dla osób doświadczających przemocy domowej, ■ zapewnienie dostępu do pomocy medycznej, ■ ocenę sytuacji dzieci na podstawie przeprowadzonego w tej rodzinie rodzinnego wywiadu środowiskowego, ■ udzielanie konsultacji wychowawczych
W zakresie potrzeb bytowych zapewniają:	<ul style="list-style-type: none"> ■ całodobowy okresowy pobyt dla zależnie od możliwości specjalistycznego ośrodka wsparcia dla osób doświadczających przemocy domowej; ■ pomieszczenia do spania; ■ wspólne pomieszczenia do pobytu dziennego, z miejscem zabaw dla dzieci i miejscem do nauki; ■ ogólnodostępne łazienki i kuchnie; ■ miejsce do prania i suszenia; ■ wyżywienie, odzież i obuwie; ■ środki czystości higieny osobistej

W tabeli zaprezentowano rodzaj pomocy, jaka jest udzielana w Ośrodkach Interwencji Kryzysowej. Świadczona jest pomoc organizowana jest w trzech głównych zakresach: interwencyjnym, terapeutycznym i wspomagającym, a także bytowym. Na terenie województwa mazowieckiego funkcjonuje aktualnie 13 ośrodków interwencji kryzysowej, przy czym liczba całodobowych miejsc dla osób potrzebujących w roku 2019 wynosiła 664, ponad 10 mniej w stosunku do roku 2018. W roku 2021 liczba OIK na Mazowszu wynosiła 15 placówek, w kolejnym było już 16 takich ośrodków. W roku 2023 dane wskazują na funkcjonowanie 13 ośrodków interwencji.

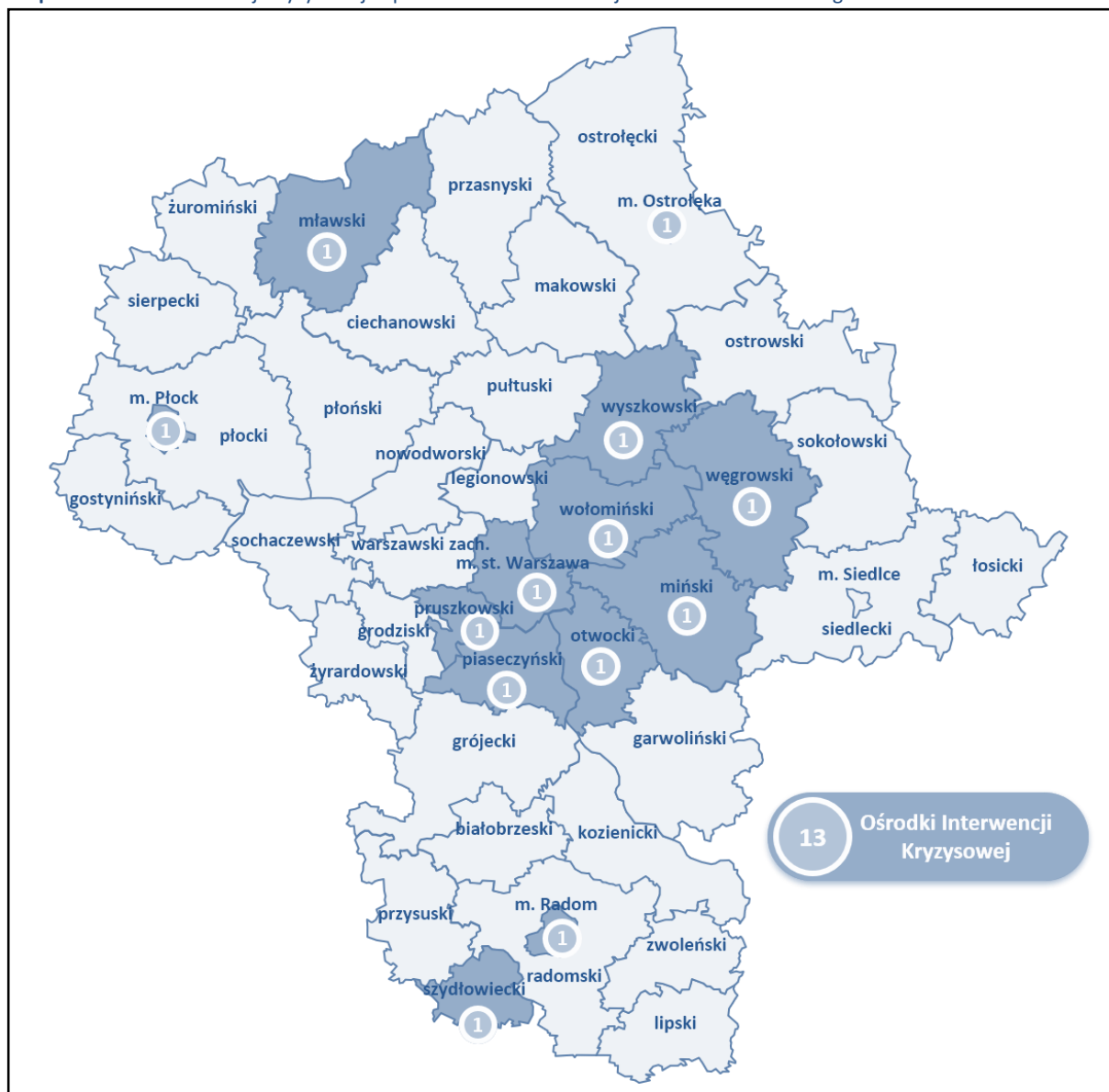
Analiza danych uzyskanych z ośrodków wskazuje, że w porównaniu do wartości bazowej z roku 2020 blisko trzykrotnie wzrosła liczba osób dotkniętych przemocą domową, które skorzystały z miejsc w ośrodkach interwencji kryzysowej. W roku 2020 wynosiła ona 2 059 osób, a w roku 2023 6 259. Znaczący wzrost zanotowany w tym wskaźniku w roku 2022 i 2023 względem lat 2020 oraz 2021, co mogło mieć związek z panującymi w tamtym okresie ograniczeniami wynikającymi z obostrzeń pandemicznych, które znacząco utrudniały możliwości skorzystania ze wsparcia w takiej formie.

Ośrodki interwencji kryzysowej po pandemii stały się dostępne dla większej liczby potrzebujących, co więcej prowadzone działania informacyjne, edukacyjne i

profilaktyczne powodują wzrost świadomości społecznej na temat dostępnych form pomocy.

Należy jednak zaznaczyć, że dane na temat OIK funkcjonujących na terenie Mazowsza powinny zostać ujednocnione. Zaleca się, aby każdy powiat posiadał informacje na temat funkcjonowania ośrodka bądź miejsca, które zostało wyznaczone, jako podmiot realizujący zadania powiatu w zakresie pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej. Brak ujednocnionej prezentacji danych w postaci czytelnej, ogólnodostępnej i łatwej w uzyskaniu bazy instytucji powodować może trudności w dotarciu do instytucji przez osoby potrzebujące.

Mapa 1. Ośrodki interwencji kryzysowej w powiatach na terenie województwa mazowieckiego.

Źródło: Liczba ośrodków interwencji kryzysowej na terenie województwa mazowieckiego opracowana na podstawie bazy teleadresowej instytucji pomagających osobom dotkniętym przemocą domową Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego w Warszawie⁵⁵

⁵⁵ Dane pobrano z: <https://www.gov.pl/web/uw-mazowiecki/baza-teleadresowa-instytucji-pomagajacych-osobom-dotkniety-m-przemocaw-rodzynie> (stan na dzień 13.10.2020)

Mapa przedstawia rozmieszczenie ośrodków interwencji kryzysowej w województwie mazowieckim. Na mapie zaznaczono powiaty, w których znajdują się ośrodki, poprzez umieszczenie liczby „1” w kółku, co oznacza jeden ośrodek na danym obszarze. Łącznie widocznych jest 13 ośrodków, rozmieszczonych w różnych lokalizacjach. W powiatach, w których nie funkcjonują ośrodki interwencji kryzysowej, funkcję tę pełnią ośrodki wyznaczone przez powiat.

Poniżej znajduje się lista ośrodków interwencji kryzysowej oraz ośrodków wsparcia udzielających pomocy osobom doznającym przemocy domowej (w tym specjalistycznych ośrodków wsparcia dla osób doświadczających przemocy domowej) (*liczba miejsc całodobowych – LMC) zgodnie z danymi pozyskanymi z dostępnych baz danych.

Tabela 7. Wykaz ośrodków interwencji kryzysowej oraz ośrodków wsparcia udzielających pomocy osobom doznającym przemocy domowej (w tym specjalistycznych ośrodków wsparcia).

LP	Nazwa Ośrodka	Adres	Podmiot prowadzący	Telefon	Adres e-mail	LMC*
POWIAT LEGIONOWSKI						
1	Dom Samotnej Matki i Dziecka	ul. Ks. Józefa Schabowskiego 4 05-120 Legionowo	Dom Zakonny Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Niepokalanej Maryi Panny z Gandino	22 774 01 88 572 444 433	dommid.urszulanki@gmail.com	10
POWIAT MIŃSKI						
2	Ośrodek Interwencji Kryzysowej	ul. Graniczna 18 05-300 Mińsk Mazowiecki	Caritas Diecezji Warszawsko-Praskiej	25 758 47 12 698 749 389	oik.minsk@caritas.pl	7
POWIAT MŁAWSKI						
3	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia	ul. Słowackiego 18 06-500 Mława	Starostwo Powiatowe w Mławie	23 654 52 29 23 654 33 66	zowmlawa@zowmlawa.home.pl	15
4	Ośrodek Interwencji Kryzysowej	ul. Słowackiego 18 06-500 Mława	Starostwo Powiatowe w Mławie	23 654 52 29 23 654 33 66	zowmlawa@zowmlawa.home.pl	3
POWIAT NOWODWORSKI						
5	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Zespół Poradnictwa Specjalistycznego i Interwencji kryzysowej	ul. Chemików 6 05-100 Nowy Dwór Mazowiecki	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Nowym Dworze Mazowieckim	22 365 01 20	sekretariat@pcprndm.pl	2
POWIAT OSTROŁĘCKI I MIASTO OSTROŁĘKA						
6	Poradnia Rodzinna	ul. 11 listopada 68 07-410 Ostrołęka	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Ostrołęce	29 764 62 33	pcpr@powiatostrolecki.pl	0
7	Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Ostrołęce	ul. Tadeusza Kościuszki 24/26 07-410 Ostrołęka	Miasto Ostrołęka	29 767 6 194	oik.ostroleka@op.pl	8
POWIAT OTWOCKI						
8	Centrum Interwencji Kryzysowej „Dom Otwartych Serc”	ul. Tadeusza 12 05-400 Otwock	Caritas Diecezji Warszawsko-Praskiej	22 779 58 63	cikotwock@caritas.pl	15
POWIAT PIASECYŃSKI						

9	Powiatowy Ośrodek Interwencji Kryzysowej	ul. Ks. Sajny 2A 05-530 Góra Kalwaria	Powiat piaseczyński	22 757 68 20 22 736 31 21	poik@piaseczno.pl	12
POWIAT PŁOCKI I MIASTO PŁOCK						
10	Dział Pomocy Rodzinie i Interwencji Kryzysowej	ul. Bielska 57 A 09-400 Płock	Powiatowe centrum Pomocy Rodzinie w Płocku	24 267 68 37	oik@pcpr.plock.pl	0
11	Ośrodek Interwencji Kryzysowej przy Miejskim Ośrodku Interwencji Kryzysowej	ul. Zgliczyńskiego 4 09-400 Płock	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Zgliczyńskiego 4 09-400 Płock	24 364 02 48	oik@mopsplock.eu	8
POWIAT PRUSZKOWSKI						
12	Zespół Ośrodków Wsparcia: Ośrodek Interwencji Kryzysowej	ul. Ks. Jerzego Popiełuszki 24 05-820 Piastów	Powiat Pruszkowski	22 753 45 56	kontakt@zowpiastow.pl	6
13	Zespół Ośrodków Wsparcia	ul. Ks. Jerzego Popiełuszki 24 05-820 Piastów	Powiat Pruszkowski	22 753 45 56	kontakt@zowpiastow.pl	6
MIASTO RADOM						
14	Ośrodek Interwencji Kryzysowej	ul. Malczewskiego 20b 26-600 Radom	Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Oddział w Radomiu	48 36 22 745	osrodek@tpd.radom.pl	20
15	Ośrodek Wsparcia dla Osób Doświadczających Przemocy Domowej	ul. Kościelna 14 b 26-600 Radom	Caritas Diecezji Radomskiej	48 36 51 087	radom@caritas.pl	0
POWIAT SZYDŁOWIECKI						
16	OIK przy Zespole Placówek Pomocy Dziecku i Rodzinie	Łaziska 15a 26-505 Orońsko	Powiat Szydłowiecki	48 36 22 705	powlaziska@onet.pl	9
MIASTO STOŁECZNE WARSZAWA						
17	Warszawski Ośrodek Interwencji Kryzysowej	ul. 6-go Sierpnia 1/5 02-843 Warszawa	Miasto Stołeczne Warszawa	22 855 44 32	sekretariat@woik.waw.pl	60
	Poradnie przy WOIK-u	Plac Dąbrowskiego 7 00-057 Warszawa		22 837 55 59 535 430 902	-	-
		ul. Belgijska 4		22 845 12 12 667 833 400	-	-
18	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia Dla Osób Doświadczających Przemocy Domowej	ul. Wilcza 60/19 00-679 Warszawa	Fundacja Centrum Praw Kobiet	22 624 35 37 22 622 25 17	sow@cpk.org.pl	30
19	Ośrodek Wsparcia dla Kobiet z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży "Etezia"	ul. Chlubna 9a-9d 03-051 Warszawa	Stowarzyszenie Pomocy i Interwencji Społecznej	604 930 292 604 930 298	biuro@owkid.waw.pl	130
20	Ośrodek dla Osób Doświadczających Przemocy Domowej "DOM" Stowarzyszenia Pomocy i Interwencji Społecznej	ul. Walecznych 59 03-926 Warszawa	Stowarzyszenie Pomocy i Interwencji Społecznej	22 616 10 36	spb.dom@wp.pl	15
21	Dom Samotnej Matki i Dziecka	ul. Szymanowskiego 4 a	Ośrodek Pomocy Społecznej Dzielnicy Praga-Północ m.st. Warszawy	22 511 24 00	sekretariat@opspragapolnoc.waw.pl	8
POWIAT WARSZAWSKI ZACHODNI						
22	Dom Samotnej Matki i Dziecka	ul. Brzozowa 37 Laski 05-080 Izabelin	Towarzystwo Pomocy im. św. Brata Alberta	22 752 22 48	ds.matki@poczta.onet.pl	23

POWIAT WĘGROWSKI						
23	Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Węgrowie	ul. Piłsudskiego 23 07-100 Węgrów	Powiat węgrowski	25 792 02 90	oik@pcpr.węgr ow.pl	5
POWIAT WOŁOMIŃSKI						
24	Dom Samotnej Matki	ul. Kilińskiego 63 05-220 Zielonka	Caritas Diecezji Warszawsko-Praskiej	22 781 09 79	dsm.zielonka@c aritas.pl	8
25	Powiatowy Ośrodek Interwencji Kryzysowej	ul. Poniatowskiego 29 05-200 Zielonka	Powiat Wołomiński	22 771 83 84	poik@powiat- wolominski.pl	4
POWIAT WYSZKOWSKI						
26	Ośrodek Interwencji Kryzysowej	ul. Komunalna 10 a 07-200 Wyszaków	Stowarzyszenie Monar, Ośrodek Leczenia, Terapii i Rehabilitacji Uzależnień w Wyszakowie	29 742 48 43	monarwyszkow @interia.pl	14
POWIAT SIEDLECKI						
27	Ośrodek Interwencji Kryzysowej	ul. H. Sienkiewicza 32 08-110 Siedlce	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Siedlcach	25 644 81 72 605 031 412	oik@mopr.siedl ce.pl	4

Źródło: Opracowano na podstawie danych Mazowieckiego Centrum Polityki Społecznej

Większość osób doznających przemocy domowej korzystała ze wsparcia ośrodków w zakresie interwencji kryzysowej oraz innych oddziaływań, w tym psychologicznych, prawnych, terapeutycznych, czy lekarza psychiatry.

2.2. Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży

Domy dla matek z małoletnimi dziećmi działają na mocy ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej⁵⁶ oraz rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej w sprawie domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży⁵⁷. Na podstawie powyższych regulacji zapewniają one całodobowy, okresowy pobyt matkom z małoletnimi dziećmi i kobietom w ciąży, a także ojcom z małoletnimi dziećmi i innym osobom sprawującym opiekę nad dziećmi.

Na mocy obowiązujących regulacji matki z małoletnimi dziećmi oraz kobiety w ciąży doznające przemocy domowej lub znajdujące się w innej sytuacji kryzysowej mogą w ramach interwencji kryzysowej znaleźć schronienie i wsparcie w domach dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży. Do tych domów mogą być również przyjmowani ojcowie z małoletnimi dziećmi albo inne osoby sprawujące opiekę prawną nad dziećmi.

Osoba ubiegająca się o skierowanie do domu składa wniosek w ośrodku pomocy społecznej właściwym ze względu na jej miejsce zamieszkania, natomiast

⁵⁶ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2021 r. poz. 2268, 2270, z 2022 r. poz. 1, 66, 1079, 1692, 1700, 1812 i 1967)

⁵⁷ Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 17 stycznia 2022 r. w sprawie domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży (Dz.U. 2022 poz. 150). Stan prawny aktualny na 06.10.2022 r.

ośrodek kompletuje dokumenty i przekazuje je do starosty najbliższego powiatu prowadzącego dom, który wydaje decyzję o skierowaniu do domu. Podstawę do wydania skierowania do domu stanowi:

- wniosek osoby ubiegającej się o skierowanie do domu;
- rodzinny wywiad środowiskowy przeprowadzony przez pracownika socjalnego ośrodka pomocy społecznej właściwego ze względu na miejsce zamieszkania osoby ubiegającej się o skierowanie do domu lub przez pracownika socjalnego domu;
- zaświadczenie lekarskie stwierdzające brak przeciwwskazań zdrowotnych do umieszczenia w domu;
- skrócony odpis aktu urodzenia dziecka lub książeczka zdrowia dziecka;
- orzeczenie o niepełnosprawności lub orzeczenie o stopniu niepełnosprawności;
- opinia ośrodka zawierająca uzasadnienie pobytu w domu.

Tabela 8. Zakres działalności domów samotnej matki

Zakres świadczonej pomocy	Formy pomocy
W zakresie interwencyjnym zapewniają:	<ul style="list-style-type: none"> ■ zapewnienie schronienia; ■ wspieranie w przetrzymywaniu sytuacji kryzysowej; ■ izolowanie osób ubiegających się o pomoc przed osobami stosującymi przemoc; ■ zapobieganie marginalizacji społecznej przez umożliwienie mieszkańcom odnalezienia miejsca w społeczeństwie; ■ zapobieganie sieroctwu społecznemu przez przygotowanie do świadomego i odpowiedzialnego wypełniania roli rodzicielskiej; ■ zapobieganie powielaniu złych wzorców rodzinnych i środowiskowych, a zwłaszcza wzorca wyuczzonej bezradności
W zakresie potrzeb bytowych zapewniają:	<ul style="list-style-type: none"> ■ zapewnienie całodobowego, okresowego pobytu; ■ odrębne pomieszczenia do spania oraz wspólne pomieszczenia do pobytu dziennego dla mieszkańców z dziećmi; ■ pokój dla mieszkanki w ciąży, ■ ogólnodostępne łazienki; ■ ogólnodostępna kuchnia do samodzielnego sporządzania posiłków oraz jadalnia z możliwością przygotowania drobnych posiłków; ■ pomieszczenie do prania i suszenia; ■ pomoc w załatwianiu spraw osobistych w przypadku wystąpienia takiej potrzeby; ■ środki higieny osobistej, środki czystości w sytuacji, gdy nie ma możliwości ich samodzielnego zakupu

W przypadku braku miejsca w domu na terenie danego powiatu, w porozumieniu z osobą ubiegającą się o skierowanie do domu, poszukuje się miejsca w domu w innym powiecie. Odnośnie osób doświadczających przemocy przepisy określają, że w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa lub zdrowia osoby ubiegającej się o skierowanie do domu lub jej dziecka przyjmuje się tę osobę bez skierowania, na wniosek tej osoby lub ośrodka, i niezwłocznie powiadamia o tym starostę powiatu prowadzącego dom. Osoba pozostaje w domu pomimo możliwości zapewnienia jej

przez ośrodek innej formy pomocy, jeżeli opuszczenie domu stanowiłoby zagrożenie dla życia i zdrowia jej lub jej dziecka, do czasu ustania tych zagrożeń.

Tabela 9. Dane teleadresowe placówek pomocowych dla matek z dziećmi na terenie Mazowsza.

Lp.	Nazwa	Powiat	Miejscowość	Ulica	Liczba miejsc
1	Dom Samotnej Matki i Dziecka	m.st. Warszawa	Warszawa	ul. Karola Szymanowskiego 4a	30
2	Dom Samotnej Matki w Laskach	warszawski zach.	Laski	ul. Brzozowa 37	23
3	Dom Samotnej Matki i Dziecka w Legionowie	legionowski	Legionowo	ul. ks. J. Schabowskiego 4	10
4	Ośrodek Wsparcia dla Kobiet z Małoletnimi Dziećmi i Kobiet w Cięży „ETEZJA”	m.st. Warszawa	Warszawa	ul. Chlubna 9A-d	130
5	Dom Samotnej Matki Caritas Archidiecezji Warszawsko-Praskie	wołomiński	Zielonka	ul. Kilińskiego 63	13

Źródło: Opracowano na podstawie Bazy teleadresowej instytucji pomagających osobom dotkniętym przemocą domową udostępnianej przez Mazowiecki Urząd Wojewódzki⁵⁸.

Jak obrazuje powyższa tabela na terenie województwa mazowieckiego działa jedynie pięć domów samotnej matki i dziecka oferujących w sumie niewiele ponad 200 miejsc dla matek z dziećmi potrzebujących schronienia.

2.3. Punkty konsultacyjne

W ramach realizacji zadań w zakresie przeciwdziałania przemocy⁵⁹ działają także punkty informacyjno-konsultacyjne dla osób dotkniętych przemocą. Są to miejsca, w których osoba doświadczona przemocą domową może uzyskać pomoc w powrocie do równowagi, poprzez wsparcie oraz niezbędne informacje na temat różnych form pomocy jej przysługujących.

Do punktu mogą się zgłaszać lub być kierowane osoby doświadczające wszelkich form przemocy (w tym: fizycznej, psychicznej, ekonomicznej i seksualnej). W punkcie pełnią dyżury specjaliści, tacy jak: psycholog, pracownik socjalny, czy radca prawny, którzy udzielają informacji temat zjawiska przemocy domowej oraz konsultacji w następujących obszarach:

- konsultacji i wsparcia psychologicznego;
- konsultacji prawnych;
- poradnictwa socjalnego;

⁵⁸ Pobrano z: <https://www.gov.pl/web/uw-mazowiecki/baza-teleadresowa-instytucji-pomagajacych-osobom-dotknietym-przemoca-w-rodzynie>

⁵⁹ zakres usług świadczonych w specjalistycznych ośrodkach wsparcia dla osób doświadczających przemocy domowej określony był w tamtym okresie Rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz. U. z 2011 r. Nr 50 poz. 259). W wersji zaktualizowanej programu posłużono się znowelizowanymi uwarunkowaniami, tj. Rozporządzeniem Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 22 czerwca 2023 r. w sprawie programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową oraz wymagań kwalifikacyjnych wobec osób prowadzących te programy (Dz. U. poz. 1166) oraz Rozporządzeniem Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową (Dz.U.2023.1163);

- niezbędnych informacji na instytucji i placówek udzielających pomocy osobom krzywdzonym.

Poradnictwo i wsparcie w punktach są zupełnie bezpłatne, a wszystkie osoby korzystające z nich mają zapewnioną dyskrecję. Zgodnie z danymi aktualnie na terenie województwa mazowieckiego funkcjonuje 108 punktów świadczących pomoc. Liczba osób korzystających z oferty placówek wspierających i udzielających pomocy osobom dotkniętym przemocą domową jest bardzo duża.

Dane wskazują, że zapotrzebowanie na tego rodzaju działalność nie maleje, a wręcz znacznie wzrasta. Liczba osób korzystających z punktów konsultacyjnych działających na terenie gmin w latach 2017–2019 zwiększa się z każdym rokiem. W roku 2017 było to 4 041 osób, w 2019 r. natomiast to już 6 019 osób (por. tabela powyżej), przy czym alarmujący jest fakt, że liczba punktów konsultacyjnych spada. W roku 2017 na terenie województwa działało 40 punktów konsultacyjnych, w roku 2018 było ich 36, a w 2019 r. – 38 takich punktów⁶⁰. Niestety dane wskazują na zmniejszanie się liczby takich miejsc w województwie mazowieckim na przestrzeni lat 2020–2023.

2.4. Specjalistyczne ośrodki wsparcia dla osób doświadczających przemocy domowej

Na podstawie art. 6 ust. 4 pkt 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej do zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat należy tworzenie i prowadzenie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla osób doświadczających przemocy domowej. Zadanie finansowane jest z budżetu państwa, a pomoc świadczona przez te placówki opiera się o zapewnienie szeroko pojętego bezpieczeństwa osób narażonych na skutki działań przemocowych. Specjalistyczne ośrodki wsparcia dla doświadczających przemocy domowej to jednostki ukierunkowane na udzielenie specjalistycznej pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej. Placówki te zapewniają usługi w zakresie:

- 1) interwencyjnym (m.in.: schronienie, ochrona osób doświadczających przemocy domowej przed osobami stosującymi przemoc),
- 2) prawnym, poprzez udzielanie natychmiastowej pomocy prawnej,
- 3) psychologicznym i terapeutyczno-wspomagającym (m.in.: diagnozowanie problemu przemocy domowej, opracowanie indywidualnego planu pomocy, prowadzenie grup wsparcia i grup terapeutycznych, prowadzenie terapii indywidualnej),

⁶⁰ Dane na podstawie rocznych sprawozdań z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w latach 2017–2019. Dane udostępnione przez Mazowiecki Urząd Wojewódzki w Warszawie –Wydział Polityki Społecznej.

- 4) prowadzenia programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową;
- 5) prowadzenia oddziaływań psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową,
- 6) pomoc w zakresie potrzeb bytowych.

W roku 2015 na terenie województwa mazowieckiego funkcjonowały trzy specjalistyczne ośrodki wsparcia, które w 2015 r. zapewniły 51 miejsc całodobowych. Były to: Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia Przemocy w Mławie – dysponujący 15 miejscami, Ośrodek Wsparcia w Piastowie – z 6 miejscami oraz Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia prowadzony przez Fundację Centrum Praw Kobiet w Warszawie – dysponujący 30 miejscami. W roku 2017, 2018 i 2019 liczba ta się nie zwiększyła (patrz tabela poniżej), potrzeby natomiast zwiększają się każdego roku.

Tabela 10. Specjalistyczne ośrodki wsparcia.

Lp.	Nazwa	Powiat	Miejscowość	Ulica	Liczba miejsc
1	Zespół Ośrodków Wsparcia w Mławie	mławski	Mława	ul. Słowackiego 18	15
2	Zespół Ośrodków Wsparcia	piaseczyński	Piastów	ul. Ks. Jerzego Popiełuszki 24	6
3	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia w Warszawie	m.st. Warszawa	Warszawa	ul. Wilcza 60	30

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych w raporcie Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego w Warszawie

W tabeli zaprezentowano miejsca, w których znajdują się specjalistyczne ośrodki wsparcia na terenie województwa mazowieckiego. Z analiz wynika, że liczba osób korzystających ze specjalistycznych ośrodków wsparcia systematycznie wzrasta. W roku 2019 odnotowano niemal dwukrotny w stosunku do roku 2018 wzrost liczby osób, które skorzystały z miejsc oferowanych przez te instytucje. zmniejszyła się natomiast liczba osób korzystających z miejsc całodobowych.

Należy zaznaczyć, że na terenie gmin i powiatów tworzone są także inne placówki świadczące specjalistyczną pomoc. Na terenie województwa mazowieckiego w 2019 r. funkcjonowało ich 7 (4 na terenie powiatu, 3 na terenie gmin). Liczba podmiotów realizujących programy korekcyjno-edukacyjne w roku 2020 to 9, w kolejnym roku było to 11 miejsc, w dwóch następnych latach realizowało je 6 placówek specjalistycznych.

Osoby dotknięte przemocą domową, potrzebujące wsparcia, korzystają także z miejsc oferowanych przez inne placówki świadczące specjalistyczną pomoc. Liczba takich miejsc na obszarze gmin jest niższa w roku 2019, wzrasta natomiast liczba osób korzystających z takich instytucji na terenach powiatów województwa mazowieckiego. Podobny trend obserwuje się także w przypadku ośrodków wsparcia świadczących usługi dla osób i rodzin dotkniętych przemocą domową dysponujących całodobowymi miejscami.

3. Telefony zaufania

W zakresie pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej działają także telefony alarmowe i telefony zaufania. Poza funkcjonującymi telefonami w istniejących ośrodkach wsparcia istnieją także wyspecjalizowane formy wsparcia telefonicznego, świadczące pomoc w oparciu o dyskrecję i działania interwencyjne. Ogólnopolskie telefony alarmowe, interwencyjne oraz informacyjne:

- policja – 997 (jednolity nr alarmowy obowiązujący na terenie całej UE – 112)
- Niebieska Linia (Ogólnopolskie Pogotowie) – 801 12 00 02
- kryzysowy telefon zaufania – 116 123
- Centrum Praw Kobiet (całodobowy telefon interwencyjny dla kobiet doświadczających przemocy)
– 600 070 717
- dziecięcy telefon zaufania Rzecznika Praw Dziecka – 800 12 12 12
- poradnia telefoniczna dla osób doświadczających przemocy domowej
– 22 668 70 00
- telefon zaufania dla dzieci i młodzieży Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę – 116 111
- bezpłatna, anonimowa pomoc telefoniczna i online dla rodziców i nauczycieli, którzy potrzebują wsparcia w zakresie pomocy dzieciom przeżywającym trudności (agresja i przemoc w szkole, cyberprzemoc i zagrożenia związane z nowymi technologiami, wykorzystywanie seksualne, kontakt z substancjami psychoaktywnymi, uzależnienia, depresja, myśli samobójcze, zaburzenia odżywiania) – 800 100 100.

Na terenie województwa mazowieckiego działają telefony zaufania dostępne przy ośrodkach interwencji kryzysowej, np.: Warszawski Ośrodek Interwencji Kryzysowej (WOIK) kom.: 514 202 619, Punkt Interwencyjny (Śródmieście) kom.: 535 430 902, a także Centrum Wsparcia dla osób w kryzysie psychicznym – bezpłatny numer: 800 70 22 22.

Liczba telefonów zaufania niestety także spada, rośnie natomiast liczba osób potrzebujących. W porównaniu z rokiem 2017, w 2019 r. liczba przeprowadzonych rozmów interwencyjnych wzrosła niemal dwukrotnie.

4. Pomoc terapeutyczna i wsparcie psychologiczne osób dotkniętych przemocą domową

Pomoc psychologiczna w zakresie przemocy domowej obejmuje bardzo szeroki i różnorodny obszar działań, wyróżniających się ze względu na specyficzny i określony cel. Kryzys wywołany przemocą niejednokrotnie wymaga objęcia osób doświadczających przemocy domowej wsparciem psychologicznym, element ten wydaje się niezbędny, aby odzyskała ona kontrolę na swoim życiem i miała tym samym siłę sprawczą do działania w obszarze zapobiegania takim sytuacjom w przyszłości. Od strony osoby pomagającej, poza wsparciem psychologicznym, niezbędne są także działania zwiększające kompetencję osoby, która korzysta z pomocy. Od strony osoby przyjmującej, efektywność wsparcia można mierzyć poprzez zmiany wewnętrzne, które warunkują skuteczne, konstruktywne działanie i pożądane zmiany życiowe, celem zapobiegania przemocy. W związku z tym istotne jest prowadzenie profesjonalnych programów terapeutycznych skierowanych zarówno do osób doświadczających przemocy domowej, jak i jej stosujących, również dzieci, które na skutek obserwacji zachowań przemocowych mają potencjał nawiązywać podobne relacje w przyszłości.

Prezentowane na wykresach dane wskazują na niewielki spadek osób korzystających z programów terapeutycznych na terenie województwa mazowieckiego. Spadek ten obserwuje się zarówno w przypadku gmin, jak i powiatów. Należy wziąć pod uwagę czy zjawisko to nie wiąże się z liczbą oddziaływań oferowanych potrzebującym wsparcia w ramach programów terapeutycznych.

Jednocześnie należy zaznaczyć, że w roku 2019, w stosunku do roku ubiegłego, obserwowano na terenie gmin wzrost liczby osób kończących programy terapeutyczne. Niestety w przypadku oddziaływań prowadzonych na terenach powiatów województwa mazowieckiego trend ten jest odwrotny. Wymaga to dokładniejszej analizy w zakresie jakości oraz trafności oferty powiatów w stosunku do zapotrzebowania.

V. ANALIZA SWOT ZJAWISKA PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY DOMOWEJ

1. Mocne i słabe strony

Analiza zjawiska przemocy na przestrzeni lat 2017–2020 pokazuje, że zjawisko to nie tylko nie ulega zmniejszeniu, ale w niektórych sytuacjach mamy do czynienia z pogłębianiem się problemów w obszarze pomocy osobom dotkniętym przemocą domową. Dane z lat 2021-2023 nie przynoszą większych zmian na lepsze w tym obszarze. Dodatkowo w przypadku wielu form pomocy mamy do czynienia ze zmniejszeniem liczby miejsc lub/i sposobów wsparcia w stosunku do roku 2017. Z tego powodu niezbędne było przeprowadzenie wnikliwej diagnozy problemu przemocy domowej i sporządzenie analizy SWOT, określającej mocne i słabe strony analizowanego zjawiska. Istotne było nie tylko określenie skali problemu, ale także analiza bariery i utrudnień w skutecznym przeciwdziałaniu przemocy. Dokonano także oceny działań służb pomocowych z punktu widzenia osób korzystających z instytucji pomocowych. Dzięki analizie SWOT możliwe będzie wyznaczenie kierunków działań i rekomendacji przyczyniających się do zmniejszenia skali problemu przemocy domowej oraz jej skutków.

Określenie mocnych i słabych stron działań pomocowych w obszarze przemocy domowej stanowi podstawę do opracowania programu wsparcia dla osób zagrożonych przemocą domową. Analizy zjawiska przemocy domowej przedstawione w Strategii Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2014–2020 wskazywały na następujące fakty:

- 1) niewystarczającą liczbę działań wzmacniających zespoły interdyscyplinarne ds. przeciwdziałania przemocy domowej;
- 2) brak dostosowania wystarczająco zróżnicowanej oferty (krótko- i długoterminowej) pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej;
- 3) utrzymujące się stereotypy i mity dotyczące przemocy domowej funkcjonujące w społeczeństwie;
- 4) niepełne zaangażowanie podmiotów realizujących procedurę „Niebieskie Karty” w działania wynikające z przepisów prawa w zakresie przeciwdziałania przemocy.

Bardzo ważnym problemem jest stosunkowo niewielka liczba instytucji pomocowych w stosunku do potrzeb. Dane za rok 2020 wskazywały, że jedynie 7 instytucji pomocowych deklaruje realizowanie programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową na terenie województwa mazowieckiego. Są to: Zespół Ośrodków Wsparcia w Mławie i Piastowie, Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie w Żurominie, Mińsku Mazowieckim i Gostyninie, Urząd Miejski w Radomiu

oraz Warszawski Ośrodek Interwencji Kryzysowej. A tylko trzy z nich to podmioty realizujące programy psychologiczno-terapeutyczne dla osób stosujących przemoc domową w 2020 r.: Mińsk Mazowiecki, Radom oraz Warszawa. W obliczu tak ogromnego zapotrzebowania tego rodzaju sytuacja jest dramatyczna.

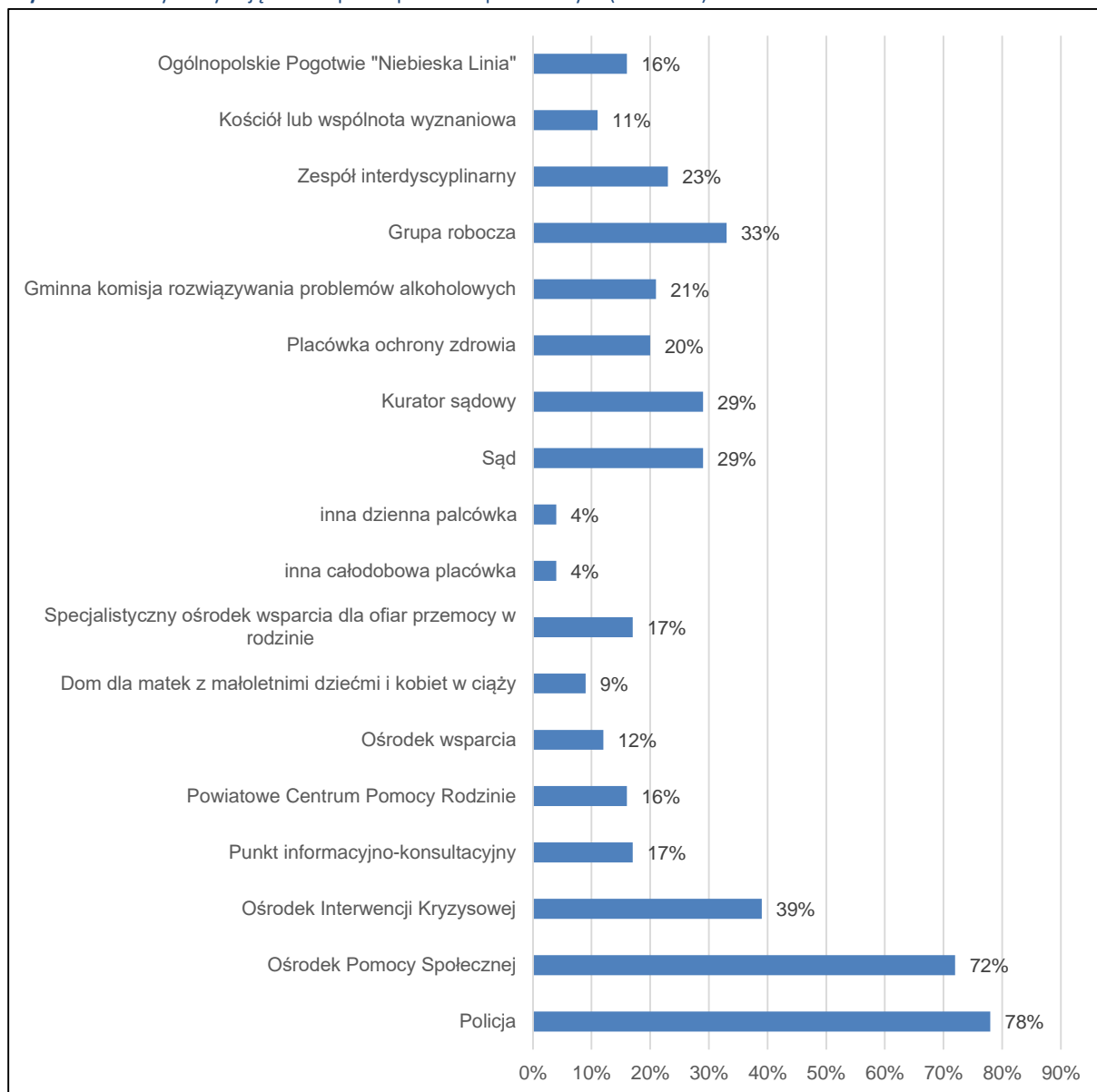
Warto zaznaczyć, że z raportu NIK⁶¹ wynika, że ośrodki pomocy społecznej, zespoły interdyscyplinarne oraz jednostki prowadzące oddziaływania korekcyjno-edukacyjne nie posiadają pełnych informacji o liczbie i rodzaju środków zapobiegawczych (w tym karnych i probacyjnych) zastosowanych wobec osób stosujących przemoc domową oraz wywiązywaniu się z nałożonych na nich obowiązków, nakazów i zakazów. Przekazywanie do zespołów interdyscyplinarnych takich informacji umożliwiłoby skuteczną pracę z rodziną doznającą przemocy.

2. Ocena działania służb pomocowych

Pomimo wielu, jak się wydaje możliwości wsparcia, wiele osób nie ma dostatecznej wiedzy na temat kompleksowego wsparcia osób doświadczających przemocy domowej. Analizy prowadzone przez SWPS (wykres 10) pokazują, że osoby doświadczające przemocy najczęściej kontaktują się z Policją (78%), w dalszej kolejności był wskazywany ośrodek pomocy społecznej (72%) oraz ośrodek interwencji kryzysowej (39%). 33% respondentów korzysta z pomocy grupy roboczej, zaś 23% wskazało na zespół interdyscyplinarny. W gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych szukało pomocy 21% osób badanych, a co piąta osoba doświadczająca przemocy domowej kontaktowała się z placówką ochrony zdrowia. Ze specjalistycznych ośrodków wsparcia dla osób doświadczających przemocy domowej oraz z ośrodków wsparcia korzystało odpowiednio 17% i 12% respondentów. Z wymiarem sprawiedliwości reprezentowanym przez sąd lub kuratora miało kontakt po 29% badanych. Dalej między 16% a 18% respondentów wskazywało takie placówki, jak: punkty informacyjno-konsultacyjne, powiatowe centra pomocy rodzinie, Ogólnopolskie Pogotowie „Niebieska Linia”. Ponad jedna dziesiąta (11%) badanych osób korzystała z pomocy kościoła lub innej wspólnoty wyznaniowej skorzystało. Stosunkowo niewielka grupa (9%) korzystała z pomocy domu dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży. Z innych niewymienionych placówek specjalizujących się w pomocy dla osób doświadczających przemocy domowej korzystało 8% - 4% z całodobowych i 4% z dziennych.

⁶¹ Informacja o wynikach kontroli NIK w zakresie pomocy osobom dotkniętym przemocą domową (kwiecień 2016)
<https://www.nik.gov.pl/plik/id,10943,vp,13290.pdf>

Wykres 10. Osoby korzystające ze wsparcia placówek pomocowych (dane w %)

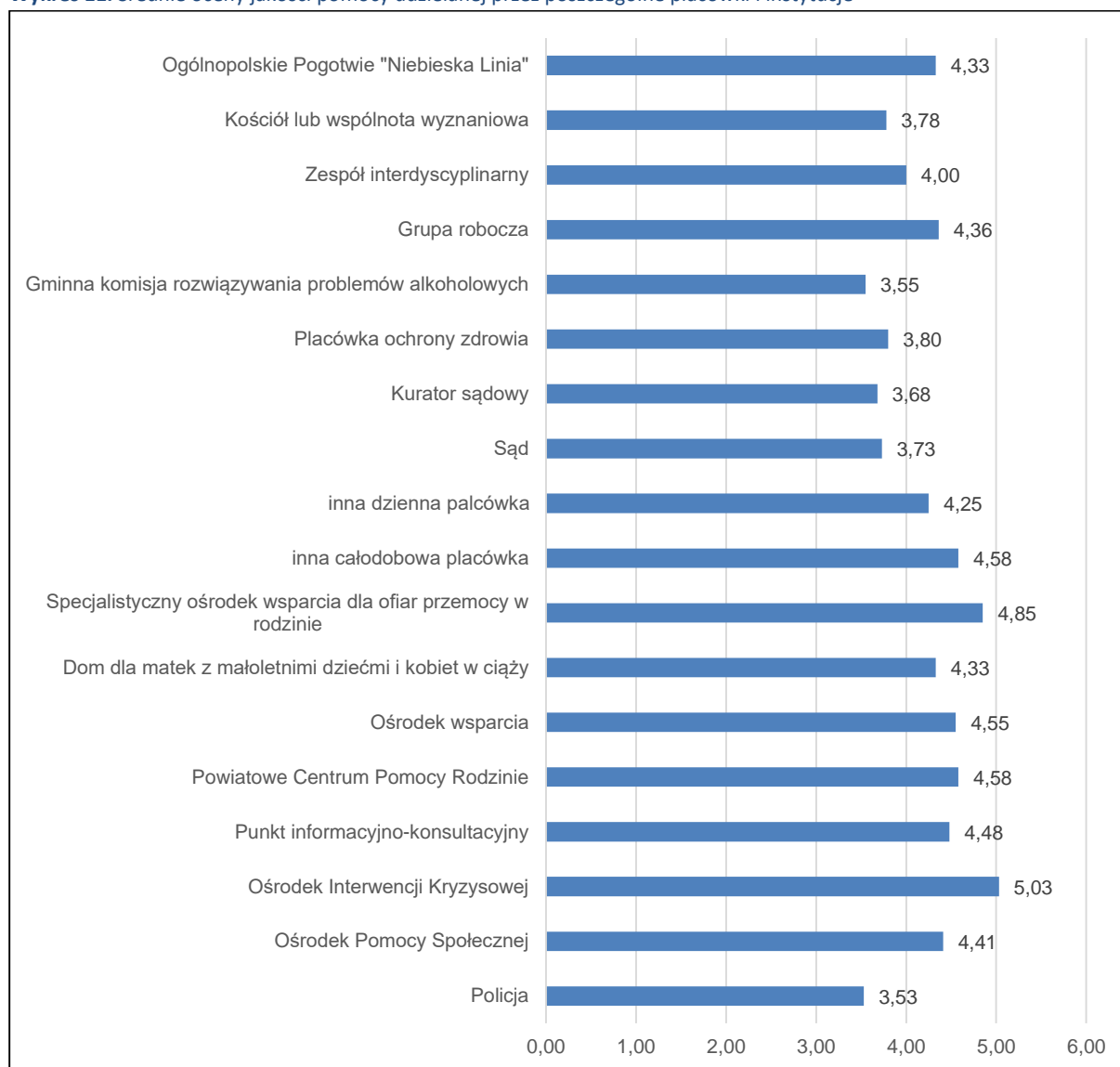
Źródło: Opracowano na podstawie badań prowadzonych w zakresie osób korzystających z pomocy poszczególnych instytucji i placówek w związku z problemem przemocy (procenty nie sumują się do 100, gdyż badani mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź)

Ważnym elementem jest też analiza jakości pomocy udzielanej przez poszczególne placówki i instytucje. Respondenci dokonywali oceny na skali od 0 – bardzo niska jakość pomocy do 6 – bardzo wysoka jakość pomocy. Średnie oceny ilustruje wykres poniżej.

Najlepiej oceniane placówki pod kątem jakości udzielanej tam pomocy zdaniem badanych, to ośrodki interwencji kryzysowej, zaś najniższe oceny uzyskała Policja oraz gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych. Stosunkowo wysoko oceniano placówki specjalizujące się w pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej, w tym: specjalistyczny ośrodek wsparcia, powiatowe centrum pomocy rodzinie, inna całodobowa placówka oraz ośrodek wsparcia. Punkty informacyjno-konsultacyjne dla osób doświadczających przemocy domowej

ankietowani oceniali średnio dla analizowanej skali. Warto zauważyć, że grupy robocze oceniono wyżej niż zespół interdyscyplinarny. Wśród ocenianych instytucji znalazła się jedna o zasięgu ogólnopolskim: Ogólnopolskie Pogotowie dla Osób Doświadczających Przemocy Domowej „Niebieska Linia”.

Wykres 11. Średnie oceny jakości pomocy udzielanej przez poszczególne placówki i instytucje

Osoby doznające przemocy, biorące udział w badaniu w zakresie oceny wsparcia osób potrzebujących⁶² wskazały, że w przypadku zaistnienia przemocy, niezależnie od jej rodzaju, kluczową potrzebą jest odizolowanie potencjalnego agresora od osób doświadczających przemocy domowej. Tego rodzaju zapotrzebowanie wskazało blisko 80% respondentów. Za równie ważną potrzebę uznano wsparcie i pomoc psychologiczną (ponad 3/4 badanych). Prawie połowa osób

⁶² Ogólnopolska diagnoza infrastruktury wsparcia dla osób doznających przemocy oraz ocena efektywności i skuteczności stosowanych form przemocy. Badanie MRPiPS.

przypisywała duże znaczenie pomocy prawnej. Na dalszych miejscach znalazły się: pomoc w znalezieniu mieszkania, wsparcie materialne, w tym finansowe (istotne zdaniem co piątego respondenta) oraz pomoc w znalezieniu pracy (20%). Tego rodzaju uwarunkowania są zbieżne z analizami prowadzonymi wśród pracowników instytucji i służb pomocowych. Ich zdaniem pomoc materialna nie jest najistotniejszym rodzajem wsparcia.

Powyższe uwarunkowania oraz analiza zjawiska przemocy wraz z danymi obrazującymi korzystanie z dostępnych form wsparcia posłużyły w opracowaniu mocnych i słabych stron w zakresie przeciwdziałania zjawisku przemocy domowej na terenie województwa mazowieckiego przedstawiono poniżej.

Mocne strony

1. Nowe regulacje prawne umożliwiające odseparowanie osób stosujących przemoc domową od osób jej doświadczających.
2. Zwiększenie świadomości społecznej w obszarze reagowania na stosowanie przemocy.
3. Wysoka ocena działań ośrodków interwencji kryzysowej w obszarze pomocy.
4. Działanie punktów konsultacyjnych na terenie województwa mazowieckiego.
5. Możliwość korzystania z bezpłatnego poradnictwa prawnego. Łatwy dostęp do informacji nt. dostępności do poradnictwa i interwencji.
6. Stosunkowo duża liczba interdyscyplinarnych szkoleń dla służb pierwszego kontaktu.
7. Możliwość podnoszenia kwalifikacji przez kadrę zajmującą się problematyką przemocy.
8. Duża liczba organizacji pozarządowych oferujących pomoc dla osób doświadczających przemocy w dużych miastach.
9. Zwiększenie się liczby inicjatyw samorządu odnośnie szerzenia wiedzy na temat przeciwdziałania przemocy.
10. Wdrażanie zasad profilaktyki.
11. Zwiększenie na przestrzeni ostatnich lat liczby szkoleń i konferencji dla profesjonalistów.
12. Dystrybucja informatora z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej.

Słabe strony

1. Niewystarczająca liczba ośrodków wsparcia (problem szczególnie istotny w przypadku specjalistycznych ośrodków).
2. Brak zapewnienia osobom dotkniętym przemocą domową wystarczającej liczby miejsc w ośrodkach wsparcia.

3. Brak jednolitej opracowanej i na bieżąco aktualizowanej bazy danych instytucji pomocowych na terenie województwa.
4. Niewielka liczba organizacji/instytucji prowadzących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych oraz psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową.
5. Powiązanie zjawiska przemocy z innymi szkodliwymi zjawiskami np. ubóstwem, uzależnieniami.
6. Niedostateczna współpraca lokalnych podmiotów działających w obszarze przeciwdziałania przemocy.
7. Niewystarczająca edukacja społeczeństwa na temat zjawiska przemocy w obszarach wiejskich i małomiasteczkowych.
8. Słaby dostęp do usług profilaktycznych.
9. Koncentracja na przemocy pomiędzy dorosłymi, a niedostateczne zauważanie przemocy wobec dziecka i jego sytuacji w rodzinie.
10. Brak jednolitej metodologii zbierania danych na temat zjawiska przemocy domowej na terenie gminy/miasta, danych na temat istniejących ośrodków wsparcia oraz świadczonej pomocy.
11. Stosunkowo niskie zaufanie do służb pomocowych.
12. Brak wnikliwej analizy zjawiska przemocy przed przystąpieniem do opracowywania programów pomocowych.
13. Brak możliwości pozyskiwania danych na temat nowych zjawisk przemocowych, w tym cyberprzemocy, sextingu, bullingu etc.
14. Mała liczba organizacji pozarządowych zajmujących się wspieraniem osób doświadczających przemocy domowej w obszarach wiejskich i mniejszych miastach.

Wiedza o zjawisku przemocy domowej powinna stanowić punkt wyjścia do procesu planowania i wdrażania skutecznych strategii przeciwdziałania przemocy, które z kolei stanowią istotny element polityki społecznej państwa. Efektywność oraz jakość działań uruchamianych na wszystkich szczeblach administracji samorządowej wymagają rzetelnej i systematycznie prowadzonej diagnozy, która podobnie jak system przeciwdziałania przemocy domowej, powinna być interdyscyplinarna i wieloaspektowa. Wytyczne do realizacji lokalnych planów działań opracowywane na szczeblu centralnym, a w szczególności rekomendacje dotyczące pomocy dla osób doświadczających przemocy, muszą uwzględniać wiedzę m.in. z zakresu psychologii, medycyny, socjologii oraz prawa.

VI. CELE, DZIAŁANIA, ODBIORCY DZIAŁAŃ, WSKAŹNIKI REALIZACJI PROGRAMU

1. Cel główny i cele szczegółowe

Nadrzędny cel programu oraz jego szczegółowe podkategorie zostały sformułowane w oparciu o Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2014–2020.

Z uwagi na brak wytycznych na lata kolejne w momencie opracowywania pierwszej jego wersji, program został rozszerzony i zmodyfikowany na podstawie analizy danych dotyczących zjawiska przemocy domowej na obszarze województwa mazowieckiego w latach 2016–2020. W stosunku do poprzednich lat nastąpiły podstawowe zmiany w programie związane z uwzględnieniem w planowanych działaniach przyczyn powstawania przemocy oraz rozszerzenia jej zakresu o obszary dotychczas pomijane bądź niedoszacowane. Dodatkowo przeprowadzona w roku 2023 nowelizacja ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej oraz przyjęty w 2024 r. Rządowy Program Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2024–2030 wymogły weryfikację celów oraz obszarów ich zastosowania. W wyniku tej weryfikacji dokonano analizy szczegółowej celów celem ich ewentualnej aktualizacji. Z uwagi na fakt, że cele te wpisują się w szeroko pojęte ograniczenie zjawiska przemocy domowej, główne założenia pozostały niezmiennie⁶³.

Założone cele oraz ich przewidywane efekty odnoszą się do 4 głównych obszarów:

- 1) **wspieranie** – udzielanie szeroko rozumianego wsparcia osobom doznającym przemocy domowej, w tym pomocy psychologicznej, prawnej i socjalnej oraz zapewnienie schronienia;
- 2) **interwencja** – działania polegające ochronie osób doznających przemocy domowej oraz świadków przemocy, izolacja i oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc domową;
- 3) **edukacja** – przekazywanie wiedzy na temat przyczyn, mechanizmów i skutków przemocy oraz informowanie o możliwościach uzyskania pomocy; edukacja odnosi się także do wzmacniania kompetencji służb pomocowych;
- 4) **profilaktyka** – zapobieganie przemocy poprzez rozwijanie umiejętności interpersonalnych, wzmacnianie sieci wsparcia społecznego, promowanie właściwych modeli wychowawczych.

⁶³ Zmiana wskaźników szczegółowych nastąpi w Wojewódzkim Programie Przeciwdziałania Przemocy Domowej na kolejne lata z uwagi na konieczność monitorowania ich osiągnięcia jako rezultatów oddziaływań programu.

CEL GŁÓWNY: OGRANICZENIE ZJAWISKA PRZEMOCY DOMOWEJ NA TERENIE WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO POPRZEZ WZMOCNIENIE DZIAŁAŃ REGIONALNYCH

Cele szczegółowe:

Cel 1: Ochrona i wsparcie osób doświadczających przemocy domowej poprzez zwiększenie dostępności i skuteczności działań

Cel 2: Zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc domową

Cel 3: Podniesienie poziomu kompetencji służb pomocowych i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy

Cel 4: Intensyfikacja działań profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej

2. Odbiorcy działań

Działania zaplanowane w Wojewódzkim Programie Przeciwdziałania Przemocy Domowej Województwa Mazowieckiego skierowane są do:

- osób doświadczających przemocy domowej, tj.: współmałżonków lub partnerów, dzieci, osób starszych i niepełnosprawnych;
- osób stosujących przemoc domową;
- świadków przemocy domowej;
- instytucji wspierających osoby doświadczające przemocy domowej oraz zajmujących się pomocą, pracujących na rzecz dziecka i rodziny, wprowadzających działania korygujące w stosunku do osób stosujących przemoc;
- organizacji pozarządowych (w tym kościołów i związków wyznaniowych);
- społeczności lokalnych.

3. Działania i wskaźniki realizacji Programu

W 2022 r. zmianie uległ wzór rocznego sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (aktualnie Domowej) na rok 2022. Spowodowało to konieczność weryfikacji wskaźników zawartych w Wojewódzkim Programie Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2021–2025. Wskaźniki

Programu zostały przyporządkowane do poszczególnych celów i działań oraz podzielone na:

- 1) wskaźniki diagnostyczne – obrazujące zjawisko przemocy na terenie województwa mazowieckiego oraz działania podejmowane przez instytucje państwowe – dane będą pochodziły z rocznego sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy Domowej (dane zbierane za pomocą Centralnej Aplikacji Statystycznej);
- 2) wskaźniki wdrażania – obrazujące wdrażanie programu, w tym skuteczność działań pomocowych oraz skuteczność oddziaływań terapeutycznych, realizowanych przez Samorząd Województwa Mazowieckiego oraz organizacje pozarządowe przy wykorzystaniu środków z budżetu województwa oraz dotacji celowej Wojewody Mazowieckiego.

3.1. Wskaźniki diagnostyczne

(obrazujące zjawisko przemocy oraz działania związane z przeciwdziałaniem temu zjawisku na terenie województwa mazowieckiego)

W tabelach poniżej zaprezentowano poszczególne działania oraz podporządkowane im wskaźniki diagnostyczne.

Tabela 11. Działania i wskaźniki diagnostyczne dla Celu szczegółowego 1: Ochrona i pomoc osobom doświadczającym przemocy domowej.

Działania	Wskaźniki	Wartość bazowa wskaźnika (2020):
Tworzenie zespołów interdyscyplinarnych	Liczba utworzonych zespołów interdyscyplinarnych	331
Tworzenie grup roboczych	Liczba utworzonych grup roboczych	7 159
Tworzenie punktów konsultacyjnych dla osób dotkniętych przemocą domową	Liczba utworzonych punktów konsultacyjnych dla osób dotkniętych przemocą domową	4
Udzielanie pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej przez placówki wspierające	Liczba osób korzystających z placówek wspierających	199
Udzielanie pomocy w formie poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego w danej instytucji	Liczba osób objętych pomocą w formie poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego w danej instytucji	25 727
Tworzenie ośrodków interwencji kryzysowej	Liczba ośrodków interwencji kryzysowej	13
	Liczba osób dotkniętych przemocą domową, które skorzystały z miejsc w ośrodkach interwencji kryzysowej	2059

Tabela 12. Działania i wskaźniki diagnostyczne dla Celu szczegółowego 2: Zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc domową.

Działania	Wskaźniki	Wartość bazowa wskaźnika (2020):
Opracowywanie przez instytucje publiczne programów terapeutycznych	Liczba opracowanych przez instytucje publiczne programów terapeutycznych	11

Działania	Wskaźniki	Wartość bazowa wskaźnika (2020):
Prowadzenie przez instytucje publiczne w środowisku lokalnym kampanii edukacyjnych i informacyjnych dotyczących przeciwdziałania przemocy domowej	Liczba kampanii edukacyjnych i informacyjnych dotyczących przeciwdziałania przemocy domowej przeprowadzonych przez instytucje publiczne w środowisku lokalnym	53
Realizowanie przez instytucje pomocowe programów korekcyjno-edukacyjnych	Liczba podmiotów realizujących programy korekcyjno-edukacyjne	9
Prowadzenie przez instytucje publiczne terapii/grup wsparcia/warsztatów/treningów i szkoleń	Liczba osób, które przystąpiły do programów psychologiczno-terapeutycznych	116

Tabela 13. Działania i wskaźniki diagnostyczne dla Celu szczegółowego 3: Podniesienie poziomu kompetencji służb pomocowych i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy.

Działania	Wskaźniki	Wartość bazowa wskaźnika (2020):
Prowadzenie przez instytucje pomocowe superwizji służb pomocowych i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy	Liczba superwizji (w tym superwizji koleżeńskich)	586
Prowadzenie przez jednostki samorządu terytorialnego szkoleń i warsztatów dla pracowników służb pomocowych i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy	Liczba przeprowadzonych szkoleń, warsztatów i kursów	183

Tabela 14. Działania i wskaźniki diagnostyczne dla Celu szczegółowego 4: Intensyfikacja działań profilaktycznych i edukacyjnych w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej.

Działania	Wskaźniki	Wartość bazowa wskaźnika (2020):
Ustalenie przez jednostki samorządu terytorialnego odsetka populacji rodzin zagrożonych przemocą domową na obszarze gminy, powiatu i województwa	Liczba upublicznionych ekspertyz i raportów dotyczących diagnozy zjawiska przemocy domowej	50
Prowadzenie działań edukacyjnych dla rodziców i dzieci zagrożonych przemocą	Liczba realizowanych projektów w zakresie pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej w środowisku lokalnym	33
Upowszechnianie przez jednostki samorządu terytorialnego informacji w zakresie możliwości i form uzyskania pomocy, w szczególności: psychologicznej, prawnej, socjalnej, zawodowej i rodzinnej	Liczba opracowanych materiałów informacyjnych w zakresie możliwości i form uzyskania pomocy	40 402

3.2. Wskaźniki wdrażania

(realizacja zadań publicznych finansowanych ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego i Wojewody Mazowieckiego)

Tabela 15. Działania i wskaźniki wdrażania dla Celu szczegółowego 1: Ochrona i pomoc osobom doświadczającym przemocy domowej.

Działania	Wskaźniki	Wartość bazowa wskaźnika (2020):	Wartość docelowa wskaźnika (2025):
Udzielanie pomocy i wsparcia osobom doświadczającym przemocy domowej	Liczba osób, będących odbiorcami zadań publicznych zleconych do realizacji organizacjom pozarządowym	570	Wzrost do poziomu nie mniejszego niż 600 osób
	Liczba usług udzielonych osobom doświadczającym przemocy domowej	40	Wzrost do poziomu nie mniejszego niż 50 usług

Tabela 16. Działania i wskaźniki wdrażania dla Celu szczegółowego 2: Zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc domową.

Działania	Wskaźniki	Wartość bazowa wskaźnika (2020):	Wartość docelowa wskaźnika (2025):
Realizacja otwartych konkursów ofert na wykonywanie zadań z obszaru przeciwdziałania przemocy domowej dotyczących działań korekcyjnych dla osób stosujących przemoc	Liczba przeprowadzonych otwartych konkursów ofert	0	Przynajmniej 1 konkurs rocznie
	Liczba umów podpisanych z organizacjami pozarządowymi	0	Przynajmniej 4 umowy

Tabela 17. Działania i wskaźniki wdrażania dla Celu szczegółowego 3: Podniesienie poziomu kompetencji służb pomocowych i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy.

Działania	Wskaźniki	Wartość bazowa wskaźnika (2020):	Wartość docelowa wskaźnika (2025):
Organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy domowej	Liczba przeprowadzonych szkoleń	14	Wzrost do poziomu nie mniejszego niż 18

Tabela 18. Działania i wskaźniki wdrażania dla Celu szczegółowego 4: Intensyfikacja działań profilaktycznych i edukacyjnych w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej.

Działania	Wskaźniki	Wartość bazowa wskaźnika (2020):	Wartość docelowa wskaźnika (2025):
Organizacja konferencji i warsztatów w zakresie profilaktyki przeciwdziałania przemocy domowej	Liczba zorganizowanych konferencji i warsztatów	30	Wzrost do poziomu nie mniejszego niż 35
Organizacja kampanii społeczno-informacyjnych dotyczących przeciwdziałania przemocy domowej	Liczba przeprowadzonych kampanii społeczno-informacyjnych	5	Nie mniej niż 2 kampanie społeczno-informacyjne rocznie
Opracowanie materiałów informacyjnych z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej	Liczba wydanych materiałów informacyjnych	4	Nie mniej niż 2 materiały informacyjne rocznie
Realizacja otwartych konkursów ofert na wykonywanie zadań z obszaru przeciwdziałania przemocy domowej dot. działań profilaktycznych i edukacyjnych	Liczba przeprowadzonych otwartych konkursów ofert	1	Przynajmniej 1 konkurs rocznie
	Liczba umów podpisanych z organizacjami pozarządowymi	10	Przynajmniej 5 umów

VII. FINANSOWANIE, MONITORING I EWALUACJA PROGRAMU

1. Finansowanie Programu

Środki finansowe na realizację działań związanych z obszarem przeciwdziałania przemocy domowej, zapisanych w niniejszym Programie, są corocznie planowane w budżecie województwa. Zadania roczne są ujmowane w uchwale budżetowej Samorządu Województwa Mazowieckiego, a przekraczające okres jednego roku – w Wieloletniej Prognozie Finansowej Województwa Mazowieckiego.

Środki finansowe na organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy domowej pochodzą z dotacji celowej, przekazywanej corocznie przez Wojewodę Mazowieckiego. Od 2024 roku organizowane są szkolenia skierowane do przedstawicieli instytucji i służb, które zajmują się przeciwdziałaniem przemocy domowej, w tym członków zespołów interdyscyplinarnych oraz grup diagnostyczno-pomocowych. Dodatkowe środki finansowe przeznaczone na szkolenia pochodzą z budżetu Województwa.

Zasady finansowania realizacji programów oddziaływań psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową określa Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2014–2020, wprowadzony uchwałą nr 76 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2014 r.⁶⁴

2. Monitoring i ewaluacja Programu

Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2021–2025 będzie podlegał okresowemu monitorowaniu. Raport z monitoringu będzie corocznie przedstawiany Zarządowi Województwa Mazowieckiego. Dane niezbędne do sporządzenia raportu z monitoringu będą wynikały ze wewnętrznych sprawozdań Mazowieckiego Centrum Polityki Społecznej, sprawozdań od organizacji pozarządowych otrzymujących dotacje od Samorządu Województwa Mazowieckiego oraz z informacji zebranych corocznie od instytucji/organizacji zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy domowej w województwie mazowieckim.

W ostatnim roku obowiązywania Programu przeprowadzona zostanie ewaluacja, która pozwoli ocenić jego efektywność oraz zobrazuje poziom realizacji celów szczegółowych i celu głównego. Wyniki ewaluacji posłużą opracowaniu kolejnego programu wojewódzkiego.

⁶⁴ Aktualizacja: Zasady znalazły także odzwierciedlenie w Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2022, wprowadzonym uchwałą nr 183 Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 2021 r.

VIII. WDROŻENIE ZASAD DEINSTYTUCJONALIZACJI DO DZIAŁAŃ WOJEWÓDZKIEGO PROGRAMU PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY DOMOWEJ WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO NA LATA 2021–2025

Podczas analizy zakresu merytorycznych treści ujętych w programie wzięto pod uwagę zasady deinstytucjonalizacji, a zatem podjęto próbę wzmocnienia osób poszukujących pomocy w przypadku przemocy w środowisku lokalnym. W sytuacji osób doświadczających przemocy domowej zastosowanie zasady przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki lokalnej może stanowić pewną trudność, głównie z uwagi na to, że pomoc ta opiera się o wyspecjalizowane instytucje, niemniej jednak podjęto próbę położenia nacisku na środowisko lokalne i jego rolę w systemie wsparcia. Wzięto pod uwagę fakt, że fizyczne oddzielenie od lokalnych społeczności i rodzin drastycznie ogranicza zdolność oraz gotowość osób zamieszkałych lub wzrastających w takich miejscach do pełnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa. Istotne zatem jest wsparcie społeczne oraz wdrażanie strategii inkluzji społecznej w celu zapobiegania izolacji zarówno osób zagrożonych przemocą, jak i osób stosujących przemoc domową, którzy po wdrożeniu odpowiedniego wsparcia powinni mieć szansę powrotu do społeczeństwa.

1. Pojęcie deinstytucjonalizacji

Deinstytucjonalizacja usług to proces przejścia od opieki instytucjonalnej do usług świadczonych w środowisku lokalnym (lokalnej społeczności), realizowany w oparciu o „Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności”⁶⁵. Proces ten dotyczy zarówno rozwoju usług świadczonych w środowisku lokalnym (lokalnej społeczności), jak i stopniowego ograniczenia usług w ramach opieki instytucjonalnej. Integralnym elementem deinstytucjonalizacji usług jest zatem profilaktyka, mająca zapobiegać umieszczaniu osób w opiece instytucjonalnej, a na przykład w przypadku dzieci osób doświadczających przemocy domowej, zapobiegać rozdzielaniu dziecka z rodziną i umieszczaniu go każdorazowo w pieczy zastępczej.

Wielu specjalistów sugeruje, aby w opracowywaniu wytycznych unikać używania terminu „deinstytucjonalizacja” (dalej: „DI”), ponieważ jest on często rozumiany po prostu jako zamknięcie zakładów. W miejscach, gdzie termin ten jest

⁶⁵Dokument został opracowany w listopadzie 2012 r. przez Europejską Grupę Ekspertów do spraw przejścia od opieki instytucjonalnej do systemu opieki świadczonej na poziomie społeczności lokalnych. „Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności” oraz „Wykorzystanie funduszy UE w celu przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności – zestaw narzędzi” znajdują się pod adresem: www.deinstitutionalisationguide.eu

stosowany, odnosi się on do procesu rozwoju usług świadczonych na poziomie lokalnych społeczności (również profilaktycznych), które mają wyeliminować konieczność opieki instytucjonalnej. W przypadku pomocy osobom zagrożonym przemocą działania w zakresie deinstytucjonalizacji powinny w pierwszej kolejności skupiać się na powszechnym dostępie do usług świadczonych w środowisku zamieszkania, gdyż tylko nieograniczony dostęp do szerokiego spektrum interdyscyplinarnych usług środowiskowych może wpłynąć na zmniejszenie popytu na usługi stacjonarnej opieki, ale także potencjalnie wpłynąć na zmniejszenie zjawiska przemocy w perspektywie długofalowej. W sytuacji idealnej – zaspokojenie potrzeb społecznych w zakresie realizacji usług w miejscu zamieszkania (w środowisku lokalnym) prowadzi ma długofalowo do zamknięcia stacjonarnych instytucji opieki, szczególnie długoterminowej (np. dla osób chorujących psychicznie, osób starszych, dzieci czy osób z niepełnosprawnością, które są zagrożone przemocą), gdyż założeniem jest brak popytu na tego rodzaju usługi. Organizacje pozarządowe zaangażowane w działania związane z deinstytucjonalizacją⁶⁶, proponują rozpatrywać działania deinstytucjonalizacyjne na 3 poziomach:

- 1) działania na rzecz rodzin z osobami wymagającymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu (np. ułatwienia w zatrudnianiu opiekunów, usługi medyczne wspierające samodzielność podopiecznych, wsparcie wytchnieniowe, wsparcie dzienne, dodatkowe świadczenia pieniężne);
- 2) działania na rzecz osób potrzebujących pomocy w ich środowisku (asystencja osobista, usługi opiekuńcze – w tym długoterminowe, usługi medyczne wspierające samodzielność, rodzinne domy pomocy, mieszkalnictwo współdzielone, mieszkania wspomagane, mieszkania adaptabilne – rozszerzenie działań na rzecz rodzin o nowe elementy);
- 3) zahamowanie powstawania nowych placówek opieki całodobowej, zrównanie placówek prywatnych i komercyjnych, zmiana praw osób przebywających w placówkach.

Wszystkie te założenia należy uwzględnić podczas planowania systemu wsparcia względem osób zagrożonych przemocą. Sama definicja procesu deinstytucjonalizacji, jakkolwiek niekiedy niejednorodna, obejmować powinna szereg działań zmierzających do rozwoju usług w środowisku lokalnym, a wśród nich realizowane są następujące priorytety:

- 1) Usługi społeczne realizowane w środowisku zamieszkania nad usługami stacjonarnymi.

⁶⁶Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych WRZOS wraz z innymi organizacjami, m.in. Instytutem Spraw Obywatelskich

- 2) Rozwój lokalnych i zindywidualizowanych usług, w tym usług o charakterze zapobiegającym, które mają ograniczyć konieczność opieki instytucjonalnej.
- 3) Działanie zmierzające do wykorzystania zasobów i potencjału instytucjonalnej opieki na poczet rozwoju nowych usług wsparcia środowiskowego w społeczności lokalnej.

Działania DI w obszarze przemocy wpisują się w strategię pomocy społecznej („Strategia rozwoju usług społecznych na lata 2021–2040 dostępna na stronie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej”), szczególnie w kontekście inkluzji społecznej i zapobieganiu wykluczeniu. Wymiaru praktycznego wykluczenie społeczne nabrało poprzez zastosowanie w Strategii Lizbońskiej z 2000 r.⁶⁷ dla opisanie determinantów nowego modelu społecznego państw członkowskich Unii Europejskiej. Rada Europy w Nicei przyjęła 4 wspólne cele w dziedzinie zwalczania ubóstwa i wykluczenia społecznego:

- Ułatwianie dostępu do zatrudnienia oraz do środków, praw i usług
- Zapobieganie ryzyku wykluczenia
- Pomoc najbardziej zagrożonym
- Mobilizacja wszystkich właściwych instytucji

Analizując kryteria definicyjne oraz podstawowe założenia procesu deinstytucjonalizacji należy dokonać jej adaptacji do obszarów pomocowych, w tym wsparcia osób zagrożonych przemocą. Konceptcje te oparte są o określone przepisy prawa w tym względzie.

2. Podstawy prawne

Ogólne założenie koncepcji deinstytucjonalizacji, zakładające przechodzenie od opieki o charakterze instytucjonalnym do opieki świadczonej w środowisku rodzinnym i społeczności lokalnej, ma swoje odzwierciedlenie w aktach normatywnych i regulacjach. Zostało ono ujęte w przygotowanej w Ministerstwie Rodziny i Polityki Społecznej (dalej: „MRiPS”) Strategii rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030⁶⁸. Przechodzenie od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej w środowisku rodzinnym i społeczności lokalnej jest jednym z kryteriów spełnienia warunkowości podstawowej dla polityki spójności w obszarze społecznym na lata 2021–2027.

Działania związane z deinstytucjonalizacją usług zostały ponadto uwzględnione w Krajowym Programie Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021–2027 z perspektywą do roku 2030, gdzie w ramach poszczególnych

⁶⁷Strategia Europa 2020 pod adresem: http://ec.europa.eu/europe2020/index_pl.htm

⁶⁸ Strategia rozwoju usług społecznych polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.) – M.P. z 2022 r. poz. 767

priorytetów i działań Programu zaplanowano inicjatywy dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności, zgodnie z ogólnoeuropejskimi wytycznymi w tym zakresie. Założenia odnoszą się do następujących aktów normatywnych:

- Karta praw podstawowych UE⁶⁹,
- Konwencja ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych⁷⁰,
- Konwencja o Prawach Dziecka ONZ⁷¹,
- Strategia Europa 2020⁷²,
- Pakiet rozporządzeń na lata 2014-2020⁷³,
- Projekt krajowej strategii rozwoju i deinstytucjonalizacji usług w Polsce do 2040 roku – obszar dzieci, młodzież, rodzina.

Zasady DI zostały uwzględnione także w Strategii Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2030.

3. Deinstytucjonalizacja w obszarze pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej i osób zagrożonych przemocą – wytyczne

Z danych przedstawionych przez MRiPS wynika, że 24,7% osób w ciągu swojego życia osobiście doświadczyło co najmniej jednej z form przemocy⁷⁴. Przemoc domowa stanowi zatem istotny problem społeczny, a pomoc osobom zagrożonym przemocą stanowi jedno z podstawowych zadań instytucji samorządowych. Tymczasem z raportu NIK⁷⁵ wynika, że problematyka ta w niewystarczającym stopniu została uwzględniona w planowaniu strategicznym w zakresie rozwiązywania problemów społecznych na terenie gmin, brak było również rzetelnych diagnoz sytuacji w tym zakresie. Dotarcie do społeczności lokalnej zgodnie z zasadami DI wymaga zaangażowania najbliższego środowiska, tym samym rola gmin jest tutaj bardzo istotna.

⁶⁹art. 24-26 Karty praw podstawowych – całość finansowania UE powinna być wykorzystywana do ochrony i wspierania praw podstawowych

⁷⁰art. 19 – finansowanie europejskie zasady równych szans dla ON oraz prawa do niezależnego życia i życia w społeczeństwie

⁷¹art. 7 i 9, 18-19, 24-25 – dzieci powinny się wychowywać w środowisku rodzinnym

⁷²wykorzystanie finansowania publicznego do wspierania włączenia społecznego

⁷³zakaz wykorzystania funduszy na cele inwestycji, która dyskryminuje ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, orientację seksualną, niepełnosprawność

⁷⁴Dane na podstawie: <http://www.mpips.gov.pl/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie-nowa/ogolne/diagnoza-zjawiska-przemocy-w-rodzinie-w-polsce/>

⁷⁵Informacja o wynikach kontroli NIK w zakresie pomocy osobom dotkniętym przemocą domową (kwiecień 2016) <https://www.nik.gov.pl/plik/id,10943,vp,13290.pdf>

Tabela 19. Zadania organów administracji samorządowej w zakresie przeciwdziałania przemocy⁷⁶.

Samorząd województwa	Powiat	Gmina
<p>1) opracowanie i realizacja wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy domowej;</p> <p>2) inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej;</p> <p>3) opracowywanie ramowych programów ochrony osób podlegającym przemocy domowej oraz ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc;</p> <p>4) organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy domowej.</p>	<p>1) opracowanie i realizacja powiatowego programu przeciwdziałania przemocy domowej oraz ochrony osób doświadczających przemocy domowej;</p> <p>2) opracowanie i realizacja programów służących działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrożenia prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą domową;</p> <p>3) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą domową miejsc w ośrodkach wsparcia;</p> <p>4) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą domową miejsc w ośrodkach interwencji kryzysowej.</p>	<p>1) opracowanie i realizacja gminnego programu przeciwdziałania przemocy domowej oraz ochrony osób doświadczających przemocy domowej;</p> <p>2) prowadzenie poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej w szczególności poprzez działania edukacyjne służące wzmocnieniu opiekuńczych i wychowawczych kompetencji rodziców w rodzinach zagrożonych przemocą domową;</p> <p>3) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą domową miejsc w ośrodkach wsparcia;</p> <p>4) tworzenie zespołów interdyscyplinarnych.</p>

W tabeli powyżej zaprezentowano zadania organów administracji samorządowej w zakresie przeciwdziałania przemocy. Organy administracji są aktywnie zaangażowane w przeciwdziałanie przemocy. Zgodnie z regulacjami prawnymi samorząd województwa odpowiada za opracowanie i realizację wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy domowej (w tym ramowych programów ochrony osób doświadczających przemocy domowej oraz ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych i programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową), inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej, a także organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy domowej. Zadanie powiatu to nie tylko opracowywanie strategii pomocowych, ale także opracowanie i realizacja programów służących działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrożenia prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą oraz zapewnienie wsparcia osobom doświadczającym przemocy. Gminy, poza wymienionymi zadaniami mają także obowiązek prowadzenia poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej w szczególności poprzez działania edukacyjne służące wzmocnieniu opiekuńczych i wychowawczych kompetencji rodziców w rodzinach zagrożonych przemocą domową. Jak widać intensyfikacja tych działań prowadzona jest w kierunku środowisk lokalnych.

⁷⁶ Opracowano na podstawie art. 6 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie – zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Wytyczne⁷⁷ w obszarze deinstytucjonalizacji powinny opierać się o koordynację działań wszystkich wymienionych tu szczebli zaangażowanych w pomoc osobom zagrożonym przemocą. Najbliżej środowiska lokalnego znajdują się zadania realizowane na szczeblu gminnym, niemniej jednak Samorząd Województwa Mazowieckiego, realizując założenia deinstytucjonalizacji, uwzględnia wytyczne do działań pomocowych w programie wojewódzkim.

Nieodzownym elementem stanowiącym podstawę do określenia wytycznych jest model odwróconej piramidy pomocowej, nawiązującej do konieczności przeniesienia wagi strategii pomocy osobom zagrożonym przemocą z nadrzędnej roli instytucji na pomoc świadczoną w środowisku lokalnym.

Diagram 1. Odwrócona piramida usług zgodnie z założeniami deinstytucjonalizacji w obszarze przeciwdziałania przemocy⁷⁸

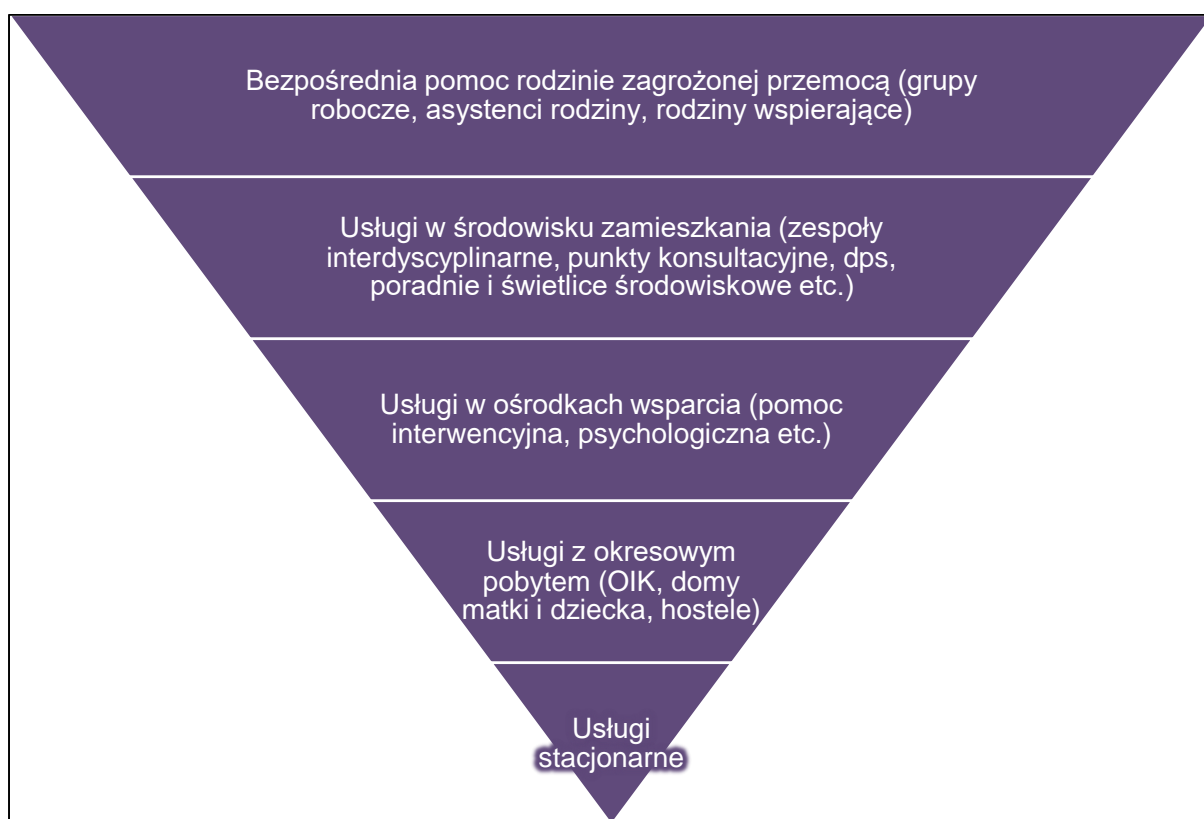

Diagram przedstawia odwróconą piramidę, która ilustruje różne poziomy wsparcia dla rodzin zagrożonych przemocą, ułożone od najczęściej stosowanych i najbardziej dostępnych form pomocy na górze, do rzadziej stosowanych, bardziej intensywnych usług na dole.

⁷⁷Wytyczne opracowano na podstawie zalecenia zamieszczonego w dokumencie: European Commission, Report of the Ad Hoc Expert Group on the Transition from Institutional to Community-based Care („Raport Doraźnej Grupy Ekspertów ds. Przejścia od Opieki Instytucjonalnej do Opieki Świadczonej na Poziomie Lokalnych Społeczności”), Brussels, 2009, s. 8, a także dokumentu „Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności”.

⁷⁸ Źródło: opracowanie własne

1. Na samym szczycie znajduje się bezpośrednia pomoc rodzinie zagrożonej przemocą, obejmująca grupy robocze, asystentów rodziny oraz rodziny wspierające.
2. Kolejnym poziomem są usługi w środowisku zamieszkania, takie jak zespoły interdyscyplinarne, punkty konsultacyjne, domy pomocy społecznej (DPS), poradnie oraz świetlice środowiskowe.
3. Następnie widzimy usługi w ośrodkach wsparcia, które obejmują pomoc interwencyjną oraz psychologiczną.
4. Poniżej znajdują się usługi z okresowym pobytem, takie jak ośrodki interwencji kryzysowej (OIK), domy dla matek z dziećmi oraz hostele.
5. Na samym dole piramidy znajdują się usługi stacjonarne, czyli bardziej trwałe formy wsparcia, stosowane w najcięższych przypadkach.

Jest to swego rodzaju hierarchia pomocy, od działań prewencyjnych w środowisku naturalnym po bardziej zaawansowane i specjalistyczne formy wsparcia stacjonarnego.

Pomoc osobom doświadczającym przemocy domowej, szczególnie w przypadku konieczności odseparowania od osoby stosującej przemoc bazuje na usługach stacjonarnych. W przypadku matek z małoletnimi dziećmi, których sytuacja wymaga zarówno odseparowania od osoby stosującej przemoc, jak i zapewnienia bezpieczeństwa lokalowego pomoc taka świadczona jest w oparciu o instytucje takiej jak domy matki i dziecka. W wielu przypadkach podobna forma instytucjonalna prowadzona jest także w ośrodkach interwencji kryzysowej czy specjalistycznych ośrodkach wsparcia. W miejscu zamieszkania osoby doświadczające przemocy mają do dyspozycji punkty konsultacyjne, zespoły interdyscyplinarne i inne, działające lokalnie instytucje. Najbliżej potrzebujących znajdują się te formy, które są powoływane lub uaktywniane w momencie doświadczania przemocy. Te właśnie formy powinny być podwaliną odwróconej piramidy potrzeb.

Należy jednak zaznaczyć, że pomoc w lokalnym środowisku nie oznacza braku koordynacji działań na poziomie instytucjonalnym. Potencjał instytucji wykorzystuje się tu zarówno do zwiększenia dostępności usług, jak i podejmowania i koordynacji inicjatyw w środowisku lokalnym. Dla przykładu pomoc psychologiczna osobom zagrożonym przemocą obejmuje bardzo szeroki i różnorodny obszar działań, wyróżniających się ze względu na specyficzny cel. Od strony osoby pomagającej zawiera on się w intencji zwiększenia kompetencji i mocy osoby, której pomagamy i jest to bardzo istotny element w obszarze deinstytucjonalizacji. Od strony osoby przyjmującej natomiast, efektywność pomocy można mierzyć poprzez zmiany wewnętrzne, które warunkują skuteczne, konstruktywne działanie i pożądane zmiany

życiowe. A jednostka uzależniona od instytucji pomocowej nie będzie miała właściwego potencjału do zmiany.

Funkcjonujący w ośrodkach interwencji kryzysowej model pomagania wpisuje się w strategię DI. Celem pomocy interwencyjnej są działania oparte o salutogenezę, a zatem poszukiwanie mechanizmów służących zdrowieniu, opartych przede wszystkim o zasoby jednostki i ich wzmacnianie. Tak rozumiane działanie ma na celu przywrócenie stanu równowagi jednostki sprzed wystąpienia kryzysu (w tym wypadku wynikającego z podlegania przemocy) i zapewnieniu jej wsparcia krótkoterminowego umożliwiającego funkcjonowanie oparte o bezpieczeństwo i stabilność. W przypadku braku możliwości jednostki do samodzielnego poradzenia sobie, możliwe jest wsparcie instytucji, szczególnie w przypadku konieczności odizolowania osoby stosującej przemoc i zapewnienia bezpieczeństwa ofierze.

Uwzględniając te wszystkie składowe, a w szczególności zadania samorządu w obszarze przeciwdziałania przemocy, opracowano wytyczne działań pomocowych uwzględniające zasady deinstytucjonalizacji:

- 1) w zakresie opracowania i realizacji wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy domowej:
 - uwzględnienie zasad deinstytucjonalizacji w programie przeciwdziałania przemocy,
 - przeniesienie wagi działań pomocowych na środowisko lokalne;
- 2) w zakresie inspirowania i promowania nowych rozwiązań dotyczących przeciwdziałania przemocy domowej:
 - wykorzystanie potencjału instytucji pomocowych do organizacji działań w środowisku lokalnym,
 - promowanie rozwiązań uwzględniających inicjatywy wynikające z regionalnego planu rozwoju usług społecznych,
 - promowanie programów pomocowych w obszarze inkluzji społecznej;
- 3) w zakresie opracowywania ramowych programów ochrony osób doświadczających przemocy domowej oraz ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową:
 - uwzględnienie konieczności intensyfikacji oddziaływań korekcyjnych na osób stosujących przemoc,
 - zaangażowanie organizacji pozarządowych działających lokalnie w działania korekcyjne i pomocowe,
 - aktywizacja środowiska lokalnego (usługi sąsiedzkie, rodziny wspomagające);

- 4) w zakresie organizowania szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy domowej:
- organizowanie szkoleń dla pracowników instytucji pomocowych w obszarze usług społecznych,
 - podkreślanie wagi szkoleń i superwizji dla psychologów i innych specjalistów zaangażowanych w pomoc w obszarze przeciwdziałania przemocy.

4. Wdrażanie zasad deinstytucjonalizacji w obszarze przeciwdziałania przemocy na terenie województwa mazowieckiego

Mając na uwadze powyższe wytyczne w programie uwzględniono najważniejsze wyzwania, związane z wdrażaniem zasad deinstytucjonalizacji, w tym:

- zbudowanie systemu wsparcia rodzin z osobami wymagającymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu,
- rozwój systemu wsparcia osób w środowisku,
- zapewnienie osobom z niepełnosprawnością zagrożonym przemocą asystentury osobistej,
- wspieranie samodzielnego życia poprzez zamieszkiwanie we własnym mieszkaniu lub mieszkaniu wspomagany,
- rozbudowa systemu wsparcia rodzin w kryzysie lub nim zagrożonych,
- stworzenie sieci środowiskowych centrów zdrowia psychicznego zapobiegających izolacji osób z chorobami psychicznymi,
- przegląd instytucji i placówek całodobowych pod względem ilościowym i jakościowym i wprowadzenie moratorium na powstawanie nowych instytucji.

Model DI w obszarze pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej na terenie województwa mazowieckiego przedstawia poniższy diagram.

Diagram 2. Organizacja pomocy osobom zagrożonym przemocą z uwzględnieniem procesu deinstytucjonalizacji

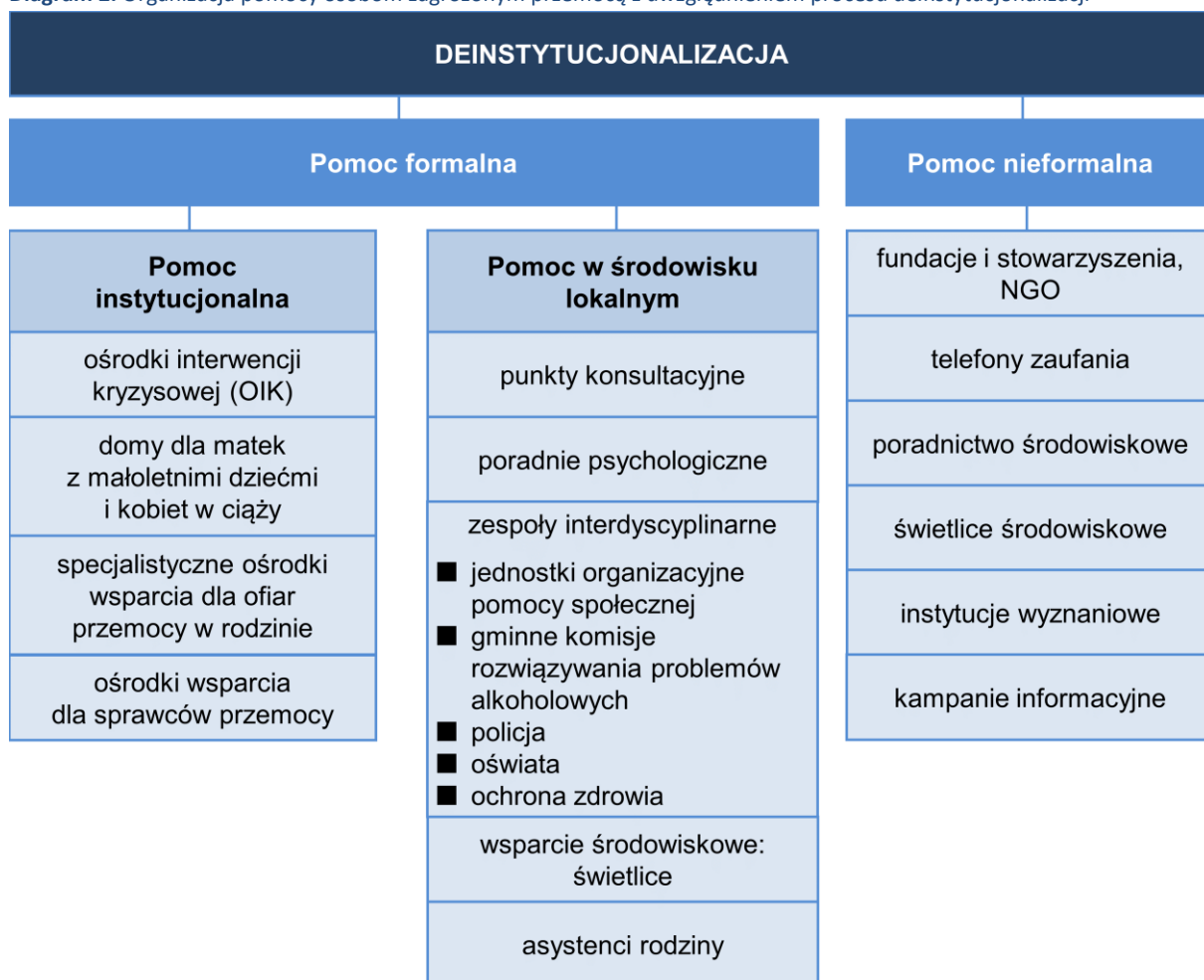

Diagram przedstawia różne formy pomocy w procesie deinstytucjonalizacji, podzielone na trzy główne kategorie: pomoc formalną instytucjonalną, pomoc formalną w środowisku lokalnym oraz pomoc nieformalną.

Pomoc formalna, czyli instytucjonalna lub inna oferowana w środowisku lokalnym to np. Ośrodki interwencji kryzysowej (OIK), Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, Specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, Ośrodki wsparcia dla sprawców przemocy, a także punkty konsultacyjne, poradnie psychologiczne, wsparcie środowiskowe, światlice etc. . Mniej formalne formy pomocy to fundacje i stowarzyszenia (NGO), telefony zaufania, poradnictwo środowiskowe, instytucje wyznaniowe i kampanie. Diagram ukazuje, jak różne podmioty i instytucje mogą wspierać osoby w ramach procesu deinstytucjonalizacji, zarówno w sposób formalny, jak i nieformalny.

Pomoc oparta o zasady deinstytucjonalizacji uwzględnia zatem tryb formalny oraz nieformalny. Usankcjonowane prawnie formy wsparcia obejmują zarówno pomoc instytucjonalną (w OIK, domach matki i dziecka oraz specjalistycznych ośrodkach wsparcia (także tych prowadzących poradnictwo i programy korekcyjne dla osób stosujących przemoc). W środowisku lokalnym natomiast dostępne są takie formy jak: punkty konsultacyjne, poradnie psychologiczne, zespoły interdyscyplinarne (Policja, oświata, ochrona zdrowia, OPS, gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, Żandarmeria Wojskowa etc.), a także wsparcie środowiskowe w świetlicach, czy w postaci pomocy asystentów rodziny. Wsparciem osób doznających przemocy domowej zajmują się również organizacje pozarządowe świadczące różnorodne usługi w postaci telefonów zaufania, poradnictwa, psychoterapii i wielu innych.

Obszary wpisujące się w zasady deinstytucjonalizacji w obszarze pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej:

- psychoedukacja społeczności lokalnych w obszarze rozpoznawania symptomów przemocy, jej rodzajów i możliwości wsparcia;
- wsparcie specjalistów – szkolenia, superwizje koleżeńskie;
- kampanie informacyjne – stop przemocy;
- punkty konsultacyjne;
- grupy robocze w środowisku lokalnym;
- wsparcie środowiskowe w kryzysie psychicznym wynikającym z doświadczanej przemocy;
- asystenci rodziny – powoływani w celu pomocy w środowisku lokalnym (rodzinie);
- pomoc osobom starszym, z niepełnosprawnościami, osobom doświadczającym przemocą domową lub/i jej zagrożonym;
- piecza zastępcza dla dzieci świadków lub podlegających przemocy;
- procedura „Niebieskie Karty”;
- miejsca dla osób doświadczających przemocy poza hostelami i OIK;
- długofalowo należałoby rozważyć tworzenie możliwości korzystania z mieszkań wspomaganych/chronionych dla matek z dziećmi (doświadczającym przemocy).

Każda z wymienionych usług społecznych służy zapobieganiu i przezwyciężaniu wykluczenia społecznego, sprzyja inkluzji społecznej odbiorców. Warto jednocześnie podkreślić, że na mocy ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej osoba dotknięta przemocą domową może ubiegać się o następujące formy wsparcia:

- poradnictwo medyczne, psychologiczne, prawne, rodzinne socjalne oraz zawodowe,
- interwencja kryzysowa i wsparcie psychologiczne,
- ochrona przed dalszym krzywdzeniem, poprzez uniemożliwienie osobom stosującym przemoc wspólne zamieszkiwanie oraz zakazanie kontaktowania się z osobą pokrzywdzoną,
- bezpieczne schronienie w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla osób doświadczających przemocy domowej,
- badanie lekarskie w celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z przemocą domową oraz wydanie zaświadczenia lekarskiego w tym przedmiocie,
- pomoc w uzyskaniu mieszkania (w przypadku osób niemających tytułu prawnego do zajmowanego wspólnie ze osobą stosującą przemoc domową lokalu),
- objęcie dziecka opieką w placówce wsparcia dziennego (np. świetlica, klub, ognisko wychowawcze),
- pomoc rodziny wspierającej (wsparcie w wychowywaniu i opiece nad dzieckiem oraz w prowadzeniu gospodarstwa domowego),
- wsparcie asystenta rodziny,
- uzyskania świadczeń finansowych i pozafinansowych.

W przypadku osób stosujących przemoc domową przemocy konieczne są procedury intensyfikacji działań mających na celu zapobiegania powielania aktów przemocy. W ocenie NIK⁷⁹ w kontroli przeprowadzonej w obszarze przeciwdziałania przemocy najstabszą stroną systemu jest właśnie brak możliwości oddziaływań korekcyjnych i psychologicznych w stosunku do osób stosujących przemoc domową. Osoby stosujące przemoc nie są zobligowane do udziału w procedurze Niebieskie Karty – w jednostkach objętych kontrolą na wezwanie przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego odpowiada zwykle tylko około 10–20% z nich. Wydaje się, że przyczyną jest także fakt, że ośrodków oferujących taką pomoc jest niewiele i są one zazwyczaj znacznie oddalone od miejsca zamieszkania osób potencjalnie korzystających. Niezbędne są zatem działania mające na celu organizowanie form wsparcia, aktywizacji, oddziaływania psychologicznego (w tym prowadzenia treningów zastępowania agresji czy radzenia sobie z emocjami itp.) w środowisku lokalnym. Intensyfikacji wymagają także działania profilaktyczne.

Należy zaznaczyć, że deinstytucjonalizacja musi być oparta o powszechny dostęp do szerokiego wachlarza wymienionych usług społecznych oraz ich rozwój,

⁷⁹Informacja o wynikach kontroli NIK w zakresie pomocy osobom dotkniętym przemocą domową (kwiecień 2016)
<https://www.nik.gov.pl/plik/id,10943,vp,13290.pdf>

jednak sam termin wskazuje dość precyzyjnie, w jakim kierunku ten system ma być kształtowany i rozbudowywany. W oparciu o to założenie zaplanowano cele strategiczne z uwzględnieniem form przemocy i koniecznych oddziaływań.

5. Zasady strategiczne w obszarze przeciwdziałania przemocy z uwzględnieniem polityki deinstytucjonalizacji

W celu usystematyzowania wszystkich powyżej opisanych obszarów wsparcia osób zagrożonych przemocą opracowano założenia pomocowe z uwzględnieniem zarówno form przemocy, jak i niezbędnych form wsparcia, zaangażowanych instytucji oraz elementów wpisujących się w szeroko pojęte zasady DI. Oczywiście ideą główną jest przejście do form wsparcia dostępnych w najbliższym środowisku, jednakże pewne elementy poza rozbudowaniem sieci wsparcia osobom zagrożonym przemocą w przypadku jej przeciwdziałania wydają się być równie istotne. Te składowe odnoszą się do zasad inkluzji społecznej zarówno osób doświadczających przemocy domowej, jak i resocjalizowanych jednostek stosujących przemoc.

Tabela 20. Charakterystyka potrzeb pomocowych w zależności od rodzaju przemocy w oparciu o zasady deinstytucjonalizacji

Rodzaj przemocy	Niezbędne formy wsparcia	Pomoc instytucjonalna	Pomoc w oparciu o zasady deinstytucjonalizacji
Przemoc fizyczna	<ul style="list-style-type: none"> ■ konieczność odseparowania od osoby stosującej przemoc ■ interwencja kryzysowa ■ wsparcie psychologiczne ■ pomoc terapeutyczna ■ pomoc prawna ■ pomoc instytucjonalna ■ programy korekcyjne i pomoc psychologiczno-terapeutyczna (resocjalizacja) ■ treningi zastępowania agresji ■ treningi radzenia sobie z emocjami ■ wsparcie finansowe i rzeczowe ■ pomoc w zakresie potrzeb bytowych 	<ul style="list-style-type: none"> ■ ośrodki interwencji kryzysowej (OIK) ■ ośrodki z miejscem pobytu ■ specjalistyczne ośrodki wsparcia ■ ośrodki oferujące działania korekcyjne i psychologiczno-terapeutyczne w stosunku do osób stosujących przemoc domową ■ domy samotnej matki 	<p>Wsparcie w środowisku lokalnym:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ punkty konsultacyjne ■ telefony zaufania ■ grupy robocze ■ zespoły interdyscyplinarne ■ świetlice środowiskowe (kluby, ogniska wychowawcze) ■ poradnie środowiskowe (np. 1 stopień referencyjny) ■ komisje rozwiązywania problemów alkoholowych ■ zaangażowanie grup wyznaniowych (np. parafii)
Przemoc psychiczna/emocjonalna	<ul style="list-style-type: none"> ■ wsparcie psychologiczne ■ interwencja kryzysowa ■ pomoc terapeutyczna ■ grupy wsparcia ■ treningi zastępowania agresji ■ treningi radzenia sobie z emocjami ■ programy korekcyjne dla osób stosujących przemoc domową 	<ul style="list-style-type: none"> ■ OIK 	<ul style="list-style-type: none"> ■ punkty konsultacyjne ■ nieodpłatna pomoc prawna ■ grupy robocze ■ zespoły interdyscyplinarne ■ świetlice środowiskowe (kluby, ogniska wychowawcze) ■ asystenci rodziny ■ rodziny wspierające w środowisku lokalnym ■ telefony zaufania
Przemoc seksualna	<ul style="list-style-type: none"> ■ odseparowanie od osoby stosującej przemoc ■ pomoc psychologiczna 	<ul style="list-style-type: none"> ■ OIK ■ specjalistyczne ośrodki wsparcia ■ poradnie psychologiczne 	<ul style="list-style-type: none"> ■ dzielnicowi ■ poradnie psychologiczne ■ punkty konsultacyjne

Rodzaj przemocy	Niezbędne formy wsparcia	Pomoc instytucjonalna	Pomoc w oparciu o zasady deinstytucjonalizacji
	<ul style="list-style-type: none"> ■ interwencja kryzysowa ■ pomoc terapeutyczna ■ wsparcie zdrowotne 	<ul style="list-style-type: none"> ■ stowarzyszenia i fundacje 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pomoc medyczna w najbliższym otoczeniu ■ nieodpłatna pomoc prawna ■ komisje rozwiązywania problemów alkoholowych ■ telefony zaufania
Przemoc ekonomiczna	<ul style="list-style-type: none"> ■ wsparcie psychologiczne ■ wsparcie finansowe i rzeczowe ■ aktywizacja zawodowa w celu uniezależnienia od osoby stosującej przemoc ■ poradnictwo socjalne 	<ul style="list-style-type: none"> ■ OIK ■ OPS ■ poradnie psychologiczne ■ stowarzyszenia i fundacje 	<ul style="list-style-type: none"> ■ punkty konsultacyjne ■ nieodpłatna pomoc prawna ■ świetlice środowiskowe (kluby, ogniska wychowawcze) ■ asystenci rodziny ■ rodziny wspierające ■ telefony zaufania
Zaniedbanie	<ul style="list-style-type: none"> ■ umieszczenie osób zagrożonych i podlegających zaniedbaniu w opiece systemowej (dzieci w pieczy zastępczej itp.) 	<ul style="list-style-type: none"> ■ domy samotnej matki ■ domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży ■ poradnie psychologiczne ■ stowarzyszenia i fundacje 	<ul style="list-style-type: none"> ■ świetlice środowiskowe (kluby, ogniska wychowawcze) ■ asystenci rodziny ■ zaangażowanie rodziny w opiekę ■ telefony zaufania ■ opieka wytchnieniowa ■ rodziny wspierające

W tabeli powyżej przedstawiono charakterystykę potrzeb pomocowych w zależności od rodzaju przemocy w oparciu o zasady deinstytucjonalizacji. Powyższe zasady zostały ujęte w zaktualizowanych celach Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy Domowej Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2025, przy czym głównym celem, zgodnie z zasadami DI, jest ograniczenie zjawiska przemocy domowej na terenie województwa mazowieckiego poprzez wzmocnienie działań regionalnych.

IX. SPIS TABEL I WYKRESÓW

Tabele:

Tabela 1. Formy zachowań przemocowych wobec osób doświadczających przemocy domowej	16
Tabela 2. Przyczyny trudnej sytuacji życiowej na podstawie danych ze Sprawozdania rocznego z udzielonych świadczeń pomocy społecznej - pieniężnych, w naturze i usługach za rok 2019.....	31
Tabela 3. Liczba wypełnionych formularzy z uwzględnieniem osób doświadczających przemocy oraz podejrzewanych o jej stosowanie w latach 2016-2023	39
Tabela 5. Liczba wypełnionych formularzy z uwzględnieniem osób doświadczonych przemocą oraz podejrzewanych o przemoc na terenie województwa mazowieckiego.....	41
Tabela 6. Zakres działania OIK.	64
Tabela 7. Wykaz ośrodków interwencji kryzysowej oraz ośrodków wsparcia udzielających pomocy osobom doznającym przemocy domowej (w tym specjalistycznych ośrodków wsparcia).	66
Tabela 8. Zakres działalności domów samotnej matki.....	69
Tabela 9. Dane teleadresowe placówek pomocowych dla matek z dziećmi na terenie Mazowsza.	70
Tabela 10. Specjalistyczne ośrodki wsparcia.....	72
Tabela 11. Działania i wskaźniki diagnostyczne dla Celu szczegółowego 1: Ochrona i pomoc osobom doświadczającym przemocy domowej.	83
Tabela 12. Działania i wskaźniki diagnostyczne dla Celu szczegółowego 2: Zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc domową..	83
Tabela 13. Działania i wskaźniki diagnostyczne dla Celu szczegółowego 3: Podniesienie poziomu kompetencji służb pomocowych i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy.....	84
Tabela 14. Działania i wskaźniki diagnostyczne dla Celu szczegółowego 4: Intensyfikacja działań profilaktycznych i edukacyjnych w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej.	84

Tabela 15. Działania i wskaźniki wdrażania dla Celu szczegółowego 1: Ochrona i pomoc osobom doświadczającym przemocy domowej.	85
Tabela 16. Działania i wskaźniki wdrażania dla Celu szczegółowego 2: Zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc domową.	85
Tabela 17. Działania i wskaźniki wdrażania dla Celu szczegółowego 3: Podniesienie poziomu kompetencji służb pomocowych i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy.	85
Tabela 18. Działania i wskaźniki wdrażania dla Celu szczegółowego 4: Intensyfikacja działań profilaktycznych i edukacyjnych w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej.	85
Tabela 19. Zadania organów administracji samorządowej w zakresie przeciwdziałania przemocy.	92
Tabela 20. Charakterystyka potrzeb pomocowych w zależności od rodzaju przemocy w oparciu o zasady deinstytucjonalizacji	100

Wykresy:

Wykres 1. Psychologiczne konsekwencje doświadczania przemocy (na skali 1–5).....	30
Wykres 3. Struktura instytucji pomagających osobom doświadczającym przemocy domowej w 2019 r.	34
Wykres 4. Liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta” w latach 2016–2019..	37
Wykres 8. Liczba osób dotkniętych przemocą domową na terenie województwa mazowieckiego.....	44
Wykres 9. Liczba osób objętych pomocą na terenie województwa mazowieckiego w związku z doświadczaniem przemocy.	45
Wykres 10. Osoby korzystające ze wsparcia placówek pomocowych (dane w %).....	77
Wykres 11. Średnie oceny jakości pomocy udzielanej przez poszczególne placówki i instytucje	78

Rysunki i diagramy:

Rysunek 1. Cykl przemocy	24
Rysunek 2. Doświadczenia, style więzi a przemoc	26
Rysunek 3. Cykle przemocy a dynamika przywiązania.....	28

Diagram 1. Odwrócona piramida usług zgodnie z założeniami deinstytucjonalizacji w obszarze przeciwdziałania przemocy 93

Diagram 2. Organizacja pomocy osobom zagrożonym przemocą z uwzględnieniem procesu deinstytucjonalizacji..... 97

Mapy:

Mapa 1. Ośrodki interwencji kryzysowej w powiatach na terenie województwa mazowieckiego..... 65

Załączniki do Programu:

Załącznik nr 1 – Ramowy program ochrony osób doświadczających przemocy domowej

Załącznik nr 2 – Ramowy program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową

Załącznik nr 3 – Ramowy program oddziaływań psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową